

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Bc. Dušan Michalík

PROMĚNY KRAJINY VVP LIBAVÁ VE
DRUHÉ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracoval samostatně a pouze na základě citovaných pramenů a literatury.

V Přešlavičích dne 10. května 2023

Dušan Michalík

Poděkování

Hlavní poděkování patří panu doktoru Prokopu Tomkovi za námět tématu, pomoc při shánění pramenů a jeho korektury obsahové i formální stránky práce.

Dále děkuji pracovníkům všech dotčených archivů, kteří mi byli velmi nápomocní během mého výzkumu a vytvořili mi odpovídající badatelské podmínky.

Nemalý dík patří také panu doktoru Pavlu Kreisingerovi za jeho odborné a přínosné vedení diplomových seminářů a všem kolegům, kteří mi poskytli cenné rady a náměty při psaní práce.

Obsah

1	Úvod.....	6
	1.1 Představení tématu	6
	1.2 Stav zkoumané problematiky.....	6
	1.3 Metodologie a koncepce práce.....	8
	1.4 Základní prameny	10
	1.5 Základní literatura.....	12
2	Vznik vojenského újezdu	17
	2.1 Situace v armádě v letech 1945–1950	17
	2.2 Zakládání vojenských újezdů.....	18
	2.3 Základní geografická a demografická charakteristika oblasti	20
	2.4 Odsun původního německého obyvatelstva	22
	2.5 Vysídlování českého obyvatelstva.....	26
	2.6 Vznik VVT Libavá	32
	2.7 Proměna krajiny	36
3	Období budování	38
	3.1 Situace v armádě.....	38
	3.2 První léta újezdu	41
	3.3 Rušení farností	47
	3.4 Rozšíření 1952	49
	3.5 Hospodářská činnost.....	51
	3.6 Výstavba újezdu.....	54
	3.7 Stav sakrálních památek	57
	3.8 Šedesátá léta.....	59
	3.9 Akce Lux.....	63
	3.10 Proměna krajiny	67

4	VVP pro dvě armády	69
4.1	Situace v ČSLA v sedmdesátých a osmdesátých letech	69
4.2	Sovětská armáda v Československu	70
4.3	Sovětská armáda ve VVP Libavá	73
4.4	Jaderné zbraně.....	75
4.4.1	Předehra v šedesátých letech.....	75
4.4.2	Umístění	75
4.4.3	Reakce obyvatelstva.....	77
4.5	Soužití se sovětskou armádou.....	80
4.6	Hospodaření VVP a ekologické problémy	84
4.7	Proměna krajiny	88
5	Na prahu nové epochy	90
5.1	Stahování sovětských jednotek	90
5.2	Odsun SA z VVP Libavá a náprava škod	91
5.3	Dnešní stav.....	96
6	Závěr.....	100
7	Přehled pramenů a literatury	108
7.1	Prameny	108
7.2	Edice	109
7.3	Literatura.....	109
7.4	Kvalifikační práce.....	112
7.5	Legislativní dokumenty	112
7.6	Internetové zdroje	112
8	Resumé.....	113
9	Seznam příloh.....	114

1 Úvod

1.1 Představení tématu

Tématem diplomové práce jsou proměny krajiny vojenského výcvikového prostoru Libavá ve druhé polovině 20. století od jeho vzniku až po odchod Sovětské armády na začátku devadesátých let. Dnešní vojenský újezd Libavá leží v oblasti Oderských vrchů v Nížkém Jeseníku severovýchodně od Olomouce. Jedná se o historicky zajímavou oblast, která se ve zmiňovaném období přetvořila z většinově německého a zemědělsky poměrně významného regionu střední a severní Moravy v periferii. Historie oblasti je nesmírně bohatá. Zažila, často dramatické, vyhánění německého obyvatelstva, narušení několikasetletého tradičního osídlení, přetvoření ve vojenský újezd a následný příchod a působení Sovětské armády, která zde v osmdesátých letech dočasně umístila zařízení pro jaderné zbraně. Cílem práce je zmapovat historii vojenského výcvikového prostoru a zjistit, do jaké míry se na zdejší krajině podepsalo vystřídání těchto různých dějinných pochodů, které zrcadlily významné dějinné milníky československé historie 20. století.

Na úvod je potřeba osvětlit pojmy, se kterými v práci pracuji. Hned v roce 1945 se oblasti určené pro armádní výcvik nazývaly jako „vojenské újezdy“ a po r. 1946 se používal pojem „vojenský výcvikový tábor (dále VVT). Na začátku padesátých let se dle tehdy platné legislativy hovořilo opět o „vojenských újezdech“, avšak pouze v legislativních dokumentech, a od roku 1953 až do konce mnou zkoumaného období se používal název „vojenský výcvikový prostor“ (dále VVP). Pro lepší kontext budu v každé části mé práce užívat takový pojem, který byl aktuální vzhledem k časovému bodu, v jakém se zkoumané události odehrávaly. V současné době se dle platné legislativy opět užívá oficiální název „vojenský újezd“ (dále VÚ)¹, proto v kapitolách ve vztahu k dnešku budu užívat tohoto pojmu.

1.2 Stav zkoumané problematiky

Oblast badatelského zájmu lze rozdělit na autory zaměřující se na obecná zpracování dějin vojenských újezdů a armády vůbec, výzkum působení Sovětské armády

¹ Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

na našem území v období normalizace (se vztahem k VVP) a práce vztahující se k samotnému VÚ Libavá.

Obecně se historii VÚ věnoval vojenský historik a archivář Pavel Minařík.² Svou studii publikoval ve sborníku *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Publikace věnuje nemalou pozornost působení československé armády po roce 1945 v dalších VÚ a je vhodným východiskem pro bádání v této oblasti. Dějinám jednotlivých VÚ se věnovala archivářka Jana Blažková a regionální historik Josef Cepek.³ Tyto práce se zaměřují především na ranou fázi vzniku VVT na konci čtyřicátých a začátku padesátých let. Samotné osudy VVP v padesátých a šedesátých letech zůstávají převážně mimo oblast odborného badatelského zájmu.

Historicky zajímavější perspektivu nabízí osudy Československé lidové armády (dále ČSLA) a VVP po sovětské okupaci v srpnu 1968. Nejvýznamnější oblast historického bádání představují práce historika Prokopa Tomka o působení sovětské armády na území ČSSR, a především ve československých VVP v letech 1968–1991.⁴

Historii VÚ Libavá doposud v největší míře zpracoval snad největší znalec místní krajiny a jejich dějin kronikář oblasti Jindřich Machala.⁵

Zkoumání této problematiky vyžaduje i jistý interdisciplinární přesah. V oblasti demografie publikovala svou studii Marie Kusovská, která pracuje se vzorky ze šesti nejvýznamnějších VÚ vzniklých po druhé světové válce.⁶ Důsledkům působení vojenské činnosti na krajinu v obecném kontextu se věnoval historik architektury a urbanismu

²MINAŘÍK, P.: *Vznik a rozšiřování vojenských výcvikových prostorů na území Československa a s tím spojené vlivy na migrační procesy*. In: BEDNAŘÍK, P. – MARŠÁLEK, Z. – NOSKOVÁ, H. (eds.): *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Praha 2018, s. 135–149.

³BLAŽKOVÁ, J.: *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, 5, 1997, s. 9–46; CEPEK, J.: *Ke zřízení vojenského výcvikového tábora v oblasti Jeseníků*. In: CEPEK, J.: *Sborník bruntálského muzea*. Bruntál 2011, s. 79–83.

⁴TOMEK, P.: *Bezpečnostní aspekty rozmístění jaderných raket v Československu na podzim 1983 a reakce veřejnosti*. HaV, 68, 2019, č. 2, s. 4–19; týž: *Mizející vojenské Milovice*. HaV, 70, 2021, č. 4, s. 124–129; týž: *Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968–1990*, HaV, 67, 2018, č. 3, s. 4–31; týž: *Život vedle sovětské armády 1968–1991*. HaV, 70, 2021, č. 2, s. 30–49; týž: *Raketové nosiče jaderných zbraní na území Československa*. HaV, 61, 2012, č. 3, s. 73–91; týž: *Státní bezpečnost a Střední skupina sovětských vojsk na území v ČSSR*. HaV, 66, 2017, č. 1, s. 24–37.

⁵MACHALA, J.: *Kronika Libavska*. Město Libavá 2015.

⁶KUSOVSKÁ, M.: *Vojenský újezd jako determinant populačního vývoje daného mikroregionu? Demografie*. Revue pro výzkum populačního vývoje, 55, 2013, č. 2, s. 164–179.

Karel Kuča.⁷ Výsledky jeho studie jsou důležité pro mou práci, jelikož nabízí komplexní pohled na proměnu krajiny odborným popisem dnešního stavu.

1.3 Metodologie a koncepce práce

Účelem a cílem práce není psát kroniku, tj. mapovat jména velitelů, sestavovat tabulky o rozloze újezdu, jeho územního vývoje, počítat skladiště zbraní atd. Práce si tedy neklade za cíl podat komplexně sepsanou historii újezdu – tento účel z velké části plní práce Jindřicha Machaly *Kronika Libavska*. Jako výsledek své práce bych rád nabídnul dosud nezpracovaný pohled na proměny krajiny a lidí, kteří ji utvářejí, což, troufám si tvrdit, je v silách jedné diplomové práce. Vzhledem k dostupnosti a udržitelnosti pramenné základny budu na každou ze tří mnou vymezených dějinných etap, tj. kapitoly 2, 3, 4, pohlížet z jiných pozic, resp. jiným typem pramenů (blíže v následující kapitole).

Tématem práce jsou změny krajiny a působení dějinných pochodů na ni. Předmětem výzkumu mé práce bude tedy výzkum těchto historických procesů a jejich vliv na vývoj oblasti ve zkoumaném období. Práce vychází ze sociálně-teoretického pojetí krajiny jako spojení mezi materiálním světem a sférou představ. Teoretický rámec práce odpovídá konstruktivistickému přístupu ke zkoumání dějin krajiny. Toto pojetí vychází z práce *Krajina a paměť* britského historika Simona Schama.⁸ Podle něj jsou krajina a její identita spojeny s historicko-sociálními procesy, které krajinu formují. Krajinu vnímá skrze rozum a paměť jako produkt kultury, která se v ní utváří a vztah člověka a krajiny charakterizuje jako dialog.

Jak jsem nastínil v kapitole 1.1., jedná se o historicky, demograficky i geograficky zajímavý region. Zodpovězení badatelské otázky by mělo přinést dvě roviny – rovinu duchovní a rovinu materiální. Prvně jmenovaná zahrnuje proměny historických procesů, které krajinu kulturně utvářely a druhá rovina by měla přinést odpověď, jak se proud těchto historických změn otiskl na její podobě, tj. jak se činností člověka proměnila kulturní složka místní krajiny. V rovině duchovní považuji za důležité věnovat pozornost i výzkumu kulturní identity lidí, kteří se podíleli na formování obrazu krajiny.

⁷ KUČA, K.: *Odtajněná reliktní kulturní krajina vojenských újezdů*. Zprávy památkové péče, 76, 2016, č. 3, s. 326–336.

⁸ SCHAMA, S.: *Krajina a paměť*. Praha 2007.

Badatelská otázka tedy zahrnuje, do jaké míry se krajina za těchto více než 45 let proměnila, kterými nevratnými změnami prošla, ale zároveň zdali bych mohl na konci zkoumaného období dojít k poznatku, zdali si dokázala uchovat některou ze svých původních charakteristik, popř. která z nich by mohla mít vratný charakter. Jelikož pocházím z prostředí, kde žili a žijí vojáci z povolání, kteří se do jisté míry podíleli na utváření obrazu Libavska ve zkoumaném období a jejich hodnotová orientace je naprosto vzdálená všemu, co tuto krajinu před vznikem VVP utvářelo, předpokládám, že výsledky by mohly přinést svědectví o naprosto bezprecedentních změnách, které se navíc mohly dít velmi překotně a v relativně krátkém časovém rozmezí, což ze zdejší oblasti dělá jistý unikát.

Práce je dělena chronologicky do čtyř velkých celků. Každý z těchto celků je uvozen kapitolou o situaci v armádě pro zasazení dění ve VVT, resp. VVP do časového kontextu. V závěru každého celku je kapitola s vyhodnocením tohoto období z hlediska výzkumné otázky mé práce, tj. proměny krajiny.

Po představení základních pramenů a reflexi odborné literatury následuje stručná historicko-demografická charakteristika oblasti před rokem 1945. Pomocí literatury, která se věnovala problematice zániku původních obcí, a pramenů z místních archivů stručně popisují i odsun původního německého, a vzápětí i původního či nově příchozího českého obyvatelstva a proces vytváření VVT. V těchto kapitolách jde o představení tradiční složky místní krajiny a popis prvních necitlivých zásahů do jejího charakteru ve druhé polovině čtyřicátých let.

Na základě dostatečného množství pramenů z Vojenského ústředního archivu, resp. Vojenského historického archivu (dále VÚA-VHA) v Praze zpracovávám ve druhém tematickém celku působení Československé lidové armády (ČSLA) a proces budování VVP. V těchto kapitolách čerpám informace o budování újezdu a proměně místní krajiny v padesátých a šedesátých letech. Fond Krajského národního výboru v Olomouci (dále KNV Olomouc) z let 1949–1960 je kvůli úzké politicko-správní provázanosti s VVP Libavá také poměrně bohatý na prameny důležité pro tuto část.

Další část práce se bude díky rozsáhlému pramennému arzenálu věnovat příchodu Sovětské armády (dále SA) a jejímu využívání oblasti včetně dislokace jaderných zbraní ve VVP. V této části pracuji s prameny z VÚA-VHA a Archivu bezpečnostních složek (dále ABS). Zatímco předchozí velká kapitola se věnuje dění ve VVP pohledem zevnitř,

významná část dostupných pramenů k tomuto období se vztahuje i k pohledu na dění ve VVP zvenčí, proto jsem se rozhodl zpracovat do výzkumu i doplňující kapitoly vlivu přítomnosti sovětských jednotek na běžný život obyvatel žijících v bezprostřední blízkosti VVP, jelikož činnost sovětské posádky se zdaleka neomezovala pouze na život uvnitř VVP. Tento pohled zvenčí je svým způsobem zajímavější a barvitější. Uvedení do tohoto kontextu může vést k hlubšímu pochopení mentality příslušníků SA, a tím pádem i způsobu jejich zacházení s místní krajinou. Podle mého názoru toho lze docílit i tím, že jejich počínání dám do kontrastu se životním stylem a hodnotovou orientací místních obyvatel, kteří k této krajině měli po generace na rozdíl od cizích vojáků svůj unikátní tradiční vztah, tj. zohledňuje se tím vztah paměti a krajiny ve sféře představ. Vykompenzovat tyto mezery se budu snažit zpracováním posledních třech kapitol, jelikož prameny z počátku devadesátých let nabízí zpětný pohled na dění uvnitř VVP v sedmdesátých a osmdesátých letech, a především umožňují prohlédnout důsledky pobytu SA na Libavsku.

Kapitoly pojednávající o sametové revoluci a odsunu sovětské armády jsou z hlediska koncepčního uchopení práce důležité, nicméně vzhledem k udržitelnosti pramenné základny nespádají do hlavního badatelského zájmu a budou tedy zpracovány převážně na základě dostupné literatury.

1.4 Základní prameny

Při výzkumu dějin VVP se logicky orientuji na materiály československé a sovětské armády. Základní pramennou osu tvoří písemnosti VÚA-VHA vztahující se k činnosti ČSLA. K působení ČSLA od konce čtyřicátých do šedesátých let slouží fondy ministerstva národní obrany. Fondy MNO jsou poměrně bohaté na informace o VVP a jejich zakládání a umožňují tak vhled do vnitřních struktur jejich fungování. Dokumenty datované roky 1945 a 1946 obsahují i kritické komentáře, což umožňuje vytvoření plastičtějšího obrazu zkoumaných jevů a zvyšuje jejich validitu oproti těm z následujících let, které jsou již poznamenány komunistickým režimem. Pramenům z padesátých a šedesátých let se podle dostupné literatury doposud věnovalo jen velmi málo badatelů.

Pro výzkum činnosti a pobytu Střední skupiny sovětských vojsk (dále SSkSV) je nejdůležitější fond ministerstva národní obrany – *Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti*

dočasného pobytu Sovětských vojsk v ČSSR. Zmíněný fond obsahuje úřední dokumenty týkající se působení SA ve vojenských výcvikových zařízeních. Zdokumentované události obsahují převážně informace o provozních záležitostech (rozkazy, oběžníky, směrnice, prezenční listiny, zápisy ze zasedání, technické záležitosti apod.), ale i zajímavá vodítka odhalující mechanismy vzájemných vztahů mezi SA a ČSLA a důkazy o důsledcích pobytu sovětských vojsk ve VVP. Tyto prameny jsou částečně využitelné i pro činnost ČSLA a sedmdesátých a osmdesátých let. Ve fondu jsou i zprávy z roku 1990 o stavu VVP po přebírání od sovětské strany, proto jsou cenné pro závěrečnou část mé práce. Malá pozornost se věnuje důležité hospodářské činnosti.

Dokumenty obsahují i stížnosti z místních národních výborů (dále MNV) obcí ležících na okraji VVP, což vypovídá o občasných konfliktních vztazích se zástupci armády. Fond obsahuje i zprávy z řešení kriminálních deliktů sovětských vojáků vůči civilnímu obyvatelstvu (především krádeže, ničení soukromého i veřejného majetku, znečišťování veřejných prostranství apod.). S údaji v nich uvedenými bylo často manipulováno za účelem přehlížení či vylepšování obrazu počínání SA. Naproti tomu řada dokumentů byla vedena v režimu „přísně tajné“, což slibuje informace nabízející realističtější pohled.

Prameny z ABS představují dokumenty převážně ze sedmdesátých a osmdesátých let – tzv. objektové svazky Státní bezpečnosti (dále StB). Dokumenty pochází z velké části z Okresní správy Sboru národní bezpečnosti Olomouc a Obvodního oddělení Veřejné bezpečnosti Města Libavá. Tyto svazky obsahují údaje o osobách, které různou formou udržovaly styky s příslušníky SA, dále strategické plány na zpravodajskou infiltraci rizikových skupin obyvatel a informace o plánech na budování infrastruktury vedoucí do VVP a jejich utajení. Materiály tedy přinášejí další vhled do všedního života a konkrétní osobní příběhy. Vzhledem k jejich tajnému charakteru dokumenty obsahují i informace o utajování umístění jaderných zbraní ve VVP.

Další objektové svazky z ABS se vztahují k akci StB „Lux“, jejíž účelem bylo organizování legálního vystěhování původního německého obyvatelstva, které nepodléhalo odsunu v letech 1945–1947, do Spolkové republiky Německo v šedesátých letech. Svazky obsahují složky k jednotlivým osobám, z nichž některé byly cenné pro zpravodajskou činnost StB. Prameny se svým obsahem přímo dotýkají osob s přímou vazbou na VVP a jeho vývoj.

K působení SA, okupace, a především jejího odsunu je k dispozici edice historických dokumentů Jindřicha Pecky.⁹ Autor zde shromáždil dokumenty z celostátních i místních archivů, regionálního a celostátní tisku a federálního ministerstva zahraničí. Tato edice slouží jako hlavní zdroj výzkumu ke kapitolám o dění po sametové revoluci, tvoří tedy další část mé pramenné materie. Najdeme zde údaje o náladách obyvatelstva při odchodu sovětských vojáků i zprávy o stavu VVP na konci zkoumaného období.

Čtvrtou a poslední sérii pramenů tvoří materiály ze Zemského archivu v Opavě (pobočka Olomouc) a okresních archivů. Dokumenty z fondu KNV Olomouc z let 1949–1960 obsahují informace vztahující se k záležitostem vytyčování hranic VVT, kde jsou řešeny především administrativní a materiálně-technické záležitosti. Prameny poskytují také vhled do průběhu vysídlování obyvatelstva při zakládání VVT.

Dostupné prameny z okresních archivů v Olomouci, Bruntále, Přerově a Opavě obsahují materiály z jednotlivých obcí ležících na okraji VVP. Zmíněné fondy obsahují i kroniky obcí a zápisy ze zasedání MNV. Tyto prameny jsou návodné pro zkoumání vlivu blízkosti vojenských jednotek na život alespoň v některých obcích, do jejichž historie se armáda navždy vepsala. Celkově mají doplňující charakter.

Vzhledem ke skutečnosti, že sám pocházím z bývalé posádkové vesnice (Přáslavice), ve své práci využívám i osobní poznatky pocházející především z místní kolektivní paměti, které jsem za svůj život nasbíral od pamětníků. S těmito znalostmi pracuji spíše jako s doplněním mého výzkumu za účelem drobného porovnání s údaji v archivních pramenech. Jelikož práce nevznikla na základě metod orální historie, nepřístupuji k nim s hlubším metodologickým konceptem. Jak ukázaly četné historické výzkumy, kolektivní paměť také může být do jisté míry zkreslená, přesto jsem přesvědčený o její výpovědní hodnotě.

1.5 Základní literatura

Jelikož se autoři níže uvedených publikací zaměřovali spíše na vývoj oblasti před rokem 1945, případně do odsunu původního německého obyvatelstva, budou především první kapitoly pracovat s dostupnou literaturou k tomuto období. Seznam

⁹ PECKA, J. (ed.): *Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991. Dokumenty*. Praha 1996.

použité literatury dělím na obecné tituly věnující se především dějinám ČSLA, pobytu SA v dobách normalizace a úzce zaměřené tituly především k dějinám vojenských újezdů a konkrétně VÚ Libavá, kterých je ale velmi malé množství a těch z produkce odborné historiografie ještě méně.

Do dějin československé armády ve druhé polovině 20. století se nesmazatelnou stopou zapsal ministr národní obrany Alexej Čepička. Monografie orientující se na jeho život a vojenskou kariéru do značné míry akcentují i dějiny ČSLA, a tím pádem částečně i tehdejší VVT. Tradičně zpracovaná práce Karla Kaplana obsahuje robustní faktografický přehled, zatímco práce Jiřího Pernese, Jaroslava Pospíšila a Antonína Lukáše nabízí modernější zpracování zaměřené blíže na jeho osobnost.¹⁰ Zachytit deset let existence čs. armády v poválečném Československu si kladla za cíl práce *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*.¹¹

Nejnovější práce na poli historiografie ČSLA pochází z pera Jiřího Hlaváčka.¹² V ní se zajímavým způsobem zamýšlí nad rolí armády v komunistickém režimu a snaží se nabourávat některá klišé a stereotypy, která o předlistopadové armádě kolují. Práce slouží především pro uvádění celkového kontextu armádní reality s děním ve VVP Libavá. Autor také zpracoval studii jako sondu do života vojáka a armády v období normalizace. Při svých výzkumech používá metody orální historie. Právě jeho výzkumy jsou podstatné pro zkoumání mentality příslušníků armády ve VVP Libavá.

Obecnou prací k dějinám vojenství a armády v našich zemích je dílo *Válka a armáda v českých dějinách* od renomovaných historiků Marie Koldinské a Ivana Šedivého.¹³

Ze širěji zaměřených monografií o druhé polovině komunistického režimu v Československu vyniká práce historiků Prokopa Tomka a Ivo Pejčocha *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968–1991*.¹⁴ Publikace

¹⁰ KAPLAN, K.: *Kronika kom. Československa: Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*. Brno 2011; PERNES, J. – POSPÍŠIL, J. – LUKÁŠ, A.: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Praha 2008.

¹¹ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. Praha 2006.

¹² HLAVÁČEK, J.: *Vzestup a pád ČSLA? Vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru (1960–1970)*. Praha 2019; též: *Copak je to za vojáka... aneb Malá sonda do života příslušníků Československé (lidové) armády po roce 1968*. In: VANĚK, M. – KRÁTKÁ, L. (eds.): *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha 2014, s. 73–120.

¹³ KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *Válka a armáda v českých dějinách*. Praha 2008.

¹⁴ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti*. Cheb 2015.

sleduje všechny fenomény, které zkoumám v rámci práce na vzorku VVP Libavá jako rozmístění sovětské raketové brigády, úlohu StB, materiální a provozní záležitosti pobytu, soužití (často problematické) a každodenní potýkání s českými civilisty, kriminální trestnou činností apod. Představuje tedy jeden z nejvýraznějších počinů na poli historického bádání v této oblasti. Autoři věnovali velkou pozornost výzkumu pramenů z ABS, VÚA-VHA a Národního archivu. Důležité jsou práce Prokopa Tomka vztahující se k činnosti a pobytu SA v ČSSR. Studie o sovětské posádce v Olomouci věnuje i pozornost umístění raketové brigády na Libavě a představuje tak jedinou odborně zpracovanou historiografickou práci z poslední doby úzce související s tématem mé práce.¹⁵

Další literatura reflektující pobyt Sovětské armády na území Československa se věnuje převážně srpnové okupaci 1968. Zmíňme například sborník *Sovětská okupace Československa a její oběti*.¹⁶ Autoři zde podrobně rozebírají oběti a průběh nepokojů během a po srpnové okupaci a při srpnových protestech v roce 1969. Řeší zde i otázku odškodnění obětí. Dění kolem sovětské okupace rozdělené podle regionů nabízí souborné dílo *Oběti okupace – Československo 21.8. – 31.12.1968*.¹⁷ Práce rozebírající srpnové události v souvislosti s děním v armádě od Daniela Povolného nese název *Vojenské řešení pražského jara*. Autor se zde detailně zaměřuje na dění v jednotlivých armádních jednotkách a útvech a nabízí tak plastický obraz okupačních dnů.¹⁸

K dalším pracím, které se věnují dění v armádě v období normalizace, patří studie Jindřicha Madryho.¹⁹ Problematice událostí kolem sametové revoluce a úloze ozbrojených složek čs. státu v ní se věnuje dílo Prokopa Tomka *Československá armáda v čase sametové revoluce*.²⁰ Autor v ní rozebírá stav armády na konci osmdesátých let, vnitřní roli armády v listopadu 1989 a období transformace armády na fungování

¹⁵ TOMEK, P.: *Dvě armády v Olomouci*. In: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1989*. Olomouc 2019, s. 109–135.

¹⁶ FAJMON, H. (ed.): *Sovětská okupace Československa a její oběti*. Brno 2005.

¹⁷ BÁRTA, M. – CVRČEK, L. – KOŠICKÝ, P. – SOMMER, V.: *Oběti okupace. Československo 21.8. – 31.12.1968*. Praha 2008.

¹⁸ POVOLNÝ, D.: *Vojenské řešení pražského jara. II. díl. Československá lidová armáda v srpnu 1968*. Praha 2010.

¹⁹ MADRY, J.: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace 1969–1970 a role ozbrojených sil*. Praha 1994.

²⁰ TOMEK, P.: *Československá armáda v čase sametové revoluce. Proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*. Cheb 2019.

v nových podmínkách. VVP Libavá se věnuje především v kapitolách o odzbrojovacích akcích na konci osmdesátých let.

Literatura k dějinám oblasti VVP Libavá obsahuje komplexní monografii regionálního historika Jiří Glonka *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. Publikace zpracovává historický vývoj zaniklých obcí a okolnosti jejich násilného vylidňování a odchodu původních obyvatel. Autor zde vychází z bohatého pramenného výzkumu v zemských a okresních archivech. Formování újezdu je zde věnována pouze menší pozornost. Tomuto tématu se badatel věnoval i ve své studii z roku 2007.²¹

K dějinám VVP Libavá doposud nevznikla žádná podrobná odborná monografie či studie. Literatura k tématu zahrnuje několik prací místních nadšenců a regionálních badatelů. Nejdále je dovedeno dílo amatérského badatele Jindřicha Machaly *Kronika Libavska*, který se nejhluběji zajímal o vývoj prostoru ve druhé polovině 20. století.²² Práce shrnuje autorovy zápisky a vzpomínky na dané období, slouží tedy jako přehled základních informací, ovšem bez jasné návaznosti a ověřitelnosti v historických pramenech. Zmíněný autor rovněž uveřejnil několik populárně-naučných článků v regionálním i celostátním tisku.

Na území VVP se nacházelo i nezanedbatelné množství větších či menších historických, převážně sakrálních památek. Z této oblasti vynikají práce Jany Krejčové²³ a historiček umění Ireny Marie Kubešové a Marie Zapletalové.²⁴ Jana Krejčová ve své práci vychází z poměrně zevrubného výzkumu pramenů v místních archivech vztahující se k prvním létům existence VVP v padesátých a šedesátých letech.

Jako doplněk k práci slouží i několik publikací rozličných autorů, které však mají pouze stručný informativní charakter. V roce 2006 vydalo ministerstvo obrany příručku

²¹ GLONEK, J.: *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. Ostrava 2007; též *Hic sunt Leontes aneb fragment ze zapomenuté historie zaniklých sídel Vojenského výcvikového prostoru Libavá*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica Historica, 33, 2007, s. 217–227.

²² MACHALA, J.: *Kronika Libavska*. Město Libavá 2015.

²³ KREJČOVÁ, J.: *Libavsko v letech 1945–1960 s přihlédnutím k osudu církevního majetku*. Poodří. Časopis obyvatel horní Odry, 3, 2007, s. 1–54.

²⁴ KUBEŠOVÁ, I. M.: *Inter arma silent musae – k historii koleje piaristů ve Staré Vodě*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 2004, č. 288, s. 38–48.

s historií a základními fakty o VÚ, která nabízí základní fakta jako odrazový můstek pro badání v této problematice.²⁵

Obhájené vysokoškolské kvalifikační práce pochází především z produkce přírodních věd (ekologie, biologie, geografie) a na problematiku VVP Libavá nahlížely pouze materiálním pojetím krajiny s minimálním uvedením do historického kontextu. Jedinou výjimku tvoří bakalářská práce Martina Konečného *Vývoj vojenských výcvikových prostorů v příhraničních oblastech s důrazem na VVP Libavá* obhájená na Vojenské akademii v Brně. Pro pohled na současnost VVP Libavá z této produkce slouží rigorózní práce Petra Večeře z roku 2016.²⁶

²⁵ Kol. autorů: *Libavá. Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu*. Praha 2005; KREJSOVÁ, M. (ed.): *Vojenský újezd Libavá*. Praha 2020; Kol. autorů: *Vojenské újezdy AČR*. Praha 2006.

²⁶ KONEČNÝ, M.: *Vývoj vojenských výcvikových prostorů v příhraničních oblastech s důrazem na VVP Libavá*. Brno? (nepublikována bakalářská diplomová práce); VEČEŘ, P.: *Existence a optimalizace vojenského újezdu Libavá*. Olomouc 2016 (nepublikovaná rigorózní práce).

2 Vznik vojenského újezdu

2.1 Situace v armádě v letech 1945–1950

Zahraničně-politická orientace osvobozeného Československa na Sovětský svaz zasáhla mnoho oblastí a institucí, včetně armády. Sovětizace české armády v čele s ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou v podstatě začala Košickým vládním programem z dubna 1945, který hovořil o spolupráci čs. armády s Rudou armádou, ve které viděl svůj vzor. Všechny výcvik, výzbroj a organizace čs. branné moci měly probíhat podle sovětského vzoru. Důležité byly i poznatky sovětské vojenské vědy, nyní obohacené o nové zkušenosti ze druhé světové války.²⁷ Předpoklad obrany ČSR se příliš nelišil od koncepce z první republiky – armáda měla zajistit krytí západních hranic i s využitím pohraničního opevnění, které mělo být ještě doplněno a dobudováno na jižní Moravě. Z tohoto důvodu bylo potřeba armádu cvičit především na boj v pohraničních oblastech, jelikož případný agresor se očekával opět v hornatém pohraničí.

Mírová dislokace armády obnoveného Československa byla následující: čtyři velitelství vojenských oblastí (1 Praha, 2 Tábor, 3 Brno, 4 Bratislava). V Olomouci, tradičně posádkovém městě a nejbližším vojenském centru od VVP Libavá, sídlilo podle reorganizace armády z 1. října 1947 velitelství tankového sboru. Obnovená armáda začala modernizovat a budovat další staronové vojenské výcvikové tábory v Mimoně, Jincích v Brdech, Dědicích u Vyškova a Lešti, Tureckém vrchu, Plaveckém Podhradí, Kuchyni, Smrekovici a Kamenici nad Círochou na Slovensku. K nim přibýly ještě nové tábory v Lázních Kynžvartu a v Boleticích u Českého Krumlova.²⁸ Stávající tábory se musely rozšířit, popř. bylo nutno založit nové, jelikož nestačily svými kapacitami a rozlohou na provádění polního výcviku a střelb z různých druhů zbraní. Bylo potřeba také postavit tábory určené pro výcvik celé pěší divize a pro změny palebných postavení dělostřelectva s nutnými bezpečnostními pásmy.²⁹ VVT tedy vznikly převážně v Čechách, a hlavně v těch západních, což odpovídalo nové strategii obranného plánování.

²⁷ KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *Válka a armáda v českých dějinách*. Praha 2008, s. 169.

²⁸ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. Praha 2006, s. 16, 35, 39, 41.

²⁹ MINAŘÍK, P.: *Vznik a rozšiřování vojenských výcvikových prostorů na území Československa a s tím spojené vlivy na migrační procesy*. In: BEDNAŘÍK, P. – MARŠÁLEK, Z. – NOSKOVÁ, H. (eds.): *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Praha 2018, s. 140.

Obranná politika obnovené ČSR tedy vycházela ze strachu před německým agresorem a spolupráce se SSSR. Rozvoj vojenské vědy obohacené o zkušenosti ze druhé světové války a modernější, větší a složitější zbraně si žádaly odbornější výcvik ve větším prostoru, který by byl s ohledem na bezpečnost a organizaci výcviku nepřístupný běžným občanům a sloužil by čistě armádním účelům. Armáda by nad těmito prostory převzala veškerou kontrolu a mohla si v nich vybudovat podmínky, které by simulovaly skutečná bojiště. Podle podoby pohraniční krajiny při hranicích s Německem bylo potřeba cvičit vojáky v užívání těchto zbraní v podobném terénu, což se ale zároveň muselo dít v oblastech bez civilních obyvatel s ohledem na jejich bezpečnost při provádění výcviku. Opuštěné oblasti po odsunutých Němcích se tedy ukázaly jako vhodná příležitost pro takovéto vojenské využití.

2.2 Zakládání vojenských újezdů

Po konci druhé světové války existovaly v obnovené ČSR pouze vojenská cvičiště – Milovice a Brdy v Čechách a Malacky a Lešť na Slovensku. Tyto prostory však svou rozlohou neodpovídaly zamýšleným potřebám nové koncepce vojenského výcviku.

Myšlenka na vznik vojenských újezdů v takové podobě, v jaké je dosud známe, se poprvé objevila v návrhu ministra národní obrany gen. Ludvíka Svobody ze dne 28. srpna 1945. Přípravu jejich vzniku vláda následně zadala kromě něj i ministrům financí a zemědělství. Pozornost na možné lokace mířila v podstatě ihned do pohraničních oblastí, které po odsunu Němců zůstaly vylištěné. V otázce finančních náhrad ministr Svoboda uvedl, že majetek Němců bude zabaven bez náhrady a majetek českých občanů bude nahrazen německými konfiskáty také v pohraničí, tj. čs. státu byly způsobeny minimální škody, čímž se vyřešila spousta komplikovaných právních otázek. K těmto lokalitám patřilo okolí Českého Krumlova, Císařský les (Slavkovský les u Karlových Varů, dnes VÚ Hradiště), oblast u Bezdězu a u Pradědu.

Volba na zřízení vojenského újezdu u Pradědu jakožto jediného vojenského újezdu na Moravě padla z důvodu plánovaného odsunu Němců, nepřístupnosti terénu pro civilní obyvatelstvo a malého zemědělského využití. Celkově se jednalo o prostor

vymezený městy Frývaldov, resp. Jeseník-Janov-Albrechtice-Bruntál-Horní a Dolní Moravice o přibližné rozloze 544 km² (viz příloha č. 1).³⁰

Vojenská rada při předsednictvu vlády souhlasila na svém zasedání dne 19. října 1945 se všemi návrhy na vznik vojenských újezdů.³¹ Podrobnou kalkulaci potřeb a využití VÚ zpracovalo MNO v únoru 1946.³² Návrh vládního usnesení o zřízení vojenských výcvikových táborů byl přijat 12. července 1946.³³ Dne 24. července 1946 byly na meziministerské poradě schváleny směrnice pro postup při zajišťování a zřizování VVT. Zřizování mělo probíhat ve dvou fázích. V první fázi byl zajištěn odsun Němců, sestaven soupis veškerého nemovitého majetku, zajištěn veškerý movitý majetek v oblasti a projednán způsob a podmínky převzetí majetku nepodléhajícího konfiskaci. Převzetí prostoru do vlastnictví vojenské správy provedla zvláštní oddělení MNO.³⁴

Jak se záhy ukázalo, návrh na zřízení VVT u Pradědu byl od začátku nepromyšlený, jelikož nezohlednil všechna regionální specifika, na která upozornily místní orgány. Jeho zřízení totiž bránila blízkost lázní a rekreačního střediska Karlova Studánka i odpor místních českých obyvatel, který deklamovali formou memorand zasílaných vládě. Proti zřízení se postavili všichni místní činitelé a zástupci Zemského národního výboru (dále ZNV) v Brně. K největším výtkám ze strany ZNV patřila blízkost k hranicím, resp. z toho plynoucí slabší obrana hranic a hospodářský a rekreačně-ozdravný význam oblasti pro Ostravsko. Zároveň zde padl návrh umístit tábory do oblasti u Moravského Berouna nebo do oblasti Staré Město-Králíky, proti čemuž by se nestavěly zemské ani okresní výbory. Jako výhody pro zřízení tábora u Moravského Berouna se uvádí nepřetrhání důležité dopravní infrastruktury, jelikož silnice a železnice vedly údolím ležícím přesně na hranici oblasti. V létě roku 1946 se v okrese Moravský Beroun nacházelo přibližně 800 zemědělských osídlenců, resp. rodin, z toho 500 s platnými zemědělskými dekrety, zatímco v prostoru u Pradědu byl počet osídlenců dvojnásobný.³⁵

³⁰ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále VÚA-VHA), f. MNO 1945-1, kart. 21, inv. č. 1141, *Vojenské výcvikové tábory – návrh na zřízení*.

³¹ Tamtéž.

³² VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 30, inv. č. 1600, *Kalkulace potřeby VVT*

³³ Tamtéž, kart. 12, inv. č. 470, *Vojenské výcvikové tábory – návrh vládního usnesení o zřízení VVT*

³⁴ Tamtéž, kart. 30, inv. č. 1600, *Směrnice pro postup při zajišťování a zřizování VVT*.

³⁵ Tamtéž.

Na rozdíl od oblasti u Pradědu jediným hospodářským významem oblasti Libavska (tehdy označovaném jako „VVT u Moravského Berouna“) byla živočišná výroba, silně rozvinutá díky místním rozlehlým pastvinám. Oblast neprotínaly významné silniční ani železniční tahy. Nebylo zde žádné ložisko nerostných surovin (naleziště břidlice ležela spíše na hranici oblasti u železniční tratě, která se stejně do záboru nepočítala). Železniční trať se táhla údolím řeky Bystřice, což bylo výhodné, jelikož přilehlé údolí by tvořilo přirozenou hranici VVT. S výjimkou kostela ve Staré Vodě se zde nenacházely významnější historické památky nadregionálního významu, a i rekreační význam oblasti byl zanedbatelný. Naproti tomu zamýšlený VVT u Pradědu ležel v oblasti lesů, jejichž dřevo bylo důležité pro ostravské doly, se kterými se počítalo jako s významnou oblastí hutního a těžkého průmyslu celorepublikového významu. Blízkost Olomouce vzhledem k její vojenské tradici a sídlu okresních (a od roku 1949 i krajských) orgánů byla také výhodou. Z těchto důvodů tedy volba padla na Libavsko. Místní obyvatelstvo také nepředstavovalo velký problém, jelikož oblast byla z naprosté většiny německá (viz kapitoly 2.3 a 2.4.).

Všechny tyto úvahy byly vzaty v potaz se vši vážností, jelikož na schůzi vlády dne 17. září 1946 vláda schválila vytvoření „VVT u Moravského Berouna“. Otázka přesídlování i stanovení náhrad byla plně dána do kompetence vojenské správy.³⁶ Zároveň bylo rozhodnuto o likvidaci celkem 24 obcí a dvou osad, což se mělo dotknout 3 383 osob.³⁷

2.3 Základní geografická a demografická charakteristika oblasti

Dnešní VÚ Libavá leží na střední až severní Moravě v oblasti vymezené významnými městy Olomouc, Lipník nad Bečvou, Hranice, Odry, Vítkov, Moravský Beroun a Šternberk a zaujímá z velké části pohoří Oderské vrchy (viz příloha č. 4). Průměrná nadmořská výška činí 500 m n.m. a nejvyšším bodem je Fidlův kopec s nadmořskou výškou 680 m n.m., který leží v jižní části újezdu. Pod tímto vrcholem také pramení řeka Odry. Kromě řeky Odry se zde nachází dvě velké vodní nádrže o ploše 12 a 7,5 ha a několik rybníků. Oblast patří do geomorfologického celku Nízký Jeseník. Zdejší klima je mírně teplé a vlhké. Nejhojněji zastoupenou horninou je břidlice, která

³⁶ VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 2, inv. č. 37, *Vojenské výcvikové tábory – změna usnesení*.

³⁷ MACHALA, J. *Kronika Libavska*. Město Libavá 2015, s. 98–99.

spolu s ostatními horninami snižuje nebezpečí kontaminace podzemních vod. Oblast je jakýmsi spojovníkem, jelikož při její jižní hranici se rozkládá úrodná hanácká půda, zatímco severní část hraničí s nehostinným a socioekonomicky problematickým regionem severní Moravy.

V roce 2016 se jeho původní rozloha, která se v průběhu let pohybovala kolem 30 000 ha, výrazně zmenšila vyčleněním některých obcí. Podle upraveného územního plánu z roku 2019 činí jeho plocha 23 549 ha, z toho 7 461 ha slouží výhradně pro přímé vojenské využití, ostatní lochy mají hospodářské využití a slouží k výcviku bez střelb a jako ochranné a bezpečnostní zóny vojenských výcvikových zařízení. Jedná se o druhý největší VÚ na území České republiky. Až na pár výjimek je vstup do prostoru umožněn pouze s povolením nebo v době konání speciálních akcí. Přístup do a pohyb po prostoru zajišťuje poměrně hustá silniční síť. Prostorem nevede železnice, pro nakládání a vykládání jsou k dispozici dvě železniční vlečky v obcích Domašov nad Bystřicí a mezi Velkou Bystřicí a Hlubočkami-Mariánským Údolím.³⁸

Oderské vrchy byly kulturní zemědělskou krajinou s hustou sítí vesnic, převážně menší velikosti. Vznik vojenského újezdu spolu s odsunem německého obyvatelstva zapříčinil zánik celkem 19 obcí. 13 z těchto obcí náleželo k politickému okresu Moravský Beroun, tři obce k okresu Olomouc-venkov a tři k okresu Hranice. Většina z těchto obcí čítala 200-300 obyvatel. Podle údajů z předválečného sčítání obyvatelstva z roku 1930 byly největšími obcemi co do počtu obyvatel Velká Střelná (něm. Waltersdorf) ležící zhruba v severozápadní části dnešního VÚ s 1927 obyvateli a obec Rudoltovice (něm. Rudelzau) s 1 203 obyvateli ležící v severní části dnešního VÚ u Města Libavá. Charakter těchto obcí byl bezvýhradně německý, jelikož se v uvedeném sčítání k české národnosti hlásili pouze obyvatelé v řádu jednotek. Jedinou výjimku tvořila obec Luboměř (dnes Luboměř pod Strážnou) ležící v bývalém politickém okrese Hranice asi 10 km od města Potštát v severovýchodní části újezdu, jelikož zde absolutní většinu tvořili Češi – z 622 obyvatel se v roce 1930 k německé národnosti hlásilo pouze 11 občanů, zatímco poměr v ostatních obcích byl opačný.³⁹ Celkový počet obyvatel oblasti budoucího VVP

³⁸ KREJSOVÁ, M. (ed.): *Vojenský újezd Libavá*. Praha 2020, s. 11–17.

³⁹ BARTOŠ, J.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III. Okresy Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Moravský Beroun*. Ostrava 1972, s. 85, 101, 120, 307, 308, 333, 336, 338, 340–344, 348, 349, 359; týž: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VI. Okresy Přerov, Hranice, Kroměříž*. Ostrava 1978, s. 140, 150, 186.

před válkou nepřesáhl 15 000 a lze předpokládat, že v roce 1945 mohl být mírně nižší. Podíl německého obyvatelstva v těchto oblastech atakoval 100 %. Naprostá většina obyvatel se hlásila ke katolickému vyznání. Vzhledem k přírodním podmínkám se obyvatelé tohoto kraje se živili málo výnosným zemědělstvím, chovem dobytka a těžbou a zpracováním břidlice. Významnější průmysl se v této oblasti nikdy nerozvinul.⁴⁰

Na základě demografických údajů bychom si mohli blíže představit hodnotový profil typického místního obyvatele. Život většiny obyvatel z důvodu neexistence rozvinutého průmyslu se tak odvíjel převážně v souladu s přírodou a zemědělstvím, které tvořilo hlavní sektor místní hospodářské činnosti. Podle volebních výsledků získávala v těchto oblastech největší podporu německá agrární strana *Bund der Landwirte*, případně němečtí lidovci. Na základě tohoto hodnotového profilu a agrárního charakteru místní krajiny lidé museli cítit obrovské pouto k půdě, nejen jako k nástroji obživy, ale také k jakémusi ztělesnění místních tradic a představ, jejichž neodmyslitelnou složkou je i víra v Boha a úcta k předkům.

V roce 1935 vznikl vojenský výcvikový tábor na jižní hranici dnešního újezdu u Přáslavic, resp. místní části Kocourovce. Od dob rakouské monarchie zde také stála vojenská střelnice.⁴¹ Poskytovala ubytování pro 650 mužů (v letních měsících), disponovala kuchyní, jídelnou, ubytovnami a sprchovými lázněmi. V roce 1945 zde byla ubytována 1. čs. tanková brigáda.⁴²

2.4 Odsun původního německého obyvatelstva

Na základě závěrů Postupimské konference bylo rozhodnuto o odsunu německých obyvatel z Československa. Ačkoliv se jednotlivé údaje o celkových počtech liší, celkový počet obyvatel hlásících se k německé národnosti se pohyboval v rozmezí 3,3 – 3,4 milionů osob. Po tzv. divokém odsunu v prvních týdnech po osvobození následovaly připravené a organizované odsuny především v roce 1946 a poslední vlaky odjely v roce 1947. Celkem takto ČSR opustilo téměř 3 miliony Němců. Odsun se nedotkl prokázaných antifacistů, odborníků, národnostně smíšených manželství a německých duchovních.⁴³

⁴⁰ KREJSOVÁ, M. (ed.): *c. d.* Praha 2020, s. 19.

⁴¹ GLONEK, J.: *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. Ostrava 2007, s. 44.

⁴² VÚA-VHA, f. MNO 1945-1, kart. 23, inv. č. 1320, *Zápis z porady ve věci použití stávajících vojenských výcvikových táborů pro potřeby výcviku a střelby čs. armády*.

⁴³ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991, s. 54–55, 274, 290, 318, 381.

Pokud se Němci hlásící se k antifašistickým postojům rozhodli v Československu zůstat, museli si požádat o vrácení nebo zachování čs. státního občanství. Ministerstvo vnitra v čele s komunistou Václavem Noskem však dávalo najevo, že tito lidé nejsou v nové republice vítáni a užitečnější budou při budování nové socialistické vlasti ve zničeném Německu, proto se nakonec řada z nich rozhodla požádat o dobrovolný odsun. Dokazování jejich antifašistických postojů představovalo složitý a citlivý úkol, proto nakonec převážil národnostní princip namísto ideového. Počet německých antifašistů, kteří zůstali v ČSR, se nakonec ustálil v řádu jednotek tisíc.⁴⁴

Speciálně v případě Libavska hraje velkou roli problematika smíšených manželství. Zatímco ženy-Němky žijící v manželství s Čechem nebo Slovákem, o jehož státní spolehlivosti se nepochybovalo, si mohly do 10. února 1946 požádat o vrácení čs. státního občanství, situace mužů-Němců byla komplikovanější. Nerozvedené a neovdovělé ženy nesměly být podle směrnic ministerstva vnitra z 31. prosince 1945 zařazovány do transportů. Některé české manželky německých manželů se také rozhodly zcela dobrovolně opustit svou zemi a odejít se svými manželi a dětmi do Německa, popř. Rakouska. Největší problémy představovalo konfiskační řízení a majetkoprávní vztahy vůbec. Situaci německých manželů se snažila částečně vyřešit vyhláška ministerstva vnitra z 20. prosince 1946, která stanovila, že nerozvedení němečtí manželé čs. občanek, jejichž sňatek byl uzavřen před 16. březnem 1939, mohou požádat o vrácení čs. státního občanství.⁴⁵

Dne 14. dubna 1946 proběhl první transport tzv. organizované fáze odsunu. Do transportu bylo zařazeno 450 osob z Města Libavá, Heroltovic, Velké Střelné a Smilova. Všichni šli před odjezdem na hřbitov, aby se symbolicky rozloučili se svými předky. Mnoho z nich si vzalo s sebou hrst půdy z hrobů svých rodin nebo ze svých polí. Tento krok opět svědčí o svázaném osudu místních obyvatel s půdou a snaze o uchování tohoto elementu v paměti. Všichni se museli hlásit ve sběrném táboře v Ondrášově u Moravského Berouna. V první polovině května oblast opustilo dalších 300 osob. Poslední vagon s 300 lidmi odjel 29. října 1946. V celkem 10 transportech bylo z Libavska odsunuto 2 155 osob. Z původních obyvatel zůstalo pouze několik rodin

⁴⁴ STANĚK, T.: *c. d.*, s. 274–289.

⁴⁵ Tamtéž, s. 325.

ze smíšených manželství. Celkem z prostoru budoucího VVT odešlo na 14 000 německých obyvatel.⁴⁶ Soudě podle těchto faktů byla většina původního německého obyvatelstva odsunuta do konce podzimu 1946.

Ve fondu obce Nepřívaz se dochovala podrobná dokumentace průběhu odsunu a pomůže podat alespoň přibližný obraz, jakým způsobem odsun v této oblasti probíhal. Podle posledního sčítání obyvatel měla tato obec v roce 1930 403 obyvatel, z toho se 399 hlásilo k německé národnosti.⁴⁷ Podle údajů z července 1946 se v obci nacházelo cca 140 obyvatel určených k odsunu. Ti byli zařazeni do 11. a 12. odsuvného transportu s konečným datem odsunu do 31. července 1946. K tomuto datu museli opustit území obce a v následujících 14 dnech byli předáni do sběrného tábora ve Slavoníně u Olomouce.⁴⁸ Můžeme se tedy domnívat, že hlavní vlna odsunu německých obyvatel z této oblasti probíhala během léta roku 1946. Např. v Městě Libavá se k 30. říjnu 1946 nacházelo už jen 47 osob německé národnosti, z toho ale 43 nebylo určeno k odsunu.⁴⁹

Další osud zanechaného nemovitého majetku měla řešit ustanovená Osídlovací komise ministerstva zemědělství pro politický okres Olomouc.⁵⁰

Někteří obyvatelé se i dlouhou dobu po vysídlení a únorovém převratu domáhali alespoň některých náhrad za konfiskace. Například několika německým občanům s bývalými majetky na území VVP byla na základně rozhodnutí Krajského národního výboru v Olomouci (dále KNV Olomouc) z roku 1957 zrušena konfiskace. Jako odůvodnění se uvedlo „*uplatňování internacionalismu a odstranění národnostní diskriminace.*“⁵¹

Jednalo se celkem o 14 osob, které vlastnily nemovitosti v bývalé Velké Střelné, Slavkově, Jestřábí a Městě Libavá. Z velké části to byli zaměstnanci národního podniku Moravia v Mariánském Údolí, účastníci odboje, někteří dokonce členové či příznivci KSČ s údajnými antifašistickými postoji, což mělo jistě hlavní vliv na zrušení konfiskace.

⁴⁶ MACHALA, J.: *c. d.*, s. 78, 96.

⁴⁷ BARTOŠ, *Historický místopis Moravy a Slezska*, Sv. 3, s. 101.

⁴⁸ Státní okresní archiv Olomouc (dále SOKA Olomouc), f. MNV Nepřívaz, kart. 1, inv. č. 17, *Odsun Němců – seznamy, dopis ONV Olomouc-venkov MNV Nepřívaz datovaný 25. července 1946.*

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 20, *Seznam Němců.*

⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 17, *Opis protokolů Osídlovací komise ministerstva zemědělství v Olomouci.*

⁵¹ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále ZAO-OI), f. KNV Olomouc, kart. 83, inv. č. 276, *Zrušení rozhodnutí o konfiskaci majetku občanů německé národnosti v prostoru vojenského újezdu Město Libavá.*

Poprvé si o zrušení konfiskace požádali v roce 1955 (zřejmě díky politickému uvolnění a zklidnění bouřlivých poválečných protiněmeckých nálad).⁵²

Vágní formulace odůvodnění tohoto kroku vyvolává otázky, zda zrušení konfiskace nebylo motivováno ještě něčím dalším. Jak se ukázalo o 10 let později v akci StB Lux (viz kapitola 3.9), StB se mohla pokoušet získat některé německé občany ke spolupráci a plnění zpravodajských úkolů výměnou za zrušení konfiskace. Jeden z usvědčených agentů zapojených do akce Lux například s StB spolupracoval již od roku 1953.

Bohužel nejsou k dispozici prameny, které by lépe mapovaly tuto problematiku a přinesly přesné údaje o počtech vysídlených Němců. S jistotou však můžeme konstatovat, že naprostá většina původního německého obyvatelstva byla odsunuta. Pokud se jednalo o antifašisty či Němce ze smíšených manželství, kteří se rozhodli neodejít a bylo jim umožněno zůstat, oblast nakonec stejně museli opustit spolu s českými obyvateli po rozhodnutí o vzniku VVT. Po staletí přítomný výhradně německý a kulturní element z této oblasti tedy během poměrně krátké doby, kterou bychom mohli vymezit roky 1945–1947, zcela vymizel.

Oblast obývaná výhradně Němci byla obrovskou příležitostí pro vznik VVT. Politická situace a uplatňování kolektivní viny byly příhodnou kulisou pro vysídlování. Pokud by zde žili většinově čeští občané, stálo by to spoustu organizačního úsilí a zapojení úřadů do vyplácení náhrad, hledání náhradních lokalit pro vysídlence, ustanovování přesídlovacích komisí apod. Tím, že naprostá většina osob území v tak poměrně krátké době opustila, si stát uvolnil ruce pro libovolné nakládání se zanechaným nemovitým majetkem s nepříliš velkým ohledem na původní obyvatele a jejich úctu k místní krajině a místům historické paměti, jako byly četné kostely, poutní místa, kříže atd., které odrážely jejich religiózní založení.

Po konfiskaci místní půdy, která byla v rukou původních obyvatel, získal stát obrovský pozemkový fond, se kterým mohl naložit čistě podle svých představ a potřeb. Jak píše v kapitole 2.5, část této půdy sice byla v krátkém období let 1945–1946 přidělována novousedlíkům společně s nemovitostmi, nicméně nově příchozí zdaleka

⁵² Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1554 MV, *Žádost občanů německé národnosti z prostoru voj. újezdu Město Libavá o vynětí domků z konfiskace.*

neobsáhli veškerou půdu, proto většina z ní ležela ladem. Armádu zdejší zemědělské hospodaření vůbec nezajímalo, popř. ji odsouvala na vedlejší kolej, tudíž neobhospodařovaná půda pro ni znamenala spíše výhodu, jelikož si díky tomu mohla krajinu již od začátku přizpůsobovat svým potřebám bez ohledu na její hospodářské potřeby.

Majetkoprávní a občanské postavení Němců v poválečné republice bylo složité, proto úřady necítily obavy z možného domáhání se náhrad, a to pravděpodobně i v budoucnosti, protože nebylo jasné, na jaká místa řada vysídlenců do Německa, popř. Rakouska přesídlí a zda vůbec budou moci s oblastí a čs. úřady navázat jakýkoliv kontakt.

Uskutečněním odsunu se tedy vyřešila většina majetkoprávních překážek vzniku VVT. Odsun německého obyvatelstva, zdejší terén a dosavadní zemědělské využití s dominantní složkou živočišné výroby, která zřejmě nebyla vyhodnocena jako zásadní, byly hlavními předpoklady pro vznik VVT.

2.5 Vysídlování českého obyvatelstva

Podobně jako v ostatních částech vysídleného pohraničí, začali i na Libavsko přicházet novousedlíci, kterým stát začal postupně přidělovat konfiskované pozemky a domy. První přišli již v létě 1945. Ačkoliv panovaly snahy o dosídlení poloprázdných vesnic českými obyvateli, nikdy se nepodařilo se alespoň přiblížit počtu původních německých obyvatel. Nepříliš hostinné klimatické podmínky, špatná dopravní dostupnost i fámy o možném vzniku VVT, které se údajně objevovaly již během první poloviny roku 1946, neskýtaly pro nové osídlence příliš příznivou perspektivu a ti tedy již předem rezignovali na přestěhování se do této oblasti, a to i navzdory vidině lehce nabytého majetku od státu. Ve stejné době, kdy se uvažovalo o zřízení VVT, existovaly kromě střelnice u Přáslavic už plány na zřízení cvičiště Vojenské akademie v Hranicích – pro tyto účely byly již v létě 1946 vyklizeny obce Barnov, Luboměř, Milovany, Heřmánky a Bělídlo.⁵³

Jak ukázala předchozí kapitola, odsun německého obyvatelstva byl dokončen nejpozději ke konci roku 1946. V závěrečné fázi německého odsunu se už postupně

⁵³ VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 12, inv. č. 470, *Vojenské výcvikové tábory – návrh vládního usnesení o zřízení VV*.

připravovalo i vysídlení českého obyvatelstva. 24. září 1946 se uskutečnilo jednání na Okresním národním výboru (dále ONV) v Moravském Berouně o technickém provedení přesídlení se zástupci ministerstva zemědělství. Protokol počítal s provedením vysídlení obcí Čermná, Luboměř, Keprtovice, Město Libavá, Olejovice, Rudoltovice, Smilov, Velká Střelná, Nová Ves nad Odrou, Vojnovice, Stará Voda, Zígartice, Barnov, Milovany, Nepřívaz, Varhošť, Jestřábí, Kozlov, Slavkov, Ranošov, Heřmánky a Bělídlo. Podle soupisů ze dne 20. srpna 1946 se vysídlení mělo dotknout celkem 3383 osob, z toho 2835 v okrese Moravský Beroun. Jako destinace pro přesídlení navrhl ONV volné usedlosti v severomoravských okresech Frývaldov, resp. Jeseník Bruntál a Krnov. Pro tento úkol vznikly Osídlovací komise ministerstva zemědělství ve městech Moravský Beroun, Olomouc, Hranice a Šternberk. Náklady na přesídlení a zajištění dopravy měla na starosti vojenská správa.⁵⁴

K tomuto datu se tedy zřejmě vypařily všechny zvěsti o vysídlování a v následujících dnech a týdnech byl tento fakt oznámen občanům. Podle údajů citovaných v kapitole 2.2 se v létě roku 1946 v prostoru nacházelo 800 osídleneckých rodin. Pokud budeme počítat průměrnou rodinu o 3-4 členech, dojdeme k závěru, že počet českých původních obyvatel se mohl pohybovat v řádech desítek až nižších stovek vzhledem k celkovému počtu 3383. Z velké části se tedy jednalo o novousedlíky. Ti, co přišli v létě 1945, zde doposud strávili maximálně období jednoho roku. Jednalo se o obyvatele původem z odlišných koutů republiky, kteří si ale nemohli k oblasti vytvořit náležitý vztah, proto bylo snadnější je přesídlit a eliminovat tak riziko případných protestů.

Avšak existuje i důkaz o odporu vzešlém z jejich řad. Jedná se o protest obyvatel obcí Potštát, Padesát Lánů, Kovářov, Kyžlířov a Boškov zaslaný ONV v Hranicích, prezidentu republiky, ZNV v Brně, předsednictvu vlády, předsedovi vlády, ministerstvu národní obrany, zemědělství, výživy a průmyslu a Jednotnému svazu českých zemědělců (dále JSČZ) ze dne 20. října 1946. Obyvatelstvo se bránilo vystěhování z důvodu nedávaného příchodu nových osídlenců, kteří byli připraveni naplnit vládní výzvu o osídlování a budování nového pohraničí, resp. oblastí po odsunutých Němcích.

⁵⁴ VÚA-VHA, fond MNO 1946-1, kart. 30, inv. č. 1600, *Protokol sepsaný dne 24. září 1946 na ONV v Moravském Berouně.*

Vyjádřili zde jasný nesouhlas odvolávající se na hospodářský přínos jejich práce v místních lesích a deklarovali jasnou vůli se bránit, jelikož tlak na vystěhování je „*proti zásadám lidskosti*“.

Zmínili také obavu, že by z dané situace mělo prospěch jen několik jednotlivců, kteří by se ilegálně zmocnili uvolněného majetku. Dopis podepsali členové a předsedové MNV obcí Potštát, osad Padesát Lánů a Kovářov.⁵⁵ Ačkoliv dříve zmíněné pro trvalé usazení ne úplně příznivé přírodní a materiální podmínky zapříčinily nízký zájem u novousedlíků, tento dopis dokazuje, že se našla i skupina obyvatel, kteří byli připraveni se v této oblasti usadit a hospodařit v ní tradičním způsobem jako původní obyvatelé. Nicméně se jednalo o obyvatele malých osad, počet příznivců tohoto protestu se tak mohl pohybovat maximálně v řádu jednotek. Tento protest je sice v celkovém kontextu unikátní, avšak jeho reálný dopad nemohl být velký.

Tento dokument, byť datovaný ještě v době třetí republiky, nese také vzácné stopy lidské odvahy a občanské iniciativy vzepřít se státní moci. Z jeho vyznění a poměrně útočného stylu je patrné velké rozhořčení, které mezi těmito obyvateli vládlo. Nejsou přímé důkazy, zda se podobný odpor vzedmul i v obcích v okrese Moravský Beroun, nicméně tento dopis je v přímém rozporu se státními dokumenty a zprávami, které hovoří převážně o poklidném přesunu a kvitování vystěhování se do perspektivnějších oblastí. Varianta, že zprávy psané později KNV v Olomouci a vojenskou správou o průběhu vysídlování jsou poupraveny a nereflektují realitu, se tedy jeví jako vysoce, a snad nepřekvapivě, pravděpodobná.

Proti vzniku VVT u Moravského Berouna se vyslovil také JSČZ a své námitky zaslal ministerstvu národní obrany (dále MNO). JSČZ se odvolával na fakt, že vznik VVT by zabral nejúrodnější část okresu Moravský Beroun, zasáhl by do života novousedlíků, kteří se významnou měrou zasloužili o hladký průběh loňských žní a kteří začali budovat své nové příbytky. Největší problém byl spatřován ve ztrátě cenných pastvin pro živočišnou výrobu, které mají obrovský význam pro celou hanáckou oblast. Příkaz k dalšímu stěhování by mohl významnou měrou otřást důvěrou místních lidí ve vládu a státní moc.⁵⁶ Na námitky nebyl pochopitelně kladen žádný zřetel. JSČZ rovněž

⁵⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 30, inv. č. 1607, *Protest proti vystěhování obyvatelstva*.

⁵⁶ Tamtéž, kart. 12, inv. č. 6705, *Vojenský výcvikový tábor u Moravského Berouna – námitky JSČZ ze dne 27. července 1946*.

argumentuje zemědělským využitím krajiny. Na tomto místě narážíme na provázanost zdejších událostí s děním na celostátní úrovni. Je zřejmé, že zásahy státu spojené se vznikem VVT měly vliv na formování důvěry vůči státní moci.

Zajímavé jsou i dokumenty dokládající stranickou diskusi v rámci Národní fronty. Klub poslanců Čs. strany národně socialistické zaslal gen. Svobodovi 22. srpna 1946 memorandum okresní Národní fronty čtyř politických stran z Moravského Berouna. Námitky jsou v podstatě totožné s námitkami JSČZ o nezastupitelném zemědělském významu oblasti.

Zachována je i poslanecká interpelace lidoveckých poslanců dr. Jaroslava Řehulky, Josefa Tomáška, Aloise Hořinka a Františka Kadůrka (všichni původem z Moravy) z 10. října 1946. Stejně jako Jiří Glonek zmiňují poslanci neklid, který panoval v dotčených obcích. Podle nich „[...] živlové nepečují řádně o svěřený státní majetek a nekontrolovatelně ho odvázejí pryč, což přispívá k dalšími vyliďňování a pustnutí oblasti. Pamuje zde obrovský zmatek, jelikož okresní činitelé v Moravské Berouně ani nedostali první pokyny pro začátek procesu zřizování újezdu, ale je veřejným tajemstvím, že se k založení újezdu schyluje. Poslanci vyzývají k omezení vysídlování na menší počet obcí a za plné informovanosti občanů a důsledně připravené organizaci, aby došlo k potrestání závadných národních správců [...]“. ⁵⁷ Interpelace svědčí o odporu, který se mezi poslanci vzedmul. Ačkoliv deklarovaná vůle zřizovat VVT nebyla dotčenými poslanci zpochybněna a zdá se, že plně chápali jejich důležitost, nejsou zásadně spokojeni s vládním postupem. Je přirozené, že se proti takovému kroku postavili především zástupci lidové strany, jejíž členská základna i elektorát měla z velké části rezervoár právě na střední Moravě a na rozdíl od ostatních hodnotově orientovaných poslanců pro ně otázka zemědělství a vztahu k půdě měly hlubší rozměr. Jedná se tedy o jediné náznaky jakési demokratické diskuse, která se v záležitosti vzniku vojenských újezdů vedla. Z textu interpelace také usuzují, že všeobecného zmatku bylo zneužíváno k páchání kriminální činnosti, a to i ze strany ustanovených národních správců.

⁵⁷ VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 14, inv. č. 581, *Interpelace poslanců dr. Řehulky, Tomáška, Hořinka a Kadůrka předsedovi vlády, ministru zemědělství, národní obrany a vnitra ve věci vysídlení přídělců z několika obcí v okrese Moravský Beroun.*

Dostupné archivní materiály neumožňují kompletní vhled do procesu zániku obcí na území nového VVP, proto jsem se rozhodl vybrat opět obec Nepřívaz⁵⁸ jako krátkou mikrosondu pro přiblížení situace.

Ministerstvo zemědělství již během roku 1946 vytypovalo vhodné lokality pro přesun obyvatel z obcí určených k zániku (jednalo se především o vylidněné regiony na severní Moravě), ačkoliv ještě v létě téhož roku přidělovala Osidlovací komise při ONV Olomouc-venkov pozemky a nemovitosti nově příchozím.⁵⁹ S lhůtou do 20. listopadu 1946 se mohli přesídlenci o tyto lokality volně ucházet. Konkrétní kroky a informace o průběhu chybí, ale je zřejmé, že přesídlení probíhalo v následujících třech až čtyřech měsících. V dopise ONV v Olomouci MNV Nepřívaz z 19. března 1947 se píše o administrativních krocích spojených s vysídlením obcí Nepřívaz, Varhošť a Jestřábí, jako je převzetí obecní agendy a archivu, který měl v tomto konkrétním případě převzít MNV v Hlubočkách. V týdnu od 24. března přijeli zástupci ONV dohlédnout na průběh vysídlení obce.⁶⁰ Poslední obyvatelé z Varhoště a Jestřábí odešli v květnu 1947.⁶¹ Předání konfiskované zemědělské půdy vojenské správě proběhlo již 10. prosince 1946.⁶² Na jaře se tedy řešily finální administrativní záležitosti z čehož usuzuji, že většina obyvatel již byla vysídlena.

Ve fondu MNV Velká Střelná, největší zaniklé obce na území budoucího VVP, jsou dochovány žádosti o zrušení národní správy nemovitého majetku místní správní komise. Tyto žádosti jsou datovány 30. května 1947 a hovoří se v nich o uplynutí lhůty k vystěhování, jehož proces se v tu dobu blížil ke svému konci.⁶³

Téměř ihned po vystěhování obyvatelstva začalo docházet k demolicím vesnic. Stavební materiál byl rozprodáván obcím ležícím na hranici újezdu. Demolice potkala všechny budovy, které neskýtaly krátkodobé ani dlouhodobé možnosti pro využívání

⁵⁸ Prameny a literatura do vzniku VVT uvádí jako název obce Nepřívaz, v pramenech z doby po r. 1950 se už operuje s názvem Nepřívazy. Toho se však již nepoužívalo pro označení obce, ale pouze jako jedné z lokalit v rámci VVT.

⁵⁹ GLONEK, J.: c. d., s. 44.

⁶⁰ SOkA Olomouc, f. MNV Nepřívaz, kart. 1, inv. č. 17, *Zřízení VVT a vysídlení obce – Dopis ONV v Olomouci MNV v Jestřábí, Nepřívazech a Varhošti ze dne 19. března 1947.*

⁶¹ GLONEK, J.: c. d., s. 47.

⁶² SOkA Olomouc, f. MNV Nepřívaz, kart. 1, inv. č. 17, *Protokol sepsaný MNV Jestřábí ohledně předání obce Nepřívaz ze dne 10. prosince 1946.*

⁶³ SOkA Olomouc, f. MNV Velká Střelná, kart. 1, inv. č. 9, *Žádosti velitele vojenského útvaru 5304 Město Libavá o zrušení národní správy na nemovitostech a vysídlení příslušných národních správců.*

armádou, a to včetně sakrálních a historicky cenných staveb (až na čestné výjimky). Z celkového počtu 1334 deklarováných budov jich více než polovina přišla k demolici.⁶⁴ Průběh těchto demoličních prací však není nikde podrobně reflektován, proto je sporné usuzovat, jak tyto demolice probíhaly a kdy byly ukončeny.

Vysídlení českých obyvatel tedy bylo dokončeno nejpozději do poloviny roku 1947. I když se toto vysídlení dotklo co do absolutních počtů méně osob, trvalo delší dobu, a to zřejmě kvůli komplikacím při stanovování náhrad a hledání náhradních domovů. Podle zjištěných faktů se v polovině roku 1947 zdejší krajina musela nacházet v neutěšeném stavu. Během dvou let se zde vystřídaly různé proudy obyvatelstva od původních německých přes české, kteří zde vydrželi maximálně dva roky, až po příslušníky armády, u kterých se nedala předpokládat úcta k místním památkám a způsobu hospodaření. Budovy začaly postupně chátrat, některé již byly demolovány či přestavovány pro vojenské účely a zdejší půda ležela ladem. Prameny bohužel blíže nepřibližují, jak probíhalo zabavování a přebírání důležitého živého inventáře a jak probíhala jeho implementace do zemědělských struktur pod hlavičkou armády.

Po provedení odsunu německého obyvatelstva se vojenská správa a státní moc obecně nemusely zabývat stížnostmi domáhajícími se majetkových náhrad. Novousedlíci byli umístěni do uvolněných domů na dalších místech severní Moravy. Je ovšem otázka, zda si v těchto regionech polepšili. Zmíněné okresy byly také až do odsunu dominantně německé, tradiční obyvatelé z oblasti vymizeli a s nimi i zkušenosti s tradičním způsobem hospodaření. Tamější klimatické podmínky v kombinaci s málo výnosným zemědělstvím a nerozvinutým významnějším průmyslem představovaly obdobné komplikace jako na Libavsku. Koneckonců i kořeny současné špatné kvality života v severomoravských regionech sahají právě do tohoto období.

Dochované prameny svědčí ale i o protestech místních obyvatel, a dokonce i o parlamentní diskusi na toto téma, avšak jejich dopad byl marginální a na celkovém směřování nemohl nic změnit.

⁶⁴ GLONEK, J.: *c. d.*, s. 48.

2.6 Vznik VVT Libavá

Necelý měsíc po tom, co padlo vládní rozhodnutí o zřízení VVT, bylo dne 15. října 1946 ve Městě Libavá zřízeno velitelství výcvikového tábora Moravský Beroun s předpokládaným umístěním 13. a 2. tankové brigády, 52. dělostřeleckého pluku a 267. dělostřeleckého oddílu. Největší práce spojená s přesunem a zabydlením jednotek ve Městě Libavá se plánovala na jaro 1947.⁶⁵

Přesun obyvatelstva a příchod armády se neobešel bez komplikací. Docházelo ke stížnostem civilních organizací na pomalé tempo způsobené nedostatkem dopravních prostředků. K tomu se přidalo špatné a nepříznivé zimní počasí. Další problém se musel týkat neefektivního a pomalého zásobování. Připočteme-li k tomu všeobecný zmatek vojenské správy při vysídlování, který byl podle dochované poslanecké interpelace zneužíván ke krádežím, ke kterým se uchýlovaly i pověřené úřední osoby a který je v pramenech opakovaně zmíněn, nebyly začátky VVT jednoduché, byť se obešly bez větších občanských protestů. Panoval akutní nedostatek vojenských vozidel, situace přesídlenců byla označena za „zoufalou“, jelikož k jejich přepravě nebyly zajištěny dopravní prostředky.⁶⁶

Vznik újezdu tedy provázely četné nesnáze, avšak většina z nich se týkala spíše technických komplikací. Vojenská správa pravděpodobně s vysídlením pospíchala, jelikož hlavní etapu vysídlování započala neuváženě již na konci roku 1946 před příchodem zimy. Vzhledem ke klimatickým podmínkám se však dalo čekat, že zima může být tuhá a dlouhá. Kvůli počasí se tento proces dokončil stejně až na jaře 1947, kdy už ovšem mělo být hotové alespoň základní zázemí pro příchozí vojenské jednotky.

Přesto vojenská správa poměrně rychle zahájila budování. V roce 1947 byla zřízena pěchotní střelnice Smilov, o rok později tanková střelnice Oderský vrch, dále pěchotní střelnice Stražisko a Velká Střelná, dělostřelecká střelnice Rudoltovice a Nové Oldřůvky, letecká střelnice Nová Ves, protitanková střelnice Libavský vrch a minometní střelnice Varhošť.⁶⁷

⁶⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 30, inv. č. 1600, *Směrnice*.

⁶⁶ Tamtéž, inv. č. 1607, *Vysídlení voj. výcvikového tábora u Moravského Berouna*.

⁶⁷ Kol. autorů: *Vojenské újezdy AČR*, s. 231.

Nejjednodušší práci měla vojenská správa s přebíráním konfiskovaného majetku, resp. konfiskovaných lesů. Svědčí o tom zápis z porady konané na ONV Moravský Beroun ze dne 13. dubna 1947. Celkově se jednalo o převzetí drobných konfiskovaných lesů o celkové výměře 3 250 ha, což tvořilo asi 10 % celkové rozlohy budoucího újezdu.⁶⁸ Tato rozloha není úplně zanedbatelná a jen podporuje tvrzení, že se celý zábor oblasti díky značnému množství konfiskovaného majetku urychlil.

Rok 1947 byl významný pro vojenskou správu z několika důvodů. Po náročné zimě 1946–1947 se jí povedlo s obtížemi dokončit vysídlení a mohla postupně začít budovat vojenské zařízení a nakládat se zdejší krajinou podle své libosti a zcela si ji přizpůsobovat svým potřebám bez ohledu na další instituce.

Začátek roku 1948 znamenal pro pořádkové orgány řadu komplikací. Opuštěné vesnice skýtaly vhodnou příležitost k rabování, demolování opuštěných stavení či ke krádežím dřeva v místních lesích. O tom svědčí na popud MNO vydaná vyhláška ONV v Moravském Berouně z 12. dubna 1948, která reagovala na alarmující stav a anarchii, která ve vysídlených oblastech zavládla. Vyhláška zakázala vstup do vyhlášených vesnic, používání veřejných cest a návštěvy lesa povolila pouze za účelem rekreace, a to pouze v době, kdy neprobíhal výcvik.⁶⁹ ONV ve Šternberku se v této záležitosti obrátil také na civilní obyvatelstvo: „[...] *aby vlastní svépomocí zabraňovalo krádežím různého materiálu z vysídlených obcí [...]*“.⁷⁰

Tyto dokumenty svědčí o jisté bezradnosti na straně pořádkových složek, kterým evidentně činilo velké problémy ochránit oblast před nežádoucími kriminálními jevy. Ostraha hranic VVT působila problémy i v následujících letech. Zavládnutí anarchie není příliš překvapivé. Armáda nemohla zajistit svými kapacitními možnostmi hlídky na všech přístupových cestách. Místní občané byli zvyklí navštěvovat místní lesy, ať už za hospodářskými nebo rekreačními účely. Fakt, že se v prostorách, které mnozí z nich mohli z předchozích let důkladně znát, pohybovali vojáci, pro ně očividně nebyl žádnou překážkou. Jistě měli přesné informace o opuštěných vesnicích, které nikdo nehlídal, kde

⁶⁸ VÚA-VHA, f. MNO 1957-2, kart. 566, inv. č. 1835, *Zápis o komisionálním řízení konaném za účelem převzetí drobných konfiskovaných lesů v obvodu VVT – Moravský Beroun ze dne 15. dubna 1947.*

⁶⁹ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 967, inv. č. 1667, *Vyhláška ONV Moravský Beroun ze dne 12. dubna 1948.*

⁷⁰ *Tamtéž, Vyhláška ONV Šternberk ze dne 12. dubna 1948.*

byly opuštěné budovy a možnost si sáhnout na nehlídaný majetek v době poválečného nedostatku mohla být více než lákavá.

Ředitelství národního podniku Vojenské lesy a statky (dále VLS) v Lipníku nad Bečvou si bylo vědomo nutnosti nahradit poškozeným majitelům lesy zabrané při vytyčování hranic VVP. V roce 1948 ještě existovala dobrá vůle respektující alespoň poslední zbytky úcty k osobnímu vlastnictví. Dopis MNV ve Velké Bystřici z 27. října 1948 hovoří o vytvoření komise, jejímž účelem bylo uskutečnit oceňovací práce a sjednat dohodu mezi poškozenými vlastníky. Ministerstvo zemědělství vyčlenilo k tomuto účelu lesy mezi Daskabátem a Tršicemi a v okolí obcí Podhoří, Mrsklesy a Lipník nad Bečvou (patrně konfiskované Němcům, zrádcům a kolaborantům v dočasné státní správě).⁷¹

Fond obsahuje poměrně pečlivé soupisy pozemků a jejich majitelů zpracované jednotlivými MNV. Zda skutečně všichni poškození majitelé byli náležitě odškodněni, nelze v dostupných pramenech dohledat. Ve fondu MNV Tršice jsou zprávy o několika majitelích, kteří byli za zestátněné nemovitosti odškodněni částkami v řádech jednotek tisíců korun, tudíž plnohodnotné náhrady v podobě zemědělské půdy se nedočkali. Jak se v těchto dokumentech píše, vliv na výši náhradové částky měly faktory jako postoj k socializaci vesnice, třídní původ, plnění dodávek atd. V dopise újezdního úřadu MNV v Tršicích se výslovně píše: [...] „*Jde-li o kulaky neb pod., navrhnete prosím cenu (myšleno náhradu) nižší.* [...]“⁷² Stěžovatele nemohly tyto peněžité náhrady uspokojit. Vládním rozhodnutím přišli o cenné pozemky, na kterých mohly jejich rodiny po generace hospodařit. Nesmíme zapomínat ani na fakt, že postoj k půdě a její vlastnictví byly a do značné míry ještě jsou na Hané a v celém středomoravském regionu jistou součástí tradiční osobní identity, o kterou byla řada místních obyvatel připravena.

Na podzim 1949 probíhala jednání na MNV ohledně odborného provedení delimitace újezdu. Tyto delimitace probíhaly v obcích, kde sídlila správa polesí. Dochovány jsou např. protokoly z Velkého Újezdu.⁷³ Ačkoliv VVT již přes dva roky

⁷¹ SOkA Olomouc, f. MNV Velká Bystřice, kart. 21, inv. č. 108, *VVT M. Libavá – provádění směn, dopis VLS Lipník nad Bečvou MNV ve Velké Bystřici z 28. října 1948.*

⁷² SOkA Olomouc, f. MNV Tršice, kart. 21, inv. č. 143, *Stanovení náhrad za zestátněné nemovitosti na území Vojenského újezdu Libavá z prosince 1952.*

⁷³ VÚA-VHA, fond MNO 1957-2, kart. 566, inv. č. 1835, *Zápis ohledně předání hraničních mezníků provedené při obchůzce dne 19. září 1949 ve Velkém Újezdu, 17. září 1949 v Bohuslávkách, 16. září 1949 v Loučce, ve stejný den v Podhoří, 15. září 1949 v polesí Zelený Kříž, 15. září v Potštátě, 14. září ve Městě Libavá, 21. září ve Velké Bystřici.*

existoval a armáda ho v tomto období využívala, stále ještě nebyla provedena závěrečná delimitace hranic, což jistě přispívalo k těmto zmatkům, nelegálním vstupům atd.

Argumentace zabránění zemědělských ploch ve jménu „vyššího dobra“, tj. přinášení obětí na oltář armády nového socialistického státu, hrála stejnou roli např. při vytyčování VVP Ralsko v severních Čechách. Průběh vzniku vojenského újezdu, přesídlování obyvatel atd. tady nabral podobný průběh.⁷⁴

Ministerstvo vnitra v dopise KNV v Olomouci z 8. prosince 1949 rozhodlo, že v každém VVP vznikne újezdní úřad, v jehož čele bude stát újezdní správce, kterého po konzultaci jmenuje (a popř. i odvolá) KNV Olomouc v součinnosti s vojenskou správou z řad vyšších důstojníků justiční služby v činné službě.⁷⁵ V dopise je kladen velký důraz na vzájemné propojení úřadu s KNV a ONV v Olomouci, tj. vojenské správy a samosprávy. Budování správních struktur vojenského úřadu mělo probíhat podle šablon narýsovaných na ONV i KNV, i samotná struktura úřadu a jeho úkoly do značné míry kopírovaly jejich činnost. ONV i KNV měly také zajišťovat školení budoucích zaměstnanců újezdního úřadu. Z důvodu zjednodušení administrativy i komunikace bylo nutné také sloučit celé území VVP do olomouckého okresu i nového Olomouckého kraje.⁷⁶

Zákonem o vojenských újezdech z roku 1949⁷⁷ vzniklo celkem devět vojenských výcvikových táborů (Boletice u Českého Krumlova, Brdy, Lešť na jižním Slovensku, Město Libavá, Mladá u Mladé Boleslavi, Prameny v západních Čechách, Ralsko v severních Čechách, Záhorie na západním Slovensku a Kamenica nad Cirochou na východním Slovensku).⁷⁸

Libavsko, popř. okres Moravský Beroun, se stalo důležitou oblastí ještě z jednoho důvodu. Československo podporovalo zbraněmi vojenskou organizaci Hagana bojující za vznik samostatného židovského státu (samozřejmě v souladu se zahraniční politikou

⁷⁴ BLAŽKOVÁ, J.: *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, 5, 1997, s. 9–46.

⁷⁵ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 967, inv. č. 1667, *Dopis ministerstva vnitra KNV v Olomouci ze dne 8. prosince 1949: Újezdní správci vojenských újezdních úřadů – obeznámení s agendou národních výborů*.

⁷⁶ Olomouckým krajem je zde myšlen kraj existující v letech 1949–1960, po reorganizaci samosprávy v r. 1960 celé území zůstalo v okrese Olomouc, leč celé v nově vytvořeném Severomoravském kraji se sídlem v Ostravě.

⁷⁷ Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech.

⁷⁸ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *c. d.*, s. 139.

SSSR). Po převzetí moci komunisty se tato pomoc ještě zintenzivnila. Kromě dodávek zbraní poskytla československá strana také výcvik jejím vojákům. U Města Libavá byla od srpna do listopadu 1948 z čs. občanů vytvořena, vyzbrojena a vycvičena brigáda židovských dobrovolníků Hagany o počtu 1 300 osob, která na počátku roku 1949 odjela do Izraele.⁷⁹ Fakt, že tento výcvikový tábor byl umístěn v těsné blízkosti nového VVT, tudíž že nový VVT byl schopný svými kapacitními možnostmi tento výcvik částečně materiálně zabezpečit, svědčí o pokročilé fázi procesu jeho etablování.

2.7 Proměna krajiny

Dva roky stačily na rozvrácení dosavadního způsobu života původních obyvatel. Přicházející osídlenci do oblastí po odsunutých sudetských Němcích nejdříve projeví zájem v této oblasti žít a žít se dosavadním způsobem hospodaření, avšak vlny nových přistěhovalců utnuly fámy o vzniku VVT. Rok 1946 byl pro místní obyvatele poměrně bouřlivým rokem. Začátky jejich vysídlování byly krušné, o čemž svědčí i fakt, že proces vyvolával diskuse na půdě parlamentu a dalších centrálních orgánů, které se pozastavovaly nad četnými případy krádeží prováděnými i úředními osobami.

Avšak z dostupných pramenů můžeme usuzovat na poměrně hladký průběh vysídlování. Zmíněné komplikace většinou představovaly technické záležitosti jako nedostatek materiálu, vozů apod., ale na celkové linii se nic neměnilo. Také se ukázalo, jak nesmírně výhodné bylo rozhodnutí umístit VVP v této krajině. Kvůli vysídlení německého obyvatelstva a včasnému zastavení přidělování půdy a nemovitostí novousedlíkům se nemusela vojenská správa zabírat kompenzacemi zabaveného majetku. Německé obyvatelstvo, i když nebylo zahrnuto do odsunu, se ocitlo v jisté nekomfortní pozici, ve které nebylo žádoucí na sebe upozorňovat a dožadovat se náhrad za odejmutý majetek. Podobně jako v případech dalších obcí novousedlíkům zřejmě nedělalo velký problém opět změnit místo svého bydliště, jelikož si ještě ke zdejší krajině nedokázali vybudovat patřičný vztah a na vybranou v podstatě neměli. V této době byla krajina opuštěna, byl zde nedostatek lékařské péče, školských zařízení, vhodné infrastruktury apod., proto raději dali přednost jinému kraji.

⁷⁹ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *c. d.*, s. 88.

Zabavené pozemky čs. občanů, kteří žili v obcích mimo zábor, byly nahrazeny pouze neadekvátními peněžitými částkami, které zdaleka nemohly tyto ztráty pokrýt. Jejich situace byla složitější, jelikož na rozdíl od novousedlíků, kteří vesměs dostali adekvátní náhrady v severomoravských regionech, rezervoár pozemků, kterými by se jejich ztráty vykompenzovaly, byl daleko nižší a museli se tak spokojit s peněžitou náhradou.

Pokud se vyskytly některé občanské protesty, minuly se účinkem. Stížnosti byly často postaveny téměř výhradně na argumentaci zemědělského využití oblasti. Pokud by vojenský újezd nevznikl, zdejší krajina by si zřejmě zachovala svůj tradiční zemědělský charakter a místní obyvatelé, byť mluvící jinou řečí, by se živili podobným způsobem života, jiný by zdejší přírodní podmínky ani neumožňovaly.

Proces vysídlení skončil na přelomu let 1947–1948. Za poměrně krátkou dobu dvou let se do té doby výhradně zemědělská oblast s většinovým německým kulturním elementem proměnila v „krajinu duchů“, jelikož budování vojenské infrastruktury bylo v začátcích. Původní obyvatelstvo bylo vysídleno, odejít museli i noví čeští osídlenci, kteří v oblasti zůstali maximálně dva roky. Zemědělský potenciál oblasti zůstal nevytěžen, při celkovém zmatku a komplikacích sotva zbýval čas a energie věnovat se zemědělské činnosti. Pohyb po oblasti byl omezován a po zdejších cestách již neproudily ani osoby ani zboží. Celá oblast tak nesla znaky velké vykořeněnosti dané zpretrháním mnohasetletých vztahů mezi člověkem a přírodou.

Vylidněné vesnice, osady a samoty se před nastolením vojenské správy a definitivním uzavřením vnějšimu světu staly oběťmi rabování ze strany civilního obyvatelstva, což přispívalo k negativnímu obrazu krajiny a ztrátě jejího dosavadního rázu. Vojenská správa před sebou měla nelehký úkol – přeměnit oblast, která do jisté míry mohla připomínat „spálenou zemi“, ve fungující VVT s odpovídajícím vybavením a infrastrukturou. To vše ovšem za cenu nenávratných změn a přeměně krajiny ztrátou její tradiční kulturní i fyzické složky.

V další kapitole budu sledovat, jakým způsobem se nově utvořená Československá lidová armáda s touto oblastí sžívala a jak si ji začala přizpůsobovat svým potřebám.

3 Období budování

3.1 Situace v armádě

Po únorovém převratu byla armáda postupně přebudována podle sovětského vzoru a stala se předmětem sovětského strategického plánování. V roce 1954 přijala do svého názvu přídomek „lidová“. V padesátých letech postupně v podstatě rezignovala na formulování vlastní vojenské a strategické doktríny a přizpůsobila se sovětským potřebám. Přijala pozici tzv. prvního strategického sledu. Její účel byl zpočátku obranný, ale po vyvinutí jaderných zbraní v SSSR se již počítalo s ofenzivní bojovou činností československých a spojeneckých vojsk, a to i za předpokladu nasazení zbraní hromadného ničení. Tomuto konceptu odpovídal i operační plán z let 1960–1961.⁸⁰

Důležitou postavou, a do jisté míry i personifikací těchto změn, se v první polovině padesátých let stal Alexej Čepička, od 25. dubna 1950 ministr národní obrany. V letech 1951–1953 začaly prudce růst výdaje na obranu – jestliže v roce 1951 oficiální státní rozpočet počítal s částkou 9,56 miliard Kčs, v roce 1953 to již bylo 41,84 miliard. Bouřlivě se navyšoval i počet armádních členů. Tento nevídaný rozvoj ukončila vládní úsporná opatření v polovině roku 1953, kdy Čepička začal ztrácet své výsadní postavení ve státním a stranickém mocenském aparátu. Zatímco k 1. lednu 1953 čítala armáda 292 788 osob, v roce 1956 to bylo „jen“ 228 547 osob.⁸¹ Prudké výlohy na zbrojení mohly kromě rozsáhlého přezbrojování, budování vojenské průmyslové základny a ideologicky motivované přestavby armády po sovětském vzoru mj. souviset také s obrovskými materiálními výdaji na vznik a raný rozvoj VVT. Jak uvádím v následujících kapitolách, bylo klíčové investovat do vybudování cvičišť, materiálně-technického zázemí a vnitřní infrastruktury VVP.

Za šest let Čepičkova působení na resortu obrany se mu povedlo vybudovat z armády mocný organismus, který se sestával nejen z vojsk a zbrojní výroby, ale také z institucí nevojenského charakteru s privilegovaným postavením ve státě. Státní ani

⁸⁰ KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *c. d.*, s. 53–59.

⁸¹ KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa: Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*. Brno 2011, s. 86, 150.

stranické orgány neměly prakticky možnost podobu armády ani její počínání ovlivňovat, na druhou stranu na nich byla armáda materiálně závislá.⁸²

Nezbytným krokem pro etablování nové politické garnitury byly zmíněné čistky v armádě. K 31. prosinci 1949 bylo z armády vyhozeno 2965 generálů, po Čepičkově nástupu do ministerské funkce do konce roku 1950 to bylo již 4835.⁸³

Navzdory zlepšujícím se ekonomickým podmínkám armády na počátku padesátých let můžeme situaci v armádě označit za komplikovanou. Vojsko procházelo velkou personální obměnou, která měla za cíl vytvoření nového prototypu třídně a politicky uvědomělého vojáka z povolání. Kvůli tomu se však po celá padesátá léta potýkala s nedostatkem kvalifikovaných sil. Vojenská kariéra v tomto období slibovala poměrně solidní živobytí, a v neposlední řadě také přístup k bezplatnému vzdělání. Vzorek pamětníků sestavený Jiřím Hlaváčkem definuje své rodinné zázemí jako především rodiny dělnické či drobně zemědělské. Rodinné zázemí většiny vojáků z povolání v padesátých letech tvořily jen ojediněle kruhy drobných podnikatelů a už vůbec ne vyšší střední třída.⁸⁴

Tento fakt není nikterak překvapivý, nicméně pro můj výzkum hraje hodnotová orientace vojáků a jejich třídní původ svoji roli. U dělnických profesí se rozhodně nedá předpokládat hluboký vztah k půdě či k náboženství, což je v přímém rozporu s hodnotovým profilem původních obyvatel Libavska. Svou roli zde jistě hrál i fakt, že na základní vojenskou službu byli branci povoláváni zpravidla do regionů vzdálených místu jejich bydliště, tudíž do VVP Libavá přicházeli po celou dobu hlavně vojáci základní služby např. z odlehlých koutů Slovenska nebo Čech, kteří si ani nemohli k tomuto místu vybudovat vztah a chovat se uctivě k jeho historickému dědictví. Na vojnu byli odváděni často proti vlastní vůli a tato frustrace mohla mít vliv na jejich chování. Nedostatek kvalifikovaných sil také mohl být jednou z příčin složitého etablování VVT.

Šedesátá léta lze z pohledu příslušníků armády považovat za „zlatou éru“ ČSLA. Armáda prošla v tomto období významnou reorganizací a také celkovou modernizací

⁸² KAPLAN, K.: *c. d.*, s. 123.

⁸³ PERNES, J. – POSPÍŠIL, J. – LUKÁŠ, A.: *Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu*. Praha 2008, s. 223.

⁸⁴ HLAVÁČEK, J.: *Vzestup a pád ČSLA?* Praha 2019, s. 33.

vojenské techniky na základě tajných smluv se SSSR. Díky tomu se ve druhé polovině šedesátých let mohla považovat za jednu z nejlépe vybavených a vycvičených armád v celém Východním bloku.⁸⁵ Kvůli vypjaté mezinárodní situaci soustavně narůstaly počty vojáků i vojenské techniky a souběžně s nimi i intenzita výcviku. Kvůli zvyšujícím se nárokům na odbornou kvalifikaci a bojovou připravenost se z ČSLA skutečně stala profesionální armáda. Ideologický charakter vojenské služby se tak (alespoň na čas) odsunul mírně do pozadí a převážil charakter čistě vojenský spojený s pozitivními hodnotami jako vojenská čest, hrdost a láska k vlasti.⁸⁶

Situace v armádě na začátku padesátých let byla nakloněná všestrannému rozvoji armády, i když ne ve smyslu rozvíjení těchto pozitivních tradičních hodnot. Hlavní roli hrály spíše ideologická poslušnost a oddanost Sovětskému svazu. To však nic neměnilo na zlepšujícím se materiálním zajištění, jelikož stát vynakládal na vojsko obrovské finanční prostředky.

Nemalá část těchto financí musela být investována i do rozvoje VVT, které v tomto období procházely dynamickým rozvojem a čerpat velké finanční sumy prostě potřebovaly. Velení ve VVT Libavá rezignovalo na využívání původních staveb, namísto toho se rozhodlo vystavět úplně nové objekty. K tomu bylo potřeba zajistit dobrou vnitřní infrastrukturu újezdu, jelikož se zde před vznikem žádné důležité komunikace nenacházely. Dalo by se předpokládat, že situace byla nakloněna těmto investicím. Navzdory příhodným ekonomickým podmínkám však politické a ideologické čistky v armádě způsobily nedostatek kvalifikovaných sil. Na vedoucí místa se tak mohli dostat velitelé, u nichž hlavní roli hrála jejich ideologická orientace a méně se dbalo na jejich odborné zkušenosti s potřebami vojenského výcviku, s budováním vojenských zařízení atd., které byly při vzniku úplně nového VVT zapotřebí. Nekompetentnost vojenských velitelů se mohla projevit i na špatném přístupu k hospodaření s místní půdou, jelikož zemědělské záležitosti tvořily přes nelibost armádního velení podstatnou část správy VVT Libavá.

⁸⁵ HLAVÁČEK, *Vzestup a pád ČSLA?*, s. 14.

⁸⁶ HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka... aneb Malá sonda do života příslušníků Československé (lidové) armády po roce 1968*. In: VANĚK, M. – KRÁTKÁ, L. (eds.): *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha 2014, s. 102.

3.2 První léta újezdu

„Pracující lid nelituje žádných obětí, aby naše armáda byla řádně připravena odrazit každý nepřátelský pokus o zmaření nastoupené cesty k socialismu. Proto pracující lid svěřil vojenské správě rozsáhlá území, aby jí umožnil dokonalou přípravu v poměrech, které se co nejvíce přibližují válečným a při tom umožňují utajení rozsahu a způsob příprav [...]“.⁸⁷ Tento úryvek ze zprávy ohledně změny správy VVT z roku 1952 podle mě jasně vystihuje přístup státní moci směrem k civilním obyvatelům a jisté paradigma, které mohlo být ve veřejném prostoru přítomno nikoli po únoru, nýbrž hned po konci války. K tomu se často argumentuje přiblížením ke vzoru, tj. Sovětské armádě (dále SA).

Vojenský újezd Libavá byl zřízen nařízením ministerstva národní obrany dne 1. července 1950. Vojenský újezd spadal pod nově vytvořený 2. vojenský okruh. Ke stejnému datu zanikly obce Barnov, Čermná, Heřmánky, Jestřábí, Kozlov, Luboměř nad Strážnou, Mastník, Milovany, Nepřívaz, Nová Ves, Olejovice, Ranošov, Rudoltice, Slavkov, Smilov, Stará Voda, Údolná, Varhošť, Velká Střelná a Vojnovice. Příslušnost celého VVP přešla k tomuto dni pod KNV a ONV v Olomouci.⁸⁸ Úkolem podrobného vytýčení hranic byl pověřen KNV v Olomouci v součinnosti s vojenskou správou.⁸⁹ Opuštěné vesnice měly sloužit jako místa pro ubytování vojáků. Od tohoto plánu bylo ale záhy upuštěno a pro vojáky byly vystavěny ubikace nové.⁹⁰

Vojenská správa se nejspíše takto rozhodla, jelikož původní objekty byly zřejmě poničeny četným rabováním a chátráním (viz kapitola 2.6). Většina z nich byla již od roku 1946 opuštěná a neudržována, což se také muselo podepsat na jejich stavu. Proces demolice kulturní složky místní krajiny v tu dobu tak výrazně postupoval.

Tímto rozhodnutím mj. došlo k vyjmutí VVT z pravomocí lidové správy, neboť vojenská správa neumožňovala přístup civilních úředních orgánů. Pro lepší právní úpravu byl vydán zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech.⁹¹ Podle něj veškerou správu

⁸⁷ VÚA-VHA, f. MNO 1952-1, kart. 463, inv. č. 1719, *Vojenské újezdy – úprava správy, dokument ze 7. února 1952.*

⁸⁸ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 4569, inv. č. 4604. *Povolení pouti a stanovení hranic farnosti Libavá.*

⁸⁹ Tamtéž, kart. 967, inv. č. 1667, *Dopis MNO KNV v Olomouci ze dne 20.8.1950: Vojenský újezd Libavá – zřízení a podrobné vytýčení hranic.*

⁹⁰ VÚA-VHA, f. MNO 1951-1, kart. 473, inv. č. 1843, *VVT Lešt a VVT Libavá – zpráva o zásobování vodou a o postupu přípravných prací pro vybudování vodovodu z 13. srpna 1951.*

⁹¹ Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech.

VVT řídil vojenský újezdni úřad. Dnem 1. září 1950 podle § 8 tohoto zákona přešly všechny nemovitosti na území újezdu do majetku vojenské správy. Újezdni úřad byl služebně podřízen MNO a při výkonu služby v oboru všeobecné vnitřní správy byl podřízen týmž orgánům jako MNV a pro výkon této služby platily obdobně příslušné předpisy.⁹² Újezdni úřad se tedy stal orgánem vojenské správy, který zároveň sloužil jako reprezentant lidové správy. Veškerá moc nad oblastí se tak koncentrovala do poměrně malého počtu vojenských velitelů, popř. do jednoho újezdního správce.

Ze shodných kompetencí, jaké měly MNV, plynuly také povinnosti starat se o sociální a zdravotní záležitosti, školství, veterinární péči, hospodářství, zemědělství a dopravu. Podle směrnic byla hospodářská činnost jedním z klíčových odvětví a pro velení skýtala řadu komplikací, jelikož představovala ohrožení výcvikové činnosti. Matriční záležitosti převzal MNV v Hlubočkách. K zajištění účasti obyvatelstva na správě újezdu byly na jednotlivých sídlech, kde trvale žili armádní a civilní zaměstnanci, ve Městě Libavá, Luboměři pod Strážnou, a na Kozlově voleny z řad občanů osadní výbory se stejnými kompetencemi jako standardní osadní výbory. Vzhledem k zemědělskému charakteru krajiny se vojenská správa rozhodla využívat její potenciál i nadále, jak jí ukládal citovaný zákon. Stanovila osevní plán, výrobní plán rostlinné i živočišné výroby. Trestní pravomoc, která obvykle příslušela MNV, náležela újezdnímu správci.⁹³ Nabízí se otázka, jak by se vojenská správa zachovala, kdyby jí povinnost zaobírat se zemědělstvím zákon nestanovil.

Ve většině jmenovaných obcí nesmělo zůstat žádné civilní obyvatelstvo. Výjimku tvořily obce Město Libavá, Stará Voda, Rudoltovice, Luboměř nad Strážnou a Kozlov. V těchto obcích žili zaměstnanci nepostradatelní pro distribuci potravin a předmětů domácí potřeby.⁹⁴ K bydlení jim musely sloužit opuštěné objekty po odsunutých obyvatelích.

Bezpečnostní službu ve VVT zajišťovaly čtyři stanice SNB – ve Městě Libavé, na Kozlově, v Luboměři a Nepřívazech.⁹⁵

⁹² VÚA-VHA, f. MNO 1952-1, kart. 463, inv. č. 1719, *Vojenské újezdy – zpráva z 9. února 1952*.

⁹³ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 35, inv. č. 3074, *Směrnice pro vedení správy újezdních úřadů vydané ministerstvem národní obrany v dopise MV KNV v Olomouci ze dne 20. září 1952*.

⁹⁴ Tamtéž, *Vojenský újezd Libavá – úprava příslušností (dokument datovaný 27. července 1950)*.

⁹⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1952-1, kart. 464, inv. č. 1724, *Vojenský újezd Libavá – zpráva o prohlídce ze dne 25. dubna 1952*.

Organizace VVT byla následující: v čele stál velitel VVT a náčelník štábu, struktura VVT se dělila do tří skupin – skupina všeobecná (pouze na dobu určitou pro převzetí a vybudování tábora), skupina výcviková (zajišťující přesuny jednotek, doprava, kázeň, příprava cvičení a střelb, denní rozkazy, spojení) a skupina, resp. velitelství střelnic (pro budování střelnic).⁹⁶

Jednotný národní výbor v Olomouci (dále JNV) vydal dne 2. ledna 1951 vyhlášku o zákazu vstupu na území vojenského újezdu Libavá pod trestem pokuty do výše 50 000 Kčs nebo odnětím svobody až na dva měsíce.⁹⁷ Vojenský újezd se tak úředně definitivně uzavřel před vnějším světem, jelikož do té doby bylo možno vstupovat na určené cesty či navštěvovat lesy k rekreačním účelům ve dny, kdy neprobíhal vojenský výcvik. Podle další vyhlášky o zákazu vstupu ze dne 29. července 1955 bylo možno si vyžádat povolení o vstupu do VVP, avšak takovému povolení předcházela zdlouhavý a zpoplatněný administrativní proces, jehož účelem bylo podle mého názoru vstup na území VVP občanům spíše znechutit.⁹⁸ V praxi však tato pravidla respektována spíše nebyla.

Ačkoliv by se dalo předpokládat, že vznik VVT, nucená přesídlení a zábor nemovitého majetku mohl u dotčených obyvatel vyvolávat spíše záporné postoje, anonymní dopis adresovaný ONV v Bruntále se žádostí, aby byla obec Norberčany (mezi Městem Libavá a Moravským Berounem) přičleněna k VVT, svědčí o opaku. Pisatel své „přání“ zdůvodňoval hospodářskými závadami v obci.⁹⁹ Někteří z místních obyvatel si patrně od převzetí obce do rukou vojenské správy mohli slibovat lepší materiální zajištění nebo rychlejší a efektivnější správu svých záležitostí a nepočítali se všemi možnými důsledky, tj. že vojenská správa tu nebyla pro účely veřejné správy, ale pro zajištění vojenského výcviku, při kterém přítomnost civilistů byla navýsost nežádoucí.

Od 1. října 1948 byl ve VVP dislokován IV. prapor ženijního pluku složený z tzv. politicky nespolehlivých vojáků základní služby.¹⁰⁰ Do této roty byli zařazováni zvláště vysokoškolští studenti a funkcionáři nekomunistických studentských a mládežnických

⁹⁶ VÚA-VHA, f. MNO 1946-1, kart. 50, inv. č. 1986, *Organizační struktura výcvikového tábora*.

⁹⁷ Státní okresní archiv Přerov (dále SOKA Přerov), f. ONV Hranice, kart. 754, inv. č. 979, *Vyhláška o zákazu vstupu na území vojenského újezdu Libavá*.

⁹⁸ Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově, f. MNV Norberčany, kart. 6, inv. č. 52, *Vyhláška o zákazu vstupu do VVP Libavá ze dne 29. července 1955*.

⁹⁹ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 967, inv. č. 1667, *Zpráva ONV v Bruntále datována 19. července (rok není uveden, zřejmě 1950)*.

¹⁰⁰ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *c. d.*, s. 112.

organizací. V září 1950 k nim byla doplněna kategorie branců „E“ – politicky nespolehliví. Do prosince 1950 byl tak utvořen 53. pomocný technický prapor (PTP) Města Libavá v počtu 600 mužů. Později byl tento prapor přeložen do center velkých stavebních podniků v rámci nově vytvořeného vojenského stavebnictví – národního podniku Moravostav Přerov. V březnu 1952 bylo velitelství 53. PTP přestěhováno z Města Libavá do kláštera v Rajhradě u Brna.¹⁰¹ Podle vzpomínek pamětníků se tento prapor údajně podílel např. na výstavbě vojenského sídliště v Přáslavicích na začátku padesátých let, což koresponduje s jejich integrací do struktur vojenského stavebnictví.

Podle pokynů měly ONV v Olomouckém kraji zřizovat speciální komise za účelem odstranění politicky nevhodných osob z většinové společnosti. Takto soustředěné pracovní síly by se hodily na k plnění stavebních a jiných úkolů pro potřeby armády.¹⁰² Jméno VVP Libavá v citovaném dopise sice nezaznělo, ale s největší pravděpodobností se mělo jednat o soustřeďování domnělých i skutečných odpůrců režimu v Olomouckém kraji do VVT za účelem jejich vojenské a politické převýchovy a také získání levné pracovní síly, tj. jednalo se o další osoby kvalifikace E, které měly být zařazeny do PTP.

Umístění praporu PTP v oblasti se také mohlo negativně podepsat na tváři místní krajiny. Jednalo se v podstatě o politické vězně z řad inteligence a dalších tzv. „třídních nepřátel“, jejichž vztah k armádě můžeme označit jako přinejmenším komplikovaný a spíše negativní. Svoji frustraci z umístění v této vykořeněné oblasti si také mohli vybíjet na demolování zdejších památek nebo mohli být zneužíváni k plnění úkolů spojených s likvidací stop po původních obyvatelích. Tato levná pracovní síla teoreticky mohla demolice urychlit, ale její přínos v této záležitosti se ukázal jako nevýrazný.

Jak vyplývalo z původních předpokladů, armáda potřebovala vojenské výcvikové tábory mít přímo pod svou kontrolou. Zákon o vojenských újezdech z roku 1949 jí to plně umožňoval, jelikož byla zodpovědná za správu všech záležitostí, které by jinak řídily státní správa či samospráva, kam ovšem patřilo i zemědělství, které od počátku znamenalo komplikace pro výcvikovou činnost. Tento fakt se nepochybně také podepsal na zacházení s místní krajinou, jelikož armáda nebyla pod kontrolou žádného dalšího

¹⁰¹ Kol. autorů: *Vojenské újezdy AČR*, s. 232.

¹⁰² SOkA Přerov, f. ONV Hranice, kart. 79, inv. č. 235, *Dopis předsedy KNV v Olomouci předsedům ONV v kraji Olomouckém ze dne 21. srpna 1952.*

státního orgánu a s oblastí mohla nakládat čistě podle své libosti, což měla legislativně posvěcené.

Hlavním úkolem pro první léta bylo vytvoření důležité vnitřní struktury. Při budování administrativního aparátu, který měl oblast spravovat, byly otázky plnohodnotného zemědělského využití zdejší půdy odsunuty na vedlejší kolej. Vojenská správa měla eminentní zájem na budování výcvikových zařízení a tyto záležitosti považovala v lepším případě za vedlejší aspekty, v horším za zdržování od jejich skutečných povinností.

VVT se také jednou pro vždy uzavřel civilnímu obyvatelstvu, byť problémy s ostrahou nadále přetrvávaly. K uzavření újezdu zřejmě přispěla i totalitní společenská atmosféra padesátých let, kdy za nerespektování zákazu mohly platit i tvrdé tresty. Ve spojení s četnými investicemi tak vojenský prostor paradoxně získal dostatek klidu pro svůj rozvoj bez účasti širší veřejnosti či dalších institucí.

O negativní reakci místních obyvatel na vznik VVT svědčí stížnosti občanů z Velkého Újezdu a obce Bělá na nedostatečné státní peněžité náhrady za zabraný majetek a žádající náhradu v podobě adekvátně velké zemědělské plochy, konkrétně místních lesů. Všechny tyto žádosti byly krajským národním výborem odmítnuty a zábor odůvodněn jako „*důležitý státní zájem*“.¹⁰³

Nalezené písemnosti vedou k zamyšlení, zda by se náročný a složitý proces vzniku mohl odehrávat v letech dřívějších či pozdějších. Celková společenská atmosféra a doba byly nakloněny k těmto bezprecedentním zásahům do osobního vlastnictví, což přispívalo k hladšímu průběhu tohoto složitého procesu. Přesto je zajímavé, že i v době nejtvrďšího stalinismu se našla občanská iniciativa a do jisté míry i odvaha vymezit se proti tak výrazným zásahům do vlastnických struktur. Také asi záleželo na strategii stěžovatelů, jelikož se připouštěla i argumentace hospodářskými důvody bez ohledu na politickou a společenskou situaci. Jak jsem dříve zmínil, vztah místních obyvatel k půdě má více rozměrů než ten čistě hospodářský.

¹⁰³ VÚA-VHA, f. 1966-1, kart. 266, inv. č. 836, *Stížnosti při výkupu půdy vojenskou správou sepsané jejími bývalými majiteli adresované KNV v Olomouci (datace 2.5.1952, 28.5.1952, 31.5.1952, 19.6.1952 a 21.3.1953, 24.3.1953, 9.4.1953)*

V roce 1952 byl také dokončen zástavbový plán VVT. V citované zprávě je citelné velké znepokojení nad ničením stavebního materiálu, kterého se dopouštějí jednotky, kterým jsou stavební objekty přidělovány. Vyjadřuje se zde politování nad velice špatným stavem zdejších usedlostí a malé postěžování nad tím, k čemu všemu by dané objekty bylo možno používat. Je otázkou, proč se armáda nerozhodla opuštené objekty spíše předělat k obrazu svému, ale přistoupila k nepřetržitému ničení a demolici. Krajina tak jistě ztrácela svůj jedinečný ráz a armáda kousek po kousku se do země zadupávala důkazy o předchozí historii. Přednášková síň, určená k politicko-výchovné činnosti, měla být zřízena v budově kostela v Městě Libavá. Na tomto příkladu se odráží neúcta ke zdejším sakrálním památkám.¹⁰⁴

Navzdory zmíněným rozsáhlým investicím do rozvoje armády právě v tomto období, které by měly působit všeobecný rozvoj újezdu, svědčí tato zpráva o opaku, dokonce až o rozkladu fungování VVT. Ostraha na řadě míst v podstatě neexistovala, občané, byť asi o něco menší míře než ve zmíněném roce 1948, nadále nerespektovali cedule o zákazu vstupu, což bylo možné díky laxnímu přístupu některých velitelů. I uvnitř prostoru nebyla situace jednoduchá. Vojska se mohla těžko pohybovat po silnicích v dezolátním stavu, což jistě mělo vliv na celkovou efektivitu využití oblasti jak pro výcvikové, tak i pro zemědělské účely.

Vojáci se také chovali necitlivě k původním objektům, které sice byly už v tuto dobu dlouhodobě neobyvatelné, ale jejich stavby či jejich torza stále stály. Vojáci přistupovali za tichého souhlasu svých velitelů ke spontánní likvidaci, což mohlo být zapříčiněno jejich negativními postoji k vojenské službě. Vojenská správa tak spíše byla ráda, že tyto stavby může ponechat svému osudu a nezdržovat se příliš jejich systematickou likvidací, která by vyžadovala další finanční i lidské prostředky, spolupráci s dalšími úřady atd. Zachovala se také pragmaticky, jelikož se z nich snažila vytáhnout alespoň některý stavební materiál pro stavbu výcvikových objektů a zařízení.

Jak vojenská správa postupně ustupovala VLS, projevoval se akutní nedostatek pracovních sil při zemědělských pracích, který nasazení vojáků mohlo vyřešit jen částečně. Nezbyvalo než se obrátit na civilní sektor, resp. okolní JZD.

¹⁰⁴ VÚA-VHA, f. MNO 1952-1, kart. 463, inv. č. 1719, *Zpráva o nedostacích v prostorech vojenských újezdů z 23. září 1952.*

V krajině se na začátku padesátých let sice nacházely využívané pastviny a pole, ale také rozbořené vesnice, které čelily neustálému poškozování a rabování ze strany vojáků, které zahájili už v roce 1948 místní občané a příslušníci armády v něm jen pokračovali.

3.3 Rušení farností

Samostatnou kapitolu tvoří nakládání s místními sakrálními památkami a postoj k církevní správě. Jak jsem dříve uvedl, religiozita původních obyvatel se podepsala i na tváři krajiny. Zatímco vypořádání se s majetkem po odsunutých Němcích byla velmi jednoduchá záležitost a s českými novousedlíky to bylo podobné, tak s katolickou církví to po stránce majetkoprávního vypořádání bylo složitější. Nejednalo se zde o jednotlivce, s jejichž stížnostmi se úřady dokázaly poměrně rychle vypořádat, ale o obrovskou instituci s nemalým majetkem a významným vlivem, i když na začátku padesátých let už značně umenšovaným komunistickým režimem.

Řešením byl pověřen Státní úřad pro věci církevní. Podle zákona o vojenských újezdech se škody na zabaveném majetku měly posuzovat v rámci náhradového řízení, ale v praxi se na tento majetek nahlíželo jako na státní majetek bez náhrady. Zřízením vojenského újezdu automaticky zanikly jednotlivé farnosti, tudíž zabavený majetek nebylo právně komu nahrazovat.¹⁰⁵ Touto právní praxí si úřady ulehčily svoji práci. Koneckonců jakékoliv zastírací manévry ukazovat katolické církvi dobrou vůli poskytovat náhrady by byly vzhledem k tehdejší době iluzorní.

Při vzniku újezdu v roce 1950 měl být dosavadní farní úřad ve Městě Libavě přesunut do necelých 8 km vzdáleného Domašova. Místnímu knězi měl být povolen vstup na území VVP za účelem vykonávání církevních obřadů. Kostel ve Městě Libavá, poutní místo Stará Voda, kaple na Kozlově a na Velké Střelné měly být zachovány.¹⁰⁶ Vstup pro kněze na území VVP byl spíše formální, jelikož si neumím představit, že v roce 1950 by někdo jevil zájem navštěvovat církevní bohoslužby, jelikož v těchto obcích bydleli vojáci a zaměstnanci vojenské správy, a pokud ano, zbytečně by na sebe upozornil, z čehož by plynuly negativní důsledky.

¹⁰⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1958-2, kart. 604, inv. č. 2508, *Vojenské újezdy – náhrady za církevní majetky, dokument MNO z 18. září 1958.*

¹⁰⁶ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 4569, inv. č. 4604, *Zrušení farností ve vojenském újezdu Město Libavá.*

Na jaře 1951 byla naprostá většina kostelů úplně zničena, vystěhována nebo významně poškozena. Výjimku tvořila stavba kostela ve Velké Střelné s poškozeným, ale takřka kompletním inventářem a zařízením. Katolické Charitě bylo dovoleno odvést si bohoslužebné předměty a další movitý majetek menší velikosti, zatímco lavice, varhany a další velké předměty zůstaly vojenské správě.¹⁰⁷ Armáda se na opuštěné církevní stavby dívala spíše jako na rezervoár stavebního materiálu s možným dalším využitím. Lavice mohla využít v jídelnách, společenských místnostech atd. Vzhledem k uvažování vojenských velitelů by také mohla uvažovat o zřízení zařízení tohoto typu v bývalých kostelech, o čemž se v případě kostela ve Městě Libavé skutečně uvažovalo (viz kapitola 3.2).

Speciální případ tvořilo poutní místo s kostelem sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě při severní hranici VVT. Tento barokní skvost byl stavěn v letech 1681–1689 podle projektu italského architekta Giovanni Pietra Tencally.¹⁰⁸ Tradice poutí do Staré Vody má své kořeny již na začátku 16. století.¹⁰⁹ V letech 1690–1946 zde fungoval i klášter založený piaristy, kteří zde vybudovali i kolej. Budova koleje vyhořela při bombardování v roce 1945, v roce 1947 byly téměř dokončeny opravy, ale vznik VVT učinil přítrž snahám na obnovení.¹¹⁰ Pokud vezmeme do úvahy tento kontext, bylo poutní místo Stará Voda skutečným duchovním centrem celého okolí, ba celé severní Moravy.

Zatímco většina kostelů a kaplí v zaniklých obcích byla srovnána se zemí, vzhledem k unikátní architektonické hodnotě by bylo takřka nepřijatelné, aby stejný osud stihl i poutní kostel ve Staré Vodě. I díky intervenci památkového úřadu se k této záležitosti mohlo přistupovat nanejvýš citlivě. Zpráva o stavu kostelů na území VVP z 25. dubna 1951 hovoří o „*zachovalém stavu, „překrásných a vzácných křtitelnicích“* s plnou výbavou. Ještě v roce 1950 sem mohli přijít poslední poutníci na povolení vojenské správy. Vzhledem k jeho unikátní historické hodnotě vojenská správa souhlasila s jeho zachováním.¹¹¹

¹⁰⁷ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 4569, inv. č. 4604, *Zrušení farností ve vojenském újezdu Město Libavá*.

¹⁰⁸ BOMBERA, Jan a kol.: *Poutní místo Stará Voda*. Olomouc 1997, s. 12.

¹⁰⁹ KREJČOVÁ, Jana: *Stará Voda. Poutní kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny*. Velehrad 2008, s. 5.

¹¹⁰ KUBEŠOVÁ, I. M.: *Inter arma silent musae – k historii koleje piaristů ve Staré Vodě*. Zpráva Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 288, 2004, s. 38–48.

¹¹¹ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 4569, inv. č. 4604, *Zrušení farností ve vojenském újezdu Město Libavá – dopis státního úřadu pro věci církevní pro KNV Olomouc z 25. 4. 1951*.

Ačkoliv na začátku zřejmě existovala na straně vojenské správy dobrá vůle, fotografie pořízené v roce 1967 svědčí o dezolátním stavu tohoto architektonického barokního skvostu, který se více než 40 let nepoužíval k náboženským účelům a nedostávalo se mu památkářské péče, kterou by památka takové historické hodnoty zasluhovala (viz příloha č. 3).

MNO také vydalo pokyn pro likvidaci hřbitovů v zaniklých obcích. Dokonce souhlasilo s exhumací zesnulých a odvozem náhrobních kamenů na náklady pozůstalých (!).¹¹² Toto zacházení svědčí mimo jiné o krutosti a nekompromisnosti tehdejší doby. Pozůstalými jsou zde patrně myšleni čeští obyvatelé, jejichž počet byl však nesrovnatelně menší oproti původním německým obyvatelům, se kterými ovšem muselo být složité v této době navázat jakýkoliv kontakt, tudíž likvidace musela proběhnout bez jejich vědomí. Ničení hrobových míst mělo velký dopad na převratné změny kulturní složky krajiny, jelikož je považují za jedny z hlavních uchovatelů historické paměti oblasti.

3.4 Rozšíření 1952

Požadavek na rozšíření újezdu vznesl újezdní správce dr. Bedřich Vilím 26. prosince 1951 na KNV v Olomouci. Rada KNV vyslovila svůj souhlas již na svém zasedání o den později a v podstatě ihned byly zahájeny průzkumné práce ohledně možností a řešení tohoto požadavku. Na zasedání KNV 15. ledna 1952 byla ustanovena přesídlovací komise.¹¹³

Vládním usnesením z 5. února 1952 bylo rozhodnuto o rozšíření VÚ o obce Heroltovice, území obce Město Libavá, které ve VVT doposud nebylo, Nové Oldřůvky, Bělá a části katastru obcí Hlubočky, Hrubá Voda, Boškov, Bělá, Jívová, Domašov nad Bystřicí, Staré Oldřůvky a Klokočov – to vše již se souhlasem místních a okresních národních výborů (ve Šternberku, Olomouci, Hranicích a ve Vítkově a KNV v Olomouci) se zpětnou účinností od 1. února 1952.¹¹⁴

¹¹² ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 4569, inv. č. 4604, *Zrušení farností ve vojenském újezdu Město Libavá – dopis státního úřadu pro věci církevní pro KNV Olomouc z 25. 4. 1951.*

¹¹³ Tamtéž, kart. 967, inv. č. 1667, *Úřední záznam o návštěvě dr. Bedřicha Vilíma na KNV v Olomouci dne 26. prosince 1951.*

¹¹⁴ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 967, inv. č. 1667, *Rozšíření vojenského újezdu Libavá – dopis ministerstva vnitra KNV v Olomouci ze dne 10. března 1952.*

Dne 26. června 1952 proběhlo na KNV komisionální jednání mezi zástupci kraje a vojenské správy k podrobnému vytýčení hranic. Zasedání zkonstatovalo, že tímto dochází k definitivnímu vytýčení hranic VVT Libavá. Tímto dnem tedy újezd získal své hranice a setrval v nich až do devadesátých let.¹¹⁵

Ministerstvo vnitra mělo hlavní zájem na tom, aby přesídlenci našli nové pracovní uplatnění v průmyslové výrobě. Vojenská správa si kladla požadavky na ponechání zaměstnanců-odborníků na lesní hospodaření, kteří by dostali byt ve vzdálenosti, ze které by do újezdu dojížděli.¹¹⁶ Někteří obyvatelé si tak mohli alespoň zachovat zaměstnání a zůstat v kontaktu s děním ve VVT. Tento záměr koresponduje s koncepcí hospodaření celé republiky. Význam zemědělství byl marginalizován a hlavní oporou měl být průmyslový sektor, což se odrazilo i na přístupu k místním vysídlencům. Vojenská správa zde také poprvé kladla důraz na zemědělskou činnost, jelikož potřebovala v prostoru zachovat odborníky na zemědělství, kterých byl zřejmě nedostatek.

K rozšíření VVT došlo pravděpodobně i kvůli plánovanému vojenskému cvičení, které v táboře proběhlo od 20. do 30. září 1952. Cvičení probíhalo za krajně nepříznivých povětrnostních podmínek. Do té doby se jednalo o největší vojenské cvičení v ČSR, kterého se zúčastnilo na 30 000 vojáků, více než 330 tanků a samohybných děl, 850 kanónů, více než 100 obrněných automobilů a transportérů, 48 letounů a 30 raketometů. Výsledky předčily očekávání, neboť jak velitelé, tak i štáby a vojska zvládli splnit všechny zadané úkoly. Rovněž se ukázalo, že velitelský sbor zvládl všechny zásady sovětského vojenského umění a je schopen se rozhodovat v jeho intencích.¹¹⁷ O důležitosti takového cvičení svědčila potřeba připravenosti VVT a složitá organizace. Nicméně podle dostupných informací musela do značné míry probíhat v provizorních podmínkách, avšak fakt, že se vojenské velení rozhodlo uspořádat ve VVT Libavá vojenské cvičení takového rozsahu, svědčí již o jisté vybavenosti újezdu a jistém pokroku v jeho budování.

¹¹⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1952-1, kart. 463, inv. č. 1719, *Zápis o komisionálním jednání konaném dne 26. června 1952 na KNV v Olomouci*

¹¹⁶ ZAO-OI, f. KNV, kart. 35, inv. č. 3074, *Vojenské újezdy – pokyny pro vysídlení obyvatelstva a pro stanovení a vyúčtování náhrad za zůstavný nemovitý majetek; Dopis ministerstva vnitra KNV v Olomouci ze dne 20. března 1952.*

¹¹⁷ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *c. d.*, s. 161–162.

V roce 1952 se uzavřela poslední fáze delimitace hranic a velení se mohlo začít plně soustředit na budování vnitřní infrastruktury. Poslední velké vysídlování probíhalo už v době tuhého stalinismu začátku padesátých let, tudíž možnosti jakéhokoliv občanského odporu byly minimální. Úřady vzaly v potaz nespokojenost přesídlenců ohledně vyúčtování náhrad. Nové domovy však většina z nich však našla v místech po odsunutých Němcích v nehostinných podmínkách severní Moravy. Stát kladl důraz na jejich zaměstnání v průmyslovém sektoru, vojenská správa si však zajistila, aby nepřišla o cenné zemědělské odborníky, kterých byl nedostatek, což svědčí o její zvýšené angažovanosti v zemědělských otázkách.

3.5 Hospodářská činnost

Navzdory původním předpokladům vojenské správy, které chtěla všechno dění podřídit vojenskému výcviku, zdejší přírodní podmínky, zákonná povinnost a zemědělský význam regionu ji postupně nutily více uvažovat o jasné koncepci zdejší hospodářské činnosti.

Půda VVT byla podle svého účelu rozdělena zprvu do tří kategorií. Z celkové výměry (nikoliv celkové rozlohy VVT) 16 512 ha, bylo 9 445 ha určeno čistě k vojenským výcvikovým účelům, půda ke společnému využívání s VLS zahrnovala 4 384 ha a půda čistě pro hospodářské využití 2 683 ha. Obhospodaření zajišťoval národní podnik VLS Lipník nad Bečvou, který byl ustanoven 1. července 1947.¹¹⁸

Celková plocha lesní půdy byla rozdělena do čtyřech hospodářských celků – správa vojenských lesů Město Libavá, Potštát, Velký Újezd a Hlubočky. Zemědělské využití zabezpečovaly zemědělské správy – vojenské statky ve Městě Libavé, Luboměři a na Kozlově. Vzhledem k nepřilíživé kvalitě místní půdy byly tyto plochy používány pro sklizeň sena a pastvu skotu a ovcí. Pasení skotu bylo tradiční složkou živočišné výroby v této oblasti. Menší význam měla rostlinná výroba – v menší míře se zde pěstovala oves, brambory, žito, ječmen nebo cukrovka.¹¹⁹ Koneckonců vznik VVT mohl být ze správního hlediska velmi přínosný, jelikož urychlil a zjednodušil proces socializace místního venkova, jelikož sebraný majetek staro- i novousedlíkům stát vyvlastnil a potom jen zařadil do struktur nově vznikajícího socialistického zemědělství. To bylo jednodušší,

¹¹⁸ GLONEK, J.: *c. d.*, s. 48.

¹¹⁹ ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 2710, inv. č. 3060, *Výhodnocení delimitačních prací ve VVP Libavá*.

než pokud by vojenský prostor vůbec nevznikl a proces kolektivizace by musel probíhat v každé vesnici zvlášť.

Pomoc vojáků při sklizňových pracích byla pro vojenské lesy a statky nezastupitelná. Jistě k velké nelibosti vojenského velení a podle vládního usnesení ohledně krmivové základny z roku 1951 se vojsko muselo podílet na kosení ploch ve VVT. Vojáci byli odesíláni v organizovaných pracovních jednotkách k vykonávání zemědělských prací na tři týdny. Příslušníci pracovní jednotky s krycím jménem „Václav“ tak např. v roce 1951 ve VVT Libavá pokosili 368 ha luk. Pomoc pokračovala i v následujících letech a měla vzrůstající tendenci.¹²⁰ Zemědělská činnost se tedy postupně navzdory původním předpokladům intenzifikovala, a i zdejší vojáci byli částečně zapojeni do tradičního místního způsobu hospodaření.

VVT se nevyhnuly ani masové celospolečenské akce a kampaně, které vypovídají o duchu doby - např. 12. července 1953 se v celém VVP uskutečnila „generální hledací akce na mandelinku bramborovou“.¹²¹

Potřeba si finálně rozdělit kompetence v oblasti nakládání s půdou určené k výcviku a k zemědělství nadále přetrvávala. Tento problém se pokusila vyřešit dohoda zástupců obou stran z 16. června 1954. Výsledkem bylo nové rozdělení půdy v prostoru na plochy určené čistě k vojenskému výcviku, plochy určené k intenzivnímu vojenskému obhospodařování vojenskými statky, půdy částečně obhospodařované vojenskými statky vč. půdy ke spásání dobytka a plochy k zemědělskému obhospodařování vojenskými jednotkami. Dále se ve VVP nacházela půda určena k budoucímu zalesňování a účelové lesy, které nebyly určeny k intenzivnímu obhospodařování z výcvikových důvodů.¹²² Zemědělský význam zdejší lokality na rozdíl od zničených vesnic nezanikl, naopak dočkal se rozšíření s příslibem pozitivního rozvoje. Vojenské lesy a statky se také dočkaly příznivějších podmínek pro plnění svých závazků. Nezapomínejme, že byly také vázány plněním cílů hospodářských pětiletok.

¹²⁰ BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *c. d.*, s. 191.

¹²¹ ZAO-OL, f. KNV Olomouc, kart. 2710, inv. č. 3060, *Dopis újezdního správce KNV v Olomouci ze dne 15. července 1953.*

¹²² VÚA-VHA, f. MNO 1957-2, kart. 566, inv. č. 1835, *Zápis sepsaný dne 16. června 1954 ve VVP Libavá.*

Na konci roku 1955 také vzešla žádost na obnovu břidlicového lomu u Nepřívaz. Provoz zde byl obnoven po sedmi letech.¹²³ Ve stejném roce došlo k vyčlenění pozemků z VVP Libavá z důvodu obnovení břidlicového lomu na Hrubé Vodě, resp. Nepřívazy. Břidlicový lom měl provozovat Okresní průmyslový kombinát v Olomouci.¹²⁴ Krajina v údolí řeky Bystřice tekoucí po západní hranici VVP byla historicky poměrně bohatá na výskyt břidlice. Ukázalo se, jak vojenská správa postupně odhalovala veškerý přírodní potenciál této krajiny a částečně se tak vracela k některým tradičním způsobům místního hospodaření se živou i neživou přírodou.

Špatná a nekoordinovaná činnost vojenských a hospodářských složek zřejmě vedla i k případům krádeže dřeva. Vojáci z jedné jednotky těžili dřevo bez vědomí vojenských lesů a statků a toto dřevo použili pro potřeby svého útvaru. Podle výsledků šetření vojenského prokurátora v Olomouci nebylo možno prokázat, zda dřevo bylo použito pro soukromé účely.¹²⁵ Zmíněné příhody jen prohlubovaly rozsáhlé koncepčních problémy vojenské správy a VLS.

V průběhu padesátých let se ukázalo, že by v souvislosti se zásadami péče řádného hospodáře nebylo vhodné nechat zemědělský využitelnou půdu ladem a že armáda vč. VLS sama o sobě není schopna naplno uspokojit její potřeby. Z tohoto důvodu se vedení VVP rozhodlo o rozdělení pastvin a přidělení luk pro veřejný sektor. Jednotlivá JZD a státní statky se měly zapojit do průběhu senoseče a pastvy skotu. Jednalo se o rozdělení půdy o výměře 2100 ha (tj. asi 80 % vhodné půdy ve VVP určené čistě k zemědělskému využití) mezi JZD a státní statky v okresech Olomouc, Opava, Nový Jičín a Frýdek Místek. Ve fondu je obsaženo několik žádosti různých JZD a státních statků, které často s velkým povděkem a nadšením projevíly o plochy ve VVP zájem.¹²⁶

Zákon č. 65/1960 Sb., o národních výborech ukládal VVP provozovat zemědělskou činnost, což se projevilo v rozsáhlejším koncepčním uvažování o zemědělské činnosti v následujícím období.¹²⁷

¹²³ VÚA-VHA, f. MNO 1956-2, kart. 645, inv. č. 3425, *Zpráva pro soudruha ministra národní obrany ze 16. září 1955.*

¹²⁴ Tamtéž, *Hrubá Voda – obnovení břidličného lomu, zpráva MNO z 24. července 1955.*

¹²⁵ Tamtéž, *Krádeže dřeva ve VVP Libavá.*

¹²⁶ Státní okresní archiv Opava, f. ONV Opava, kart. 1001, inv. č. 567, *Zápis z porady zemědělských funkcionářů na KNV v Ostravě ve věci rozdělení pastvin a přidělení luk pro veřejný sektor na území vojenského újezdu Libavá pro JZD v okrese Opava ze dne 15. dubna 1961.*

¹²⁷ Zákon č. 65/1960 Sb., o národních výborech

VLS volaly po teritoriálním rozdělení celého území, jelikož doposud se ve VVP vyskytovaly plochy, za které nikdo nenesl odpovědnost. Na Libavě, resp. v hospodářských objektech v nedalekých Heroltovicích, se počítalo s vybudováním výpasového střediska s celoročním provozem s tím, že tato střediska by měla být vybudována i na jiných místech VVP (celkem šesti). Také se uvažovalo o zavádění velkovýrobních technologií s možnostmi adaptace hospodářských objektů, snaže získávat nové plochy pro výpas dobytka a vybudování odchovného závodu na Libavě.¹²⁸ V šedesátých letech se tedy otevřeně a se souhlasem vojenské správy volně plánovaly investice a expanze zdejší zemědělské činnosti.

Půdu ve VVP Libava spravovaly tři vojenské statky a čtyři pobočky lesní správy. Přes všechny původní předpoklady a záměry vojenské správy se jí nepodařilo podřídit prostor čistě vojenským účelům. Zemědělská činnost byla zachována a vzhledem k její příznivé rentabilitě se postupně začalo pracovat na jejím rozvoji, a to dokonce za přímé účasti armády. Problémy spočívaly v rozdělení kompetencí mezi armádou a VLS. Zatímco VLS byly vázány plněním plánovaných hospodářských výsledků, vojsko se logicky snažilo využívat prostor k jeho základnímu účelu. Po četných jednáních, do kterých byly zapojeny krajské i celostátní instance, se nakonec povedlo dojít k dohodě, která půdu v prostoru rozdělila podle jejího účelu a stanovila časový plán činnosti obou složek. Ukázalo se, že VLS samotné i za pomoci armády nejsou schopny místní krajinu obhospodařovat, proto v prostoru pracovali i civilní složky z JZD z okolních obcí, což muselo pro potřeby výcviku znamenat další komplikace. Celkově ale vojenská správa učinila četné ústupky a v šedesátých letech se dokonce komplexně přemýšlelo o budoucnosti a investicích do zemědělské činnosti. Krajina tedy v místech rozsáhlých pastvin neztratila svůj původní zemědělský ráz, ačkoliv v ní hospodařili jiní lidé.

3.6 Výstavba újezdu

Po posledním velkém rozšíření újezdu v roce 1952 a zřejmě i díky uklidnění špatné poválečné hospodářské situace v Československu, díky reformám Alexeje Čepičky i dobrým ekonomickým podmínkám mohla naplno začít výstavba zařízení nezbytných pro vojenských výcvik. V roce 1953 byl VVP užíván 4. armádním sborem,

¹²⁸ VÚA-VHA, f. 1966-1, kart. 266, inv. č. 836, *Schválení zásad pro využití půdního fondu VVP Libavá – dopis VLS ze dne 5. ledna 1963.*

260. pěším plukem, dělostřeleckým učilištěm v Hranicích, pěchotním učilištěm v Lipníku a Vojenskou technickou akademií v Brně. V roce 1952 byly vybudovány zděné jídelní bloky, zděná skladiště proviantu, zděné velitelské budovy a sruby pro učebny a ošetřovny. Ve stejném roce pokračovala výstavba plukovních a pěchotních střelnic a tankové a protitankové dělostřelecké střelnice. Dále probíhala komplikovaná výstavba vodovodu. Na rok 1954 se plánovala výstavba větve z Kružberské přehrady za severní hranicí VVP. V roce 1952 na stavbě pracovaly soustředěné jednotky a v roce 1953 kárná rota. Ta však byla z politických důvodů odsunuta 30. března 1953, což další výstavbu významně ohrozilo. Výstavba kanalizace teprve čekala na svůj stavební projekt. VVP Libavá se ještě dotklo vybudování střelnice Pohraniční stráže severovýchodně od obce Daskabát při jižní hranici VVP vedle chemického cvičiště.¹²⁹

Objekty ve zlikvidovaných obcích přeci jen našly svůj účel – pro ubytování rodinných příslušníků vojáků. Úprava těchto bytových jednotek vč. jejich vnitřního vybavení měla být hotova právě v roce 1953. V letních měsících, konkrétně v červnu, byla část rodinných příslušníků ubytována ve stanech, což svědčí o další nepřipravenosti a celkově provizorních podmínkách, ve kterých museli vojáci a jejich rodiny přebývat.¹³⁰ Celkem bylo potřeba vystavět 110 bytů pro rodinné příslušníky.¹³¹

Například v obci Přáslavice vyrostlo v letech 1950–1960 vojenské sídliště se 98 bytovými jednotkami pro vojáky z povolání. Do tradičně hanácké obce se silnou zemědělskou tradicí a religiózně založeným obyvatelstvem se nastěhovaly rodiny vojáků, které s původními obyvateli v hodnotové orientaci i životním stylu spojovalo skutečně jen velmi málo. Obě skupiny obyvatel si žily vlastním životem a vytvoření jednotné identity obecní komunity přišlo až s další generací. Vydalo by na samostatný výzkum (zřejmě s interdisciplinárním přesahem do sociologie), jakým způsobem tento proces sžívání probíhal a jak se tento jev propsal do charakteru jedné obce.¹³²

¹²⁹ VÚA-VHA, f. MNO 1953-1, kart. 40, inv. č. 291, *VVP Libavá – uvolnění prostoru pro vojenské učiliště pohraniční a vnitřní stráže, dopis velitelství 2. voj. okruhu MNO ze 27. listopadu 1953.*

¹³⁰ Tamtéž, kart. 13, inv. č. 95, *Kontrola výstavby VVP – zpráva náměstků předsedy vlády a ministru národní obrany gen. dr. Alexeji Čepičkovi.*

¹³¹ VÚA-VHA, f. MNO 1952-1, kart. 586, inv. č. 2241, *VVT M. Libavá – situační zpráva o průzkumu zajištění objektů pro rodinné příslušníky rodin v době soustředění.*

¹³² POSPĚCH, P. – DOLEŽEL, A.: *Obec 1848–2006*. In: Kol. aut.: *Obec Přáslavice*. Přáslavice 2006, s. 66.

Stav silnic ve VVP byl označen jako „katastrofální“. V neutěšeném stavu byly i příjezdové cesty, především ta od železniční stanice v Domašově nad Bystřicí do Města Libavé.¹³³ Vojenská správa měla eminentní zájem na údržbě této dopravní tepny. Domašov nad Bystřicí, na rozdíl od tisícových sídel Velké Bystřice a Mariánského Údolí (tj. obcí se železničními stanicemi se silničním napojením do VVP), ležel v méně zalidněné oblasti a případná pozornost místních obyvatel a dopady přesunů vojenské techniky na ně zde byly nižší. Proto železniční stanice v Domašově nabyla na významu a potřebovala vyhovující spojení s velitelským městem.

V roce 1956 proběhlo odlesnění plochy o výměru 10 ha u střelnice v Přáslavicích na jihozápadní hranici újezdu z důvodu plánovaného přebudování této bývalé pěchotní střelnice na střelnici tankovou.¹³⁴ Považuji za neobvyklé, že docházelo k vybudování tankové střelnice v poměrné blízkosti stálého lidského sídla (Přáslavic). Místní obyvatelé, ačkoliv nepochybně upozorněni na hluk z tankové střelby, si museli postupně zvykat na zvýšenou hladinu hluku z důvodu vojenského výcviku, což vzhledem k faktu, že většina z nich ještě měla v živé paměti válečné boje, pro ně muselo znamenat určité rozrušení, než si na tento stav zvykli.

Po vyčlenění menších ploch u Domašova, které neměly význam pro výcvik ani zemědělské využití, v roce 1957 dosáhla rozloha újezdu 32 716 ha.¹³⁵

Po vybudování těch nejn nutnějších zařízení pro vojenský výcvik bylo potřeba řešit otázku ubytování rodinných příslušníků, k čemuž se počítaly i služby pro ně. Toto rozhodnutí si žádalo výstavbu nových panelových a bytových domů, které vůbec nezapadaly do zdejší krajiny a působily jako cizorodé elementy. Nadále přetrvával problém vnitřní silniční infrastruktury, což muselo ohrožovat vnitřní fungování újezdu. Zatímco na výstavbu výcvikových zařízení zřejmě finance byly, na budování silničního i telefonického spojení prostředky nezbyly. Poprvé zde narážíme i na proces odlesnění, který probíhal u Přáslavic, čímž se dá usuzovat na negativní dopad pro zdejší ekosystém.

¹³³ VÚA-VHA, f. MNO 1954-2, kart. 380, inv. č. 2017, *Silnice ve vojenském újezdu Libavá, zpráva újezdního úřadu MNO ze dne 14. srpna 1954*

¹³⁴ VÚA-VHA, f. MNO 1956-2, kart. 645, inv. č. 3425, *Odlesnění v prostoru tankové střelnice Přáslavice, dopis MNO z 24. dubna 1956.*

¹³⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1966-1, kart. 323, inv. č. 1044, *Zpráva o výsledku prověrky vojenského újezdu Libavá provedené ve dnech 17. – 27. října 1966.*

3.7 Stav sakrálních památek

Na konci padesátých let, zřejmě jako důsledek lehkého politického uvolnění, se otevřela otázka náhrady církevního majetku. V tehdejší době neexistovala vůle poskytnout církvi náhrady, jelikož by tyto finanční prostředky byly použity na „*nežádoucí zvyšování lesku náboženských obřadů*“ a nadále trvalo právní přesvědčení, že se na tento majetek pohlíželo jako na majetek státní bez nároku na náhradu.¹³⁶ Ovšem fakt, že se tato otázka vůbec otevřela, svědčí o jisté změně politických poměrů a společenské atmosféry, která se musela projevit i uvnitř armády.

Prvních deset let existence újezdu může být první příležitostí k bilancování. Pro tento účel existuje ve VÚA-VHA unikátní zpráva o průzkumu památkových objektů ve VVP Libavá.¹³⁷ Pro úplnost dodávám, že některé stavby v zaniklých obcích byly dokonce prvně připomínány již v roce 1408, což svědčí o jejich velké historické hodnotě. Velká většina místních kostelů byla zbudována ve druhé polovině 18. století, mohlo se tak jednat o unikátní ukázky vesnického baroka.¹³⁸ V oblasti se nenacházely významné památky jako hrady nebo zámky, tudíž většinu historických památek reprezentovaly místní kostely a kaple, jejichž hodnota a význam sice nikterak nepřesahovaly místní lokalitu, přesto se jednalo o významná místa historické paměti, které tvořily kolorit místní krajiny.

Stavby většiny kostelů a kaplí se v této době nacházely v dezolátním stavu. U většiny z nich byly zachovány pouze obvodové zdi. To samé platilo i pro místní hřbitovy. Četná hrobová místa byla rozvrácena, nebo dokonce vykradena. Původní stavby v zaniklých obcích na tom byly původně, většina z nich již byla zničená.¹³⁹

Ve zprávě se apeluje na zachování a řádnou péči o farní kostel Povýšení sv. Kříže ve Městě Libavá, který by měl sloužit jako „*výkladní skříň*“ celého VVP.¹⁴⁰ Podle mého názoru šlo o zachování zdání náležité péče o historické památky, jelikož do velitelského

¹³⁶ VÚA-VHA, f. MNO 1958-2, kart. 604, inv. č. 2508, *Vojenské újezdy – náhrady za církevní majetky, dokument MNO z 18. září 1958.*

¹³⁷ Prezentované informace nereflektují všechny informace obsažené v této zprávě, ale jedná se o výběr těch nejzásadnějších.

¹³⁸ KREJČOVÁ, J.: *c. d.*, s. 3.

¹³⁹ VÚA-VHA, f. MNO 1958-2, kart. 604, inv. č. 2508, *Zpráva o průzkumu památkových objektů ve vojenském újezdě Libavá z 6. října 1958.*

¹⁴⁰ KUČA, K.: *Odtajněná reliktní kulturní krajina vojenských újezdů. Zprávy památkové péče*, 76, 2016, č. 3, s. 336.

města byla soustředována největší pozornost, přijímaly se zde důležité návštěvy apod., což kostelu přisuzovalo jistou reprezentativní funkci.

Nejcennější památku – poutní kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě – se plánovalo zachovat, popř. ve spolupráci se Státním památkovým úřadem uchovat alespoň cenné architektonické prvky. Kostel nebyl zabezpečen proti příchodu zvenčí, vnitřní zařízení bylo celkově rozbito a stavební závady byly značné – do budovy zatékalo, kvůli rozlézající se vlhkosti se ničily nástěnné malby a vnitřní zařízení. Bylo nutné urychleně řešit zabezpečení „*proti vandalům*“.¹⁴¹ Užití slova „*vandal*“ je poměrně zarážející. Kostel se nacházel uvnitř VVP, kam řadoví občané neměli za obvyklých podmínek přístup. Text vyznívá, jako by se na ničení podíleli civilisté, kteří na území pronikali za účelem ničení historických památek. Zpráva se snažila zakrýt skutečný důvod, tj. že demolice byla prováděna příslušníky armády. Pokud obyvatelé okolních obcí na území VVP pronikali, tak to jistě nebylo za účelem ničení historických památek.

Jak z uvedené zprávy vyplývá, 10 let se na krajině VVP podepsalo značným a tvrdým rukopisem. Většina sakrálních památek byla (z)ničena. Je otázkou, do jaké míry demolice probíhala organizovaně vojenskou správou či postupně vojenskými jednotkami, nad čímž velení přimhuřovalo oči. Ačkoliv se v pramenech dochovalo poměrně dost vyhlášek a směrnic, žádná z nich nepřináší jasnou koncepci nakládání s kulturními památkami a průběh demoličních prací jednotlivých vesnic, která by jistě byla organizačně a finančně náročnou záležitostí. Spíše to vypadá, že se velení újezdu rozhodlo zdejší památky, obdobně jako stavby v zaniklých vesnicích, ponechat svému osudu a jakékoliv vady na jejich stavebních konstrukcích spíš brát jako příležitost k získání stavebního materiálu, který by našel nějaké další využití. Nikde také není výslovně napsáno, že by vojákům bylo zakazováno ničit zdejší kulturní památky.

Desítky let byly navštěvovány a opečovávány místními věřícími a po 10 letech se doslova ztrácely před očima. Jestli v tomto období vojenskou správu zajímalo něco kromě vojenského výcviku, byly to, jak svědčí dochované písemnosti, spíše otázky hospodářské, do značné míry motivované možnými finančními a naturálními zisky pro osobní obohacení, jelikož stavební materiál z pobořených staveb se opakovaně využíval

¹⁴¹ VÚA-VHA, f. MNO 1958-2, kart. 604, inv. č. 2508, *Zpráva o průzkumu památkových objektů ve vojenském újezdě Libavá z 6. října 1958.*

pro stavbu vojenských objektů nebo pro soukromé užití velitelů. Ačkoliv se u několika málo památek vyskytuje vůle je zachovat, ničení kulturně-historických objektů nebylo, a ani v tehdejší dobové atmosféře a vztahu státu a vojska k církvi, být ani nemohlo terčem kritických úvah. Často se zde objevuje ironická poznámka u staveb „*na dožití*“, tj. ponechání jejich osudu a čekat, že příroda a armádní potřeby udělají své. Kromě kostelů byly ničeny i kříže a boží muky podél bývalých cest. Tyto kříže obsahovaly německé nápisy – jejich odstraňování tak znamenalo další krok k odstranění německého kulturního elementu z této oblasti.

3.8 Šedesátá léta

Rozhodnutím KNV v Olomouci ze dne 6. dubna 1960 byl novým správcem VVP jmenován pplk. Rajnold Miškář, který vystřídal ke dni 30. dubna 1960 dosavadního správce JUDr. Lumíra Kočka.¹⁴² MNO zaslalo KNV v Olomouci dopis s dotazem, proč na tuto funkci nebyl navržen dosavadní zástupce správce újezdu kpt. Filip. KNV v Olomouci odpověděl, že „[...] *se dostatečně nevěnuje svým služebním povinnostem, zneužívá služební vůz k soukromým účelům, svou službu tráví na rybách a má problémy s konzumací alkoholu.* [...]”¹⁴³ Vzhledem k rozsáhlým vojenským čistkám v padesátých letech panoval všeobecný nedostatek kvalifikovaných sil. Hlavním kritériem pro výběr vojenských velitelů byla odpovídající ideologická uvědomělost a třídní původ s menším důrazem na odborné schopnosti, což mělo jistě vliv na komplikovaný průběh vzniku VVT, jelikož v jeho čele nestáli kvalifikovaní odborníci. Toto citovaný záznam částečně potvrzuje.

Otázka konzumace alkoholu tvoří někdy citlivé, ale nutné téma pro badatele v oblasti VVP a armády vůbec. Mezi obyvateli obcí, které ležely na hranici VVP, panovalo všeobecné povědomí, že konzumace alkoholu v kasárnách probíhala v podstatě každodenně a byla pevnou součástí vojenské mentality. I v době vojenské služby byla příčinou několika služebních selhání, někdy i s tragickými důsledky jako byly materiální škody nebo ztráty na životech. Konzumace alkoholu jistě ovlivňovala chování uvnitř

¹⁴² ZAO-OI, f. KNV Olomouc, kart. 89, inv. č. 772, *Ustanovení správce vojenského újezdu Libavá ze dne 6. dubna 1960.*

¹⁴³ Tamtéž, *Dopis KNV MNO ze dne 1. dubna 1960.*

prostoru, což vzhledem ke stavu zdejších staveb na konci padesátých let je více než pravděpodobné.

V roce 1965 byl VVP Libavá převzat od velitelství 2. vojenského okruhu velitelstvím Středního vojenského okruhu. V předávací zprávě byl opět kritizován rozsah zemědělské činnosti. Velitelství Středního vojenského okruhu naráželo na plochu I. a II. kategorie (popis v kapitole 3.5), která byla oseta, což znemožňovalo plnohodnotný vojenský výcvik. Tento postoj zřejmě pramenil z neznalosti místních poměrů a zemědělského významu VVP.

O přetrvávajících problémech s ostrahou svědčí také fakt, že na území prostoru pronikaly děti, které si hrály v rozvalinách bývalých vesnic a vystavovaly se tak smrtelnému nebezpečí.¹⁴⁴

Do konce roku 1965 byl vypracován nový plán demolice s úplnou likvidací objektů na území zaniklých obcí Velká Střelná, Smilov, Stará Voda a Nepřívazy.¹⁴⁵ Tento krok vypovídá, že skoro 20 let od vzniku újezdu ve zdejší krajině existovaly nepřehlédnutelné stopy o její předchozí historii. Poprvé je zde i náznak hlubší koncepce, jak mají takové demolice probíhat, jelikož doposud se jednalo spíše o spontánní akce.

V této době ještě žili v okolních obcích původní obyvatelé německé národnosti, kteří jistě nelibě nesli zprávy o plundrování a chátrání místních hřbitovů, což pro ně mohla být obzvláště citlivá záležitost. Dokonce se píše o tom, že v době slavení svátku Všech svatých se na některých poničených a vyvrácených hrobech objevily svíčky a věnce. Z tohoto důvodu volal vedoucí tajemník ONV v Olomouci po urychlené demolici těchto míst.¹⁴⁶ Dá se předpokládat, že většina těchto osob byla věřícími a demolice míst posledního odpočinku, popř. kostelů, v nich mohla vyvolávat ještě větší zármutek než chátrání a ničení jejich bývalých domů, hospod, pošt apod.

Do evidence kulturních památek s náležitou ochranou se nakonec dostaly pouze dvě – kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě a zřícenina hradu Hluboký

¹⁴⁴ VÚA-VHA, f. MNO 1965-1, kart. 165, inv. č. 501, *Protokol o převzetí VVP Libavá velitelstvím Středního vojenského okruhu od velitelství 2. vojenského okruhu.*

¹⁴⁵ Tamtéž, *Protokol o převzetí VVP Libavá velitelstvím Středního vojenského okruhu od velitelství 2. vojenského okruhu.*

¹⁴⁶ VÚA-VHA, f. MNO 1966-1, kart. 323, inv. č. 1044, *Zpráva o výsledku prověrky vojenského újezdu Libavá provedené ve dnech 17. – 27. října 1966.*

u Nepřívaz.¹⁴⁷ Je velkou otázkou, co mohla vojáky motivovat k ničení tak cenné kulturní památky. První faktem je, že z oblasti nepocházeli, neměli k ní žádný citový vztah, ale to je jistě neomlouvá. Možná svou roli sehrálo také tehdejší společenské paradigma a odmítavý postoj k církvi a náboženství, kdy se na náboženské myšlenky a stavby, které je zhmotňovaly, pohlíželo jako na nežádoucí elementy v lidském myšlení.

Obrazy těchto vesnic musely na místní vojáky působit někdy až bizarním dojmem, budeme-li věřit tomuto popisu. Negativním dojmem musely působit i na zaměstnance z civilního sektoru, tj. zemědělských pracovníků. Tito zaměstnanci se pak každý den vraceli domů a mohli sdělovat své dojmy z vojenského prostoru, což mohlo vrhat špatné světlo na postoj místních obyvatel k armádě, popř. ke státu jako takovému, jelikož mohly působit jako výstraha, že se VVP teoreticky může v budoucnu někdy rozšiřovat a jejich domovy by mohly dopadnout stejným způsobem. Zároveň mohlo vlivem těchto zpráv docházet k narušování důvěry v armádu jako instituci a vzbuzovat domněnky o její nekompetentnosti. Každopádně ani po 20 letech se z místní krajiny zcela nevytratila zhmotněná historická paměť předchozích generací.

Z textu zprávy je patrný i otisk doby, ve které vznikla. Vzhledem k všeobecnému společenskému a politickému uvolnění ve druhé půli šedesátých let vykazuje její text jisté známky kritičnosti vůči předchozím poměrům. Místo vágních frází o zabezpečení výcviku naší armády, se kterým bezvýhradně všichni občané souhlasí a chápou tuto potřebu jako jakési „vyšší dobro“, zde pozorujeme i náznaky sebekritiky, především v záležitostech chátrajících hřbitovů, o kterých se dozvídají lidé, které k těmto místům táhlo nemalé citové pouto. Pisatelé si zřejmě vážnost tohoto problému plně uvědomovali a dávali armádě za vinu, že za tak dlouhou dobu nedokázala situaci vyřešit a chátrající stavby, kostely a hřbitovy ponechávala svému osudu. Tohle všechno si vojenští velitelé mohli dovolit v padesátých letech, kdy se kritické hlasy nepřipouštěly, ale atmosféra druhé poloviny šedesátých let už vyzývala k větší sebereflexi.

Po převzetí Středním vojenským okruhem v roce 1965 se zvýšila intenzita užívání újezdu i úměrné zvyšování zemědělské výroby. Ve Slavkově, Kozlově, Heroltovicích

¹⁴⁷ VÚA-VHA, f. MNO 1966-1, kart. 323, inv. č. 1044, *Zpráva o výsledku prověrky vojenského újezdu Libavá provedené ve dnech 17. – 27. října 1966.*

a Luboměři docházelo k další výstavbě, především bytových domů a zařízení služeb pro občany a vojáky.¹⁴⁸

V září 1966 se uskutečnilo vojenské cvičení Vltava – největší cvičení uskutečněné v poválečném Československu. Účastnilo se ho 80 000 československých a 12 000 spojeneckých vojáků s 800 letouny, 550 tanky a 1450 obrněnými transportéry. Cvičení bylo rozděleno do několika etap, bojová část probíhala ve VVP Libavá.¹⁴⁹

V roce 1967 deklaroval VVP 1033 obyvatel, což značí vzestup oproti roku 1966 o cca 18 %, což byl důsledek intenzifikace hospodářské výroby a příchodu nových zaměstnanců.¹⁵⁰

Jestliže pro ČSLA znamenala šedesátá léta „zlatou éru“, jak uvádí Marie Koldinská a Jiří Šedivý ve své práci, pro VVP Libavá platilo, že po bouřlivých padesátých letech, které byly poznamenány četnými konflikty a nesnázemi při delimitaci a obsazování oblasti armádou, znamenalo toto období zklidnění, usazení a snad i mírnou sebereflexi chování armády. Destrukce původních staveb, včetně sakrálních památek, však pokračovala i nadále. Po převzetí VVP Středním vojenským okruhem v roce 1965 se vyskytly první snahy o koncepční provádění demolic. Sakrální památky padly za obětí vojenskému drancování a postupně z krajiny zmizely. Jedinou výjimku tvořil kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě, který však postupně také chátral, a vůle s tím něco dělat byla spíše vlažná.

VVP se navzdory původnímu předpokladu otevřel civilnímu sektoru, jelikož VLS potřebovaly pomoc okolních JZD při zemědělských pracích. Jejich zaměstnanci v době sezónních prací prostor navštěvovali a své dojmy ze zdejší zničené kulturní krajiny si jistě nenechávali pro sebe, tudíž informace o jejím stavu musel dostávat do širšího povědomí. Nejcitelněji to museli nést občané, ke kterým se dostaly zprávy o ničení hrobových míst jejich předků.

Rozpor mezi výcvikovou a zemědělskou činností existoval i nadále, ale vojenská správa postupně pochopila, jakou cenu má zdejší krajina pro zemědělskou výrobu

¹⁴⁸ VÚA-VHA, f. MNO 1967-1, kart. 324, inv. č. 927, *Zpráva o vojenském újezdu Libavá zpracována MNO ze dne 27. září 1967.*

¹⁴⁹ MINAŘÍK, P.: *c. d.*, s. 146.

¹⁵⁰ VÚA-VHA, f. MNO 1967-1, kart. 324, inv. č. 927, *Zpráva o vojenském újezdu Libavá zpracována MNO ze dne 27. září 1967.*

a postupně se dopracovala k dohodě s VLS. Zemědělská činnost se v oblasti tedy definitivně etablovala i za cenu ústupků ze strany vojenské správy. Na zemědělství se také v této době přestalo hledět jako na jakési „nutné zlo“, které vojenská správa musela při své činnosti ve VVP trpět, ale na pevnou integrální součást života ve VVP. Tento odmítavý postoj vycházel z velké části z neznalosti místní krajiny a jejího významu, jelikož podobně jako noví velitelé ze Středního vojenského okruhu se na to dívali i velitelé při zakládání újezdu, z nichž mnozí o této oblasti neměli bližší informace, natož osobní zkušenost. Svědčí o tom úvahy na provedení rozšiřování živočišné výroby a pěstování nenáročných plodin. Vojenská správa dokonce souhlasila s vyšší koncentrací zaměstnanců VLS v prostoru, pro které zde byly budovány i byty a další zázemí. Počet obyvatel VVP se tedy na konci šedesátých let významně navýšil.

3.9 Akce Lux

Prostory obývané armádou bylo třeba střežit nejen z bezpečnostních důvodů, ale i z důvodu ochrany zpravodajských informací. Ačkoliv zainteresovanost StB vůči místní krajině začala hrát důležitou roli až s příchodem SA, v šedesátých letech se zdejší krajiny a místních lidí dotkla tzv. akce Lux.

Hlavním cílem akce Lux bylo dosažení legálního vystěhování občanů ČSSR německé národnosti do Německé spolkové republiky (dále NSR). Speciálně v případě Libavska můžeme však sledovat ještě jeden aspekt. Akce vycházela z přesvědčení, že vystěhování Němci z Libavska byli ve vystěhovaleckých táborech v NSR vytěžováni zpravodajskými orgány. StB potřebovala za účelem získání těchto poznatků informátory, kteří by zjišťovali, jaké informace vystěhovalci německým zpravodajským orgánům případně poskytl. K těmto informacím mohli patřit právě i jejich dojmy a znalosti o vzniku a fungování VVP. Spousta vysídlenců také měla své příbuzné české či německé národnosti, kteří po válce zůstali v Československu.

Výměnou za nasazení na takový úkol dostali informátoři povolení vystěhovat se do NSR. Zároveň se StB snažila získat tyto osoby pro spolupráci na dalších zpravodajských úkolech prováděných na území NSR. Svazek akce Lux byl založen dne 21. března 1966.¹⁵¹

¹⁵¹ ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1554 MV, č. j. 03-01925/2-67, *Dopis KS SNB Ostrava oddělení StB v Olomouci ze dne 14. července 1967.*

Potřeba monitorovat nálady proudící z NSR nebyla důležitá pouze z důvodu ochrany a zabezpečení VVP, ale také tu byla možnost použít potencionální informátory pro monitorování nálad v NSR, jelikož podle zprávy StB se vláda ČSSR obávala zneklidňujícího nárůstu krajně pravicových a revanšistických sil v NSR, které podle ní měla mít na svědomí tehdejší vláda velké koalice kancléře K. G. Kiesingera.¹⁵²

StB odhalila jednu osobu z Hluboček, která nedovoleně jezdila do VVP, s vazbami na občany žijící v NSR. Dále se jednalo o muže z Velkého Újezdu, udržujícího korespondenční styk s rakouskými občany, který údajně úmyslně prolezl plotem do VVP.¹⁵³ StB přisuzovala v rámci této akce případu důležitost, ale podle dostupných pramenů se neukázalo, že by mu dokázala prokázat souvislost mezi jeho kontakty s osobami na „nepřátelském“ Západě a jeho nelegálním pobytem ve VVP, který mohl být motivován spousty jinými důvody než zrovna plněním zpravodajských úkolů.

Další záznam o občanovi z Kozlova svědčí o tom, že příbuzní jeho manželky bydleli v NSR. Za jmenovaným dojížděli do polesí vládní činitelé za účelem odstřelu divoké zvěře (bližší charakteristika není známa).¹⁵⁴ Skutečnost, že počátkem sedmdesátých let probíhaly na území VVP či v jeho bezprostřední blízkosti proslulé „papalášské“ hony, je mimořádně zajímavou ukázkou tehdejší mentality a dalšího využívání zdejší krajiny k „rekreačním“ účelům.

Podle výpisu týdenní svodky OO MV Přerov z 10. května 1966 občan německé národnosti z Potštátu se svými příbuznými z NSR hovořil o tom, co se přes vojenský prostor převážá, jaká tam probíhají cvičení apod. Ještě s jedním mužem z Potštátu měli Němci hovořit o tom, že „[...] *teď na jaře je ve VVP hodně tanků, nachází se tam celkově velká koncentrace vojsk, je prováděno bombardování tryskovými letadly a další nácvičky různých vojenských sestav [...].*“ Dokonce se chvástal i tím, že chodí do vojenského prostoru pro dřevo a bez povšimnutí může dojít poměrně hluboko, a přitom pozorovat vojenské přesuny a výcvikovou činnost.¹⁵⁵ Obavy z úniku informací o armádní činnosti byly přirozeně pochopitelné, avšak tyto příhody samy o sobě nic nedokazují. Opět zde

¹⁵² ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB, reg. č. 11871 I. S, č. j. A-00207/010-66, *Zpráva o plnění Perspektivního plánu čs. rozvědky za rok 1966.*

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž, *Záznam KS SBN odd. StB v Olomouci o šetřeném J.G. z 9. dubna 1971.*

¹⁵⁵ ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1295 MV, *Výpis z týdenní svodky OO MV Přerov ze dne 10. května 1966.*

narážíme na problém s ostrahou újezdu. I skoro 20 let od vzniku nebyl tento problém vyřešen a vyšetřovaný muž zřejmě nebyl sám, kdo ilegálně vstupoval za hranice VVP. Nejenom že zvláště v době ostrých střelb se mohl vystavit ohrožení života, ale zřejmě se pokoušel vstupovat do prostoru např. za účelem krádeže dřeva. Dále je zarážející skutečnost, že se danými fakty chlubí, a to dokonce v takové míře, že se jeho výroky dostaly do rukou StB, což mohlo být pro něj samo o sobě nebezpečné.

Zápis ze schůzky a agentem z 1. června 1969 však hovoří o možném navázání vyslaného agenta (občana z Hluboček) na služby německé kontrarozvědky (Verfassungsschutz), resp. o jeho kontaktování dvěma neznámými muži (zda se jednalo o příslušníky VS, není úplně jisté). Tito dva muži po něm při rozhovoru údajně požadovali informace o vojenských střelnicích, transportech, družících zbraní, tanků a raketové techniky ve VVP během jeho pobytu v Norimberku.¹⁵⁶ Podle tohoto zjištění se německá kontrarozvědka skutečně pokoušela skrze vazby zdejších občanů zjišťovat informace o dění ve VVP. Avšak nezdá se, že by zjištěné informace byly pro německé zpravodajské služby relevantní.

Za první půlrok trvání akce bylo její plnění označováno jako úspěšné – např. od září 1966 do ledna 1967 bylo získáno 19 Němců pro dezinformační účely, nejvíce právě v Severomoravském kraji.¹⁵⁷

Agent s krycím jménem „Polda“ německé národnosti bytem v Hlubočkách měl v březnu 1967 v úmyslu vysídlit do NSR ke své nevlastní matce bydlící v Hesensku, kterou již od války čtyřikrát navštívil. S StB spolupracoval s krátkou přestávkou již od roku 1953.¹⁵⁸ K plánovanému přesídlení do NSR v průběhu roku 1967 však nedošlo. Dne 30. listopadu 1967 proběhla závěrečná schůzka s agentem StB v hotelu Rudá hvězda na Hrubé Vodě. Jeho úkolem mělo být kontaktování vysídlence v NSR a získání informací o jeho bydlišti. Měl se mu zmínit o skutečnosti, že jsou vysílání agenti z ČSSR do NSR za účelem plnění špionážních úkolů, počkat na jeho reakci a celkově se snažit navázat s ním důvěrný a blízký vztah. Nicméně i tato akce vyšla vniveč. Nejsou důkazy

¹⁵⁶ ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB, reg. č. 11871 I. S, *Dokument Oblastního odboru I. správy MV Ostrava ze dne 1. června 1969.*

¹⁵⁷ Tamtéž, č. j. A-00207/010-66, *Zpráva o plnění Perspektivního plánu čs. rozvědky za rok 1966 – Dosavadní vývoj a výsledky 8. odboru – zpráva z 10. února 1967.*

¹⁵⁸ Tamtéž, reg. č. 11871 I. S, *Akce Lux – zaslání návodky, Dopis KS MV Ostrava I. správě MV ze dne 10. února 1967.*

o tom, že by tento agent skutečně do NSR odcestoval či zda se mu povedlo navázat uložené zpravodajské kontakty.¹⁵⁹

Návrh na ukončení padl v důvodové zprávě ze dne 13. června 1969 z důvodu nové státoprávní úpravy, podle které tato problematika příslušela jednotlivým republikám.¹⁶⁰ Dokument o tematické koncepci akce Lux z 11. června 1982 uvádí, že ačkoliv první výsledky byly přínosné, nakonec se nepodařilo u naprosté většiny vyslaných agentů docílit plynulého napojení a použití ke zpravodajským úkolům.¹⁶¹

Celkový přínos akce byl tedy minimální. Mnozí využili této akce spíše jako příležitost k emigraci, k čemuž mohli být zvláště motivováni po srpnu 1968. Zároveň se ukázalo, že i po 20 letech hrála německá minulost oblasti jistou roli a dotýká se tak významu německé minulosti pro VVP. Výsledky většiny pátrání se však ukázaly jako liché. Předpoklad StB, že by občané mohli hovořit se svými příbuznými či známými v Rakousku či NSR o vojenském prostoru a tím pádem vypouštět některé poznatky o dění ve VVP, se sice mohl opírat o reálné základy, avšak svědčí spíše o paranoidním přístupu a snaze kontrolovat všechno a všechny. Němci či Rakušané by jistě měli pramalý zájem zapojovat se do zpravodajských sítí a tyto informace agilně šířit dál i s motivací možného osobního obohacování.

Na vyšetřovaných osobách se ukázaly postoje, které obyvatelé ke krajině VVP na konci šedesátých let chovali. Stále existovaly případy nelegálního vkročení na místní území, motivované pravděpodobně osobním obohacováním. StB měla v rukou důkazy o porušování zákazu vstupu, sledování činnosti vojska a vynášení těchto informací, které se zřejmě nikdy nedostaly k západním zpravodajským službám (tuto souvislost si StB do jisté míry vyfabulovala sama), nicméně i to, že měla v rukou důkazy o šíření informací o pohybech vojenské techniky, lze považovat za pro ni přínosné zjištění. Jak se v minulosti už párkrát ukázalo, smyslem existence VVP bylo mj. toto území naprosto izolovat od přítomnosti civilistů, což se v případě VVP Libavá stále nedařilo.

¹⁵⁹ ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB, reg. č. 11871 I. S, *Záznam KS SNB Ostrava o schůzce ze dne 5. prosince 1967.*

¹⁶⁰ ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1295 MV, *Důvodová zpráva II. správy FS-ZS, Správy R 3. odboru z 13. června 1969*

¹⁶¹ ABS, f. Hlavní správa rozvědky SNB, reg. č. 11871 I. S, *Tematická koncepce akce Lux.*

3.10 Proměna krajiny

Do začátku druhé poloviny šedesátých let byly ve VVP vybudovány ještě tanková střelnice u Přáslavic, tankoprůpravná střelnice ve Smilově, součinnostní střelnice ve Velké Střelné, pěchotní střelnice u Daskabátu, dělostřelecká střelnice v Rudoltovicích, bombardovací polygon v Nové Vsi, tankodrom ve Smilově, brodiště tanků Barnov a letiště ve Staré Vodě. Vzhledem k tomuto poměrně rozsáhlému vybavení se již jednalo o vševojskový vojenský prostor.¹⁶² Na konci šedesátých let byla zahlazena většina stop po zaniklých vesnicích – z 24 původních obcí 19 zcela zaniklo a zbylé byly intenzivně předělávány k vojenskému využití citelnými zásahy do jejich původní urbanistické podoby.¹⁶³

Zřejmě i v souvislosti s budovatelským nadšením a všestranným rozvojem armády na počátku padesátých let docházelo k velkému rozvoji a výstavbě vojenských zařízení. Všestranný rozvoj armády v šedesátých letech se ve VVP Libavá zase projevil především zdokonalením organizace a efektivnější správou. VVP Libavá se poměrně rychle etabloval v nejméně využívaný vojenský prostor v republice, avšak výstavba vojenských objektů si vyžádala svou daň v podobě likvidace původních sídel, ba co víc, dokonce i historických památek, převážně sakrálních. Likvidace těchto objektů se natáhla oproti původním předpokladům na celé období těchto zkoumaných 20 let. V některých případech jí nechala vojenská správa volný průběh, proto ještě v polovině šedesátých let se ve VVP nacházely opuštěné objekty, kostely a hřbitovy, což přitahovalo nežádoucí pozornost civilních obyvatel. Vojáci zde působící nepoutal žádný hluboký vztah ani k půdě ani k náboženství.

Vazby místních na odsunutě Němce se dostaly do zájmu Státní bezpečnosti, která na konci šedesátých let pracovala na jejich zpravodajské infiltraci či využití k dalším zpravodajským úkolům.

Ačkoliv se objevily snahy o navrácení majetku zabraného při vzniku vojenského prostoru, zabavená půda zůstala v rukou vojenské správy a všechny tyto snahy vyšly

¹⁶² VÚA-VHA, f. MNO 1967-1, kart. 324, inv. č. 927, *Zpráva o vojenském újezdu Libavá zpracována MNO ze dne 27. září 1967.*

¹⁶³ GLONEK, Jiří: *Hic sunt Leontes aneb fragment ze zapomenuté historie zaniklých sídel Vojenského výcvikového prostoru Libavá.* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica Historica, 33, 2007, s. 217–227.

vniveč. Důležitým zjištěním je pokračování v zemědělském hospodaření s krajinou. Ačkoliv původně razila vojenská správa doktrínu podřizování všeho a všech vojenskému výcviku, po dlouhých peripetiích nakonec musela od tohoto záměru ustoupit a umožnit i hospodářské využití oblasti, a to dokonce v tradičních oborech jako byla živočišná výroba a pěstování nenáročných plodin. Zemědělský duch si tedy oblast za 20 let od vzniku uchovala.

ČSLA se na Libavsku definitivně zabydlela a zdejší krajinu si přizpůsobila k obrazu svému, byť za cenou jistých kompromisů v oblasti zemědělství. V další velké části budu sledovat, jak probíhal proces sžívání místní krajiny a obyvatel s příchozí Sovětskou armádou.

4 VVP pro dvě armády

4.1 Situace v ČSLA v sedmdesátých a osmdesátých letech

Invazi vojsk Varšavské smlouvy utrpěla prestiž armády těžkou ránu, a spolu s ní i celá idea československé brannosti. Prameny hovoří o odporu, který kladli sami velitelé sloužící u Západního vojenského okruhu.¹⁶⁴ Naprostá většina vojáků z povolání (95 %) považovala invazi za „*omyl, který poškodil prestiž socialismu ve světě*“, což souviselo s pocitem hrdosti a cti, jež se snad pod vlivem svobodomyšlnější společnosti šedesátých let u většiny armádních příslušníků rozvinuly. Vojenská mentalita nebyla díky tomu přímo navázána na komunistickou ideologii. Důkazem stavu morálky v armádě byl např. nárůst dezerce – v roce 1968 narostla více než dvojnásobně oproti roku 1967. Normalizační čistky byly na rozdíl od těch po únoru 1948 mnohem selektivnější. Režim se snažil zachovat většinu vzdělaného a odborně kvalifikovaného důstojnického sboru, včetně i těch „pomýlených“. Proto v roce 1976 byl v armádě 90% podíl důstojníků-komunistů stejný jako před rokem 1968. Funkčnost armády byla obnovena, nikoliv však prestiž důstojnického sboru. Celé normalizační období tak bylo poznamenáno hlubokým poklesem důvěry v armádu.¹⁶⁵

Situace příslušníků armády byla složitá i s ohledem na jejich názory. S výjimkou bezpečnosti nebyla v žádné jiné části společnosti zorganizována tak systematická kontrola myšlení lidí jako mezi vojáky.¹⁶⁶

Konsolidovaná armáda se stala poslušnou složkou státu, poplatnou KSČ a spojenectví se SSSR. Víra v komunistické ideály se deziluzí ze srpnové okupace postupně vytratila a stala se neoblíbenou součástí vojenské profese. V osmdesátých letech došlo k nahromadění problémů, které zpolitizovaný systém nebyl schopen efektivně řešit (např. šikana, předstírané plnění nerealizovatelných norem, nevyhovující stav techniky, nárůst mimořádných událostí apod.).¹⁶⁷

Normalizační změny do VVP Libavá promítly změnou velení. Vhodný kandidát se musel samozřejmě prokázat kladným kádrovým profilem, jehož nedílnou součástí byl

¹⁶⁴ Dle nové reorganizace spadal VVP Libavá od roku 1969 pod velitelství Západního vojenského okruhu.

¹⁶⁵ KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *c. d.*, s. 175, 307, 308.

¹⁶⁶ MADRY, J.: *Počátky normalizace a armáda*. HaV, 42, 1993, č. 4, s. 28.

¹⁶⁷ HLAVÁČEK, *Copak je to za vojáka*, s. 102–103.

i souhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy, kladný postoj k SSSR a jeho armádě, což bylo zásadní pro vývoj VVP v následujícím období. Novým „znormalizovaným“ správcem VVP Libavá se 1. října 1968 stal pplk. Bedřich Pařourek, který ve funkci vytrval necelých 20 následujících let. Po celou dobu svého funkčního období vyvíjel např. nezvyklé úsilí o likvidaci kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě.¹⁶⁸ Tento fakt je důležitý z důvodu významu kostela pro místní oblast a jeho symbolickou hodnotu.

Zatímco v šedesátých letech se podle údajů z odborné literatury ČSLA dočkala jisté rehabilitace své prestiže a svého postavení ve společnosti, o veškerý svůj pracně nabytý kredit v následujícím období přišla. Na devastaci ideje československé brannosti se také podepsaly zkušenosti (často negativní) Čechoslováků se sovětskými okupanty.

4.2 Sovětská armáda v Československu

27. února 1969 vystihl dlouhodobou sovětskou vojenskou koncepci maršál Sovětského svazu Andrej Grečko: „*Československo nikdy nikomu nedáme. Je strategickým bodem ve střední Evropě. Ztratit ho by znamenalo anulovat výsledky druhé světové války.*“¹⁶⁹

Po srpnové okupaci v noci z 20. na 21. srpna 1968 a následnému podpisu smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu 16. října 1968 ovlivnila příchozí sovětská posádka značným způsobem další dějiny vojenského újezdu a obyvatel přilehlých vesnic a měst. Řešení sporů každodenního soužití měla obstarávat nově vzniklá instituce tzv. Úřadu vládního zmocněnce ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk (kontingent SA označený jako Střední skupina sovětských vojsk, dále SSkSV). Československá strana jmenovala 9. prosince 1968 jako prvního do této funkce generála Martina Korbela a sovětská genpor. D. V. Litovceva, který zastával i funkci velitele SSkSV, což byl souhrnný název pro vojenské uskupení na území ČSSR.¹⁷⁰

Umístěním sovětských vojsk vznikly zvláštní prostory vojenských posádek, které se staly de facto cizím územím, na které ztratila ČSSR jakékoliv právo. Smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk ze 16. října 1968 legalizovala dislokaci 75 000

¹⁶⁸ KREJČOVÁ, J.: *c. d.*, s. 52.

¹⁶⁹ KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *c. d.*, s. 60.

¹⁷⁰ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968–1991*. Cheb 2015, s. 22.

vojáků s pozemní technikou a 200 letadly a vrtulníky. Československé orgány nedostávaly o činnosti a počtu sovětských vojsk žádné konkrétní pravidelné údaje.

Sovětská armáda byla rozmístěna v pěti tzv. divizních rajonech o celkové kasárenské ploše 220 000 m² a obdržela čtyři letiště s příslušenstvím (pro působení na území VVP Libavá bylo nejvýznamnější letiště v Olomouci-Neředíně). Těchto pět divizních rajónů tvořily lokality: Milovice-Mladá, Mladá Boleslav-Ralsko, Vysoké Mýto-Česká Třebová-Rokytnice v Orlických horách, Libavá a lokalita Bruntál-Krnov-Šumperk-Jeseník. Dále pak čtyři letiště se zázemím: Hradčany, Milovice, Boží Dar, Olomouc-Neředín a Zvolen.¹⁷¹ Právě v Severomoravském kraji byl jeden z největších podílů z těchto celkem 64 lokalit. Poskytování zařízení, energií, služeb a dodávek zboží československou stranou SA bylo založeno na obchodním principu mezi ČSSR a SSSR. V oblasti využívání vojenských újezdů byl přijat československý návrh z jednání 9. října 1968 o společném bezplatném využívání vojenských újezdů a střelnic.

Celý vojenských kontingent, včetně občanských zaměstnanců a rodinných příslušníků, dosahoval počtu více než 120 000 osob. Vláda ČSSR schválila směrnice pro činnosti vládních zmocněnců 12. srpna 1969. Smlouvy a směrnice byly podepsány oběma vládními zmocněnci v říjnu 1969. V čele těchto úřadů stáli výhradně vysocí (a také náležitě prokádrovaní) vojenští představitelé. Až do definitivního odchodu sovětské armády se na pozicích obou vládních zmocněnců vystřídal šest vojenských velitelů. Zmocněnec SSSR byl většinou zároveň i velitelem SSKSV v ČSSR.¹⁷²

V roce 1970 vydalo ministerstvo národní obrany *Pravidla pro společné využívání vojenských výcvikových prostorů vojsky ČSLA a Střední skupiny vojsk Sovětské armády*. Tato pravidla se týkala VVP Mimoň, Lešť a Libavá, které byly určeny ke společnému využívání oběma vojsky nepřetržitě k výcviku všeho druhu. Využívání VVP bylo smlouveno následovně: ČSLA používala újezd každého 1. – 10. v měsíci, SA ve zbylé dny, tj. mohla užívat 2/3 veškerého času ke svému výcviku a další činnosti. Na tomto pozorujeme některé z mnoha ústupků ČSLA.¹⁷³

¹⁷¹ TOMEK, P.: *Československá armáda v čase sametové revoluce*. Cheb 2019, s. 52.

¹⁷² TOMEK, P.: *Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968–1990*. HaV, 67, 2018, č. 3, s. 4, 8–11.

¹⁷³ VÚA-VHA, f. MNO 1970-1, kart. 306, sign. 32/1/2, *Pravidla pro společné využívání vojenských výcvikových prostorů vojsky ČSLA a Střední skupiny sovětských vojsk*.

Na základě smlouvy o dočasném pobytu začala StB vyvíjet činnost v tzv. „kontrarozvědné ochraně pobytu sovětských vojsk“. Tyto úkoly zajišťovala II. správa Federálního ministerstva vnitra (dále FMV) – Hlavní správa kontrarozvědky StB. Kromě klasických protišpionážních opatření zahrnovala i tzv. aktivní opatření StB proti ideologické diverzi a nepřátelským rozvědčikům. Samozřejmostí byly i kádrové prověrky spolehlivosti čs. občanů zaměstnaných v objektech SA a dále kontrola podniků s pracovními a dodavatelskými vztahy k sovětským vojákům. Zároveň obstarávala pátrání po osobách příslušejících k sovětským vojskům a členech jejich rodin a po materiálních škodách páchaných na SA.

Tato činnost byla řízena jak centrálně, tak i teritoriálně. V krajích ji zajišťovaly I. odbory krajských správ StB a případně i okresní oddělení StB, dále čs. vojenská kontrarozvědka (III. správa FMV a jí podřízené místní orgány). Ke sledovaným osobám patřili převážně diplomaté, pracovníci ambasad západních států, západní návštěvníci, čs. občané, kteří se podezřele zajímali o sovětské vojenské objekty, transporty nebo vojáky, lidé, kteří udržovali kontakty s příbuznými a přáteli na Západě či kteří pouze bydleli v blízkosti sovětských vojenských zařízení. Zvláštní přípravy vždy zahrnovaly přípravy na vojenská cvičení a přesuny techniky SA.¹⁷⁴

Sovětská armáda si tedy v Československu začala budovat jakýsi „stát ve státě“, ve kterém neplatila československá pravidla, zákony, normy ani nové dohody následující smlouvu o dočasném pobytu, která měla pobyt a chování sovětských vojáků zasadit do legislativně legálního právního rámce. ČSLA to v očích veřejnosti poškozovalo, ale „znormalizované“ velení ČSLA nemělo jedinou šanci, a dost možná se ani nepokoušelo vydobýt si na Sovětech některé ústupky, které by jí umožnily větší kontrolu nad děním v doposud „svých“ VVP. Dokonce bychom mohli hovořit o „sovětizaci“ VVP, protože zmíněná dohoda o jejich užívání vyznívá jednoznačně ve prospěch SA, která dostala velkorysý časový rozvrh a mohla VVP užívat delší dobu než ČSLA, a přizpůsobovat si je čistě svým potřebám bez ohledu na ČSLA a čs. úřady, a to navíc bezplatně. Nicméně i v případě úředně zavedeného zpoplatněného užívání by téměř jistě k žádným platbám nedocházelo.

¹⁷⁴ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 34–36.

Jestliže se StB v předchozích 20 let v záležitostech VVP Libavá příliš neangažovala, nyní musela zřídit rozsáhlou agendu a vynakládat nemalé úsilí na zajištění zpravodajských informací o pohybech sovětských jednotek ve VVP. K důsledkům příchodu sovětských vojáků tak patřilo další uzavírání se prostoru před okolním světem a zvýšená, do té doby značně problematická, ostraha hranic VVP.

4.3 Sovětská armáda ve VVP Libavá

Výše citovaná nařízení o platnosti zákonů a pravidel na území ČSSR byla od počátku zbytečná, jelikož sovětská strana si příliš nelámala hlavu s dodržováním interních předpisů ČSLA, obecných ustanovení zákonů, zvyklostí, vyhlášek ani nařízení československých místních i celostátních orgánů, stejně tak nařízení československé armády. ČSLA si musela po dlouhých dvacetiletých peripetiích vzniku újezdu zvykat na nový režim, rychle se přizpůsobit novým podmínkám a poskytnout náležité zázemí SA, což jistě nemohlo být jednoduché, ale politická linie normalizačního Československa byla jasná.

V létě roku 1968 probíhalo ve VVP Libavá štábní cvičení společně se sovětskými jednotkami. Poslední jednotky odjely 29. července 1968.¹⁷⁵ Pamětníci v Přáslavicích často vzpomínají na svá rozčarování ze srpnové okupace. Především mladí lidé se se sovětskými vojáky spřátelili, chodili se společně koupat, hráli hry atd. a vše probíhalo ve velmi družné atmosféře. Vztahy s vojáky, kteří přišli v srpnu 1968 – často zmatení či přesvědčení o místní kontrarevoluci – už byly poznamenány velkou nedůvěrou na obou stranách, a především děti nechápaly tento obrat ve vzájemných vztazích. Podle vzpomínek od pamětníků sesbíraných Jindřichem Machalou však místní z jiných vesnic své bývalé „známé“ mezi okupanty poznávali.

Podobně jako v jiných vojenských prostorech začali Sověti v podstatě od prvních měsíců vnášet do místní krajiny svůj nesmazatelný rukopis. Vojáci v roce 1969 nepietně zrušili libavský hřbitov.¹⁷⁶ Neuctivě se sovětsí vojáci chovali také ke stavbě kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě. Vedlejší budova bývalé piaristické koleje byla v roce 1969 odstřelena a její ambit byl zbořen. K likvidaci kostela naštěstí nedošlo, což, troufám si tvrdit, mohlo být jednou ze zvažovaných možností. V roce 1974 se dokonce

¹⁷⁵ MACHALA, J.: *c. d.*, s. 124.

¹⁷⁶ KREJČOVÁ, J.: *c. d.*, s. 52.

uskutečnily první údržbové práce, avšak bez valného výsledku.¹⁷⁷ Po 20 letech ničení sovětskou armádou tak byl kostel vydán napospas SA, která si již nebrala vůbec žádné servítky.

Sovětská armáda dostala k využívání střelnici Smilov, kasárny Stará Voda (také sloužící jako sídlo raketové brigády v letech 1983–1988 – viz kapitola 4.4.2), pěchotní střelnici Daskabát, tankovou střelnici a učební centrum v Přáslavicích, kasárny technického praporu, Nové kasárny a učební centrum ve Městě Libavá, dělostřeleckou střelnici Rudoltice, bombardovací plochu Nová Ves, letecké středisko Kříž, Olomoucký vrch, Mrsklesy – Točka-Západ, vodní cvičiště Čermná, objekt Kozí a tankodrom Nepřívazy.¹⁷⁸

Příchod sovětských vojáků a jejich rodinných příslušníků si pochopitelně vyžadoval i výstavbu nových bytových jednotek. Ve Městě Libavá byly vystavěny kasárny a bytové domy pro ubytování sovětských rodin. Nastěhovaly se také do uvolněných rodinných domů a objektu bývalé zemědělské školy. Stálá posádka místních sovětských vojáků se odhadovala na počet 2500 vojáků, přičemž na cvičení sem přijížděly další stovky až tisíce vojáků.¹⁷⁹ Výstavba nových bytových jednotek, v této době již čistě panelových domů, přinášela podobně jako v případě objektů budovaných ČSLA do oblasti nový architektonický prvek. Tyto domy byly stavěny ve z velké části na troskách původních domů nebo uprostřed polí a luk a ve srovnání s okolním prostředím působily podivně.

Podle údajů z šedesátých let patřil VVP Libavá k jedním z nejvytíženějších a největších. Příchod sovětských vojáků, jejich rodin, správních zaměstnanců atd. znamenal citelné zvýšení zdejší hustoty zalidnění, na což nemohla být místní krajina a kapacity VVP připraveny. Přistoupilo se tedy k živelné výstavbě bez ohledu na kulturně-architektonický ráz místní oblasti. Sověti však opakovaně nerespektovali čs. stavební normy a zákony a citlivé zacházení se zdejším prostředím pro ně už vůbec nehrálo roli.

¹⁷⁷ KUČA, K.: *c. d.*, s. 336.

¹⁷⁸ TOMEK, P.: *Dvě armády v Olomouci*. In: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1989*. Olomouc 2019, s. 119.

¹⁷⁹ KUSOVSKÁ, M.: *Vojenský újezd jako determinant populačního vývoje daného mikroregionu? Demografie*. *Revue pro výzkum populačního vývoje*, 55, 2013, č. 2, s. 166.

4.4 Jaderné zbraně

4.4.1 Předehra v šedesátých letech

Ačkoliv ke skutečnému umístění jaderných hlavic došlo až v osmdesátých letech, úvahy o dislokaci těchto zbraní v Československu sahají už na začátek šedesátých let. V říjnu 1960 SSSR informoval Československo o umístění operačně taktické rakety R-11M s úmyslem dodat ČSSR i taktické raketové nosiče pro vševojskové divize 3R-9 „Luna“. V roce 1961 vznikly v Hranicích na Moravě dvě brigády vyzbrojené R-11M. Z důvodu utajení nesly název 311. a 321. technická brigáda. K převzetí prvních odpalovacích zařízení došlo v létě 1962. Historicky první operačně taktickou raketu odpálila 311. technická brigáda 9. srpna 1962. 1. ledna 1963 vznikla v Hranicích 331. těžká dělostřelecká brigáda. 15. prosince 1965 podepsali ministři obrany obou zemí smlouvu o výstavbě skladišť jaderných hlavic a jaderné dělostřelecké munice pod utajenou sovětskou správou na území Československa. Tři skladiště s krycím názvem „K-22“, později „Javor“, byla dokončena na konci šedesátých let. Po okupaci Československa byly tyto sklady obsazeny zvláštní sovětskou posádkou. Dodnes nebylo potvrzeno, zda v nich byly uloženy jaderné hlavice.¹⁸⁰ Podle dostupných pramenů nepodnikala tato dělostřelecká brigáda v této oblasti v sedmdesátých letech žádné další kroky, což zřejmě souvisí s obdobím odzbrojování (détente).

4.4.2 Umístění

V roce 1979 se Severoatlantická aliance (dále NATO) rozhodla umístit střely Tomahawk a Pershing-2 v Evropě. Jako odpověď se Sovětský svaz rozhodlo umístit na území ČSSR a Německé demokratické republiky střely středního doletu OTR-22-Temp-S, v NATO známé pod kódem SS-12 Scaleboard. Československá vláda souhlasila formálně s tímto závěrem na svém zasedání 24. října 1983. Vládní prohlášení bylo následováno oficiálním prohlášením v Rudém právu o den později. Vláda i předsednictvo ÚV KSČ využili všech masových sdělovacích prostředků k propagaci a prezentovali toto rozhodnutí jako „nezbytné obranné opatření“ pro rovnováhu sil mezi Varšavskou smlouvou a NATO.

¹⁸⁰ TOMEK, P.: *Raketové nosiče jaderných zbraní na území Československa*. HaV, 61, 2012, č. 3, s. 73–75.

Ministr obrany Martin Dzúr dostal od vlády pověření sjednat se Sověty dohodu o rozmístění odpalovacích zařízení, vč. poskytnutí kasárenských a obytných objektů ČSLA. Dohoda byla podepsána 2. listopadu 1983 a její platnost měla trvat po dobu pobytu spojeneckých vojsk v ČSSR. K zahájení rozmístování došlo v prosinci téhož roku.

Podle dostupných pramenů, jak uvádí Prokop Tomek a Ivo Pejčoch ve své monografii, však přípravy byly na sovětské straně zahájeny již v létě téhož roku. Největšími kasárenskými a ubytovacími kapacitami disponovala právě kasárna Jaslo v Hranicích na Moravě a byla tedy pro tento účel vybrána. První transporty dorazily o Vánocích roku 1983 s 122. raketovou brigádou s 24 odpalovacími zařízeními a 39 raketami OTR-22 „Temp“. Brigáda měla ve VVP Libavá vybudována palebná postavení tzv. „Točky“. Na každém se nacházelo šest odpalovacích zařízení – „Točka-Západ“ – Příkladovice, „Točka-Sever“ – Stará Voda a „Točka-Jih“ – Zelený kříž (pojmenované podle zaniklé původní osady). Zbývající odpalovací zařízení byla umístěna v Hranicích a sloužila k výcvikovým účelům. Jaderné hlavice mohly být pravděpodobně uloženy ve zvláštních objektech u těchto palebných postavení, avšak dostupné prameny nenabízí jednoznačnou odpověď. ČSLA neměla žádnou kontrolu ani informace nad personálem a zařízeními, které rakety obsluhovaly a raketová brigáda ani nebyla přímou součástí SSKSV. Kromě Libavé byly další dvě raketové brigády umístěny u Turnova a ve VVP Mimoň-Hvězdov.¹⁸¹

Tyto točky se stavěly na přelomu let 1983–1984. V roce 1983 byla uvedena do provozu Točka-Sever, Točka-Jih a Točka-Západ o rok později. Veškeré práce prováděli Sověti sami. Utajení si žádalo velké zajištění objektů. Ploty kolem objektů byly tři – z ostnatého drátu a s elektrickou signalizací. Mezi ploty hlídkovalo obrněné vozidlo, ostraha byla doplněna o strážní budky a betonové okopy. K tomu všemu ještě přibyl třetí plot a strážní věže. Hlídky chodily se psy. Síla, Sověty označované jako granity, vypadala jako kusy ocelového nebo betonového tunelu. Uvnitř byla elektroinstalace a klimatizace. Vešla se sem dvě speciální vozidla nesoucí rakety. Zvenčí byla přetažena maskovací sítí. Na každém síle byla vrstva hlíny, rostly na něm keře a stromy. Před vraty byla zpevněná panelová plocha, a i celý okolní les byl protkán panelovými cestami.¹⁸²

¹⁸¹ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 30–33.

¹⁸² MACHALA, J.: *c. d.*, s. 140.

Dne 8. prosince 1987 byla podepsána smlouva mezi Michaiilem Gorbačovem a Ronaldem Reaganem o likvidaci raket středního dosahu (též známá jako INF – Intermediate Nuclear Forces Treaty). Té podléhala i raketová brigáda na Libavé. Odvoz 122. raketové brigády zahájila sovětská strana 25. února 1988. Kasárna „Jaslo“ v posádce Hranice a palebná postavení „Stará Voda“ a „Zelený kříž“ byly čs. armádě předány k 23. březnu 1988. Palební postavení „Západ“ Přáslavice-Mrsklesy, které se nacházelo asi čtyři km od tisícových sídel (!) zůstalo Sovětům a byl do něj přesunut útvar SSkSV z kasáren Prokopa Holého z Olomouce. Československé straně byl předán až 28. dubna 1990.¹⁸³

Ve VVP Libavá se také doposud zachovaly kryty mobilních odpalovacích zařízení OTR-22 Temp S.¹⁸⁴

Skutečnost, že do vojenského prostoru byly umístěny palebná zařízení, a to navíc někdy v těsné blízkosti hustě zabydlených sídel, se jeví jako významný šrám na charakteru místní krajiny. Vybudování skrytých tunelů pro odpalovací zařízení si vyžadovalo i vybudování silniční infrastruktury sloužící k manipulaci a přepravě jaderných raket. To vše se dělo bez angažovanosti československé strany. Tyto skrýše měly být vybudovány spíše v lesích nebo skrytých zákoutích, což si vyžadovalo další odlesňování a narušování zdejší přírody a místní krajinu tu dodnes poznamenalo. I tato výstavba se děla čistě dle libovůle sovětské strany bez ohledu na čs. pravidla.

Československá strana zároveň neměla k dispozici žádné kontrolní mechanismy. I když rozhodnutí padlo na základě oběma stranami podepsané dohody, rozmístění jaderných zařízení bylo Československu spíše vnuceno.

4.4.3 Reakce obyvatelstva

Příjezd raketových brigád byl samozřejmě i předmětem dlouho připravované akce StB, která vyvinula veškeré své úsilí utajit pravý důvod a účel příchodu nové techniky a vojáků. Na přesun reagoval první náměstek MV ČSSR 30. března 1984 pokynem s názvem „*Opatření k zabezpečení kontrarozvědné ochrany akcí Odpověď*“. Část objektů v Hranicích byla označována jako Dělostřelecká škola mladších specialistů SSkSV. Ve VVP Libavá bylo vytvořeno oddělení vojenské kontrarozvědky. Bylo nutné

¹⁸³ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 103.

¹⁸⁴ TOMEK, P.: *Bezpečnostní aspekty rozmístění jaderných raket v Československu*, HaV, 68, 2019, č. 2, s. 19.

monitorovat zpravodajské informace o umístění raket, stejně jako reakce obyvatel. Nedílnou součástí těchto akcí byla klíčová spolupráce mezi StB a KGB.¹⁸⁵

Navzdory veškerému úsilí kolovaly zprávy o umístění jaderných raket po celém Československu, signatáři Charty 77 dokonce dali dohromady petici proti tomuto kroku. Probíhaly i jiné podpisové protestní akce.¹⁸⁶

Podle zprávy StB se potvrdil zájem zpravodajských pracovníků Anglie a Francie o dění ve VVP Libavá. Svědčí o tom výskyty vozidel cizích značek (často se jednalo o diplomatická vozidla pod mezinárodní ochranou) na cestách kolem hranic VVP v době průběhu příprav vojenských cvičení. Zpráva se zmiňuje také o pobytu cizinců na území blízkém VVP, především občanů NSR.¹⁸⁷ Předpokládám, že v otázce pohybu státních příslušníků NSR se z velké části mohlo jednat o příbuzné a známé zdejších obyvatel a odsunutě Němce, kteří využili vzácné možnosti vrátit se na místa, kde vyrůstali a odkud pocházeli jejich rodiče, prarodiče apod. Jejich příjezdy se z velké části mohly uskutečňovat za účelem rodinných a přátelských setkání. Tuto skutečnost nakonec potvrdila i situační zpráva.

Nicméně zpráva hovoří také o nizozemském státním příslušníkovi, u něhož byly prokázány vazby také na VVP Doupov a Vyškov, což mohlo vyvolávat domněnky o možné špionáži. Stejně tak StB detekovala občany USA, kteří si dělali poznámky o zdejším regionu, maskovali se turistickými účely a během svých cest dokonce nelegálně vnikali na území VVP. 17. července 1983 do VVP dokonce proniklo 10 občanů USA u obce Mrsklesy, zřejmě se však jednalo pouze o skupinu turistů, která zde rozhodně nebyla vysazena za účelem špionáže. StB se snažila důsledně monitorovat pohyby na hranicích VVP, avšak její snaha vycházela často vniveč. Na tomto příkladu se ukazuje, jak si své obavy dokázala projektovat i do zcela banálních záležitostí a hledat problémy tam, kde nebyly.

Prostřednictvím pramene zjistilo oddělení StB, že v roce 1983 kvůli informacím od vyšetřované osoby docházelo k výkupu chat soukromých osob v katastru u obce Jívová, které mají sloužit pro vojenské účely, a že tento výkup bude pokračovat i na území

¹⁸⁵ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 34–38.

¹⁸⁶ TOMEK, P.: *Bezpečnostní aspekty*, s. 4–19.

¹⁸⁷ ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1046/16 MV, reg. č. 30415, *Dokument OS SNB Olomouc ze dne 9. října 1983, Vyhodnocení operativní situace v objektovém svazku 12095/5 – VVP Libavá v roce 1983.*

dalších obcí. Stát takto bere občanům možnost rekreace „*kvůli raketám*“.¹⁸⁸ Oddělení StB a OS SNB Olomouc tak zpozorněla a rozhodla se zapojit svou síť dezinformátorů, aby tyto informace cíleně vyvraceli.

Další zpráva hovoří o prodeji masa z Domašova nad Bystřicí. Ten mezi občany Domašova šířil zprávu, že kvůli rozmístění raket (tuto skutečnost přesně označuje jako „*rozmístění sovětských jaderných raket*“) se budou muset všichni obyvatelé okolních obcí vystěhovat a jejich byty budou poskytnuty sovětské obsluze jaderných zařízení. On však takové vystěhování odmítá a podle jeho slov ho z Domašova nikdo nedostane ani násilím. Dodává, že občané ČSSR budou muset rakety zaplatit a tím pádem dojde v následujícím roce 1984 k velkému zdražení potravin, stavebního materiálu a dalších výrobků průmyslového charakteru.¹⁸⁹

Na těchto reakcích pozorujeme obrovské obavy a časté lidské přehánění. Můžeme ale naplno zkonstatovat, že na konci roku 1983 věděli minimálně obyvatelé Domašova a přilehlého okolí o úmyslu jaderné rakety ve VVP rozmístit. Jejich přirozené obavy rovněž nahloďovaly zbytky jejich důvěry v armádu, potažmo i vztah ke státu a státní moci jako takové. Zejména obyvatelé dříve narození si mohli pamatovat veškeré zmatky, které provázely vznik VVP, neblahé zážitky a důsledky srpnové okupace a teď ještě mohli pociťovat přímé existenční ohrožení. Pro rekonstrukci tehdejších pocitů musím připomenout tehdejší dění na mezinárodním poli. Po mírném uvolnění napětí mezi Východním a Západním blokem, tzv. období détente v sedmdesátých letech, se vztahy nástupem Ronalda Reagana do prezidentského úřadu USA v roce 1981 a Jurije Andropova do Kremlu o rok později, významně zhoršily. Děti ve školách byly strašeny jadernou válkou, masové sdělovací prostředky informovaly o válkychtivých imperialistech a k této uměle vyvolávané hysterii ve veřejném prostoru se zdejší obyvatelé ještě měli dozvědět, že několik set metrů od jejich domovů budou umístovány jaderné zbraně.

V dalším svědectví pramen cituje informace, které zaslechl při nákupu v prodejně potravin v obci Mrsklesy. Prodavačky zde hovořily s lidmi o tom, že ve vojenském

¹⁸⁸ ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1046/16 MV, č. j. 10849/83, *Záznam o šíření informací se vztahem k rozmístění komplexu operačně taktického určení na území ČSSR ze dne 6. prosince 1983.*

¹⁸⁹ *Tamtéž, Záznam o názorech vyšetřované osoby na rozmístění komplexů operačně taktického určení na území ČSSR ze dne 12. prosince 1983.*

prostoru mají být rozmístěny rakety. Jako obsluha těchto raket měli přijet sovětsí vojáci, kteří měli být ubytováni v domech místních v Mrsklesích a ve Velké Bystřici. Místní obyvatelé se proto budou muset vystěhovat.¹⁹⁰ Skutečnost, že mezi občany žil člověk spolupracující s StB, který byl schopen dodávat přepisy a velmi přesné autentické formulace rozhovorů místních občanů při jejich každodenní rutině, svědčí o zostřené aktivitě StB v těchto lokalitách. S jistotou tedy můžeme zkonstatovat, že do konce roku 1983 již většina obyvatel okolních obcí věděla minimálně o úmyslu umístit do VVP jaderná zařízení.

Snaha StB tedy vyšla spíše vniveč. Přestože si plně uvědomovala důležitost utajení faktu, že lidé mohou mít pár kilometrů od svých domů umístěny skladiště jaderných zbraní, která by se mohla stát potencionálním terčem nepřátelského útoku a mít tím pádem smrtelný dopad na jejich životy, nedokázala tyto informace zadržet. Již na konci roku 1983 soudě podle zjištěných faktů mezi lidmi minimálně v obcích Mrsklesy a Domašov nad Bystřicí, a s velkou jistotou i v mnohých dalších (prodavačka z Mrskles pocházela z Příkladovic), kolovaly informace minimálně o záměru umístit do VVP jaderné zbraně, z čehož lidé pociťovali existenční ohrožení. Tyto pocity měly negativní vliv na utváření duchovní části místní krajiny a jejího vnímání v jejím bezprostředním okolí.

Kromě dosud patrných důkazů o vybudování těchto skladů se však rozmístění těchto jaderných zařízení promítly spíše na vytváření duchovního obrazu místní krajiny, tj. změnil se způsob, jakým se lidé na tuto oblast dívali. Jestliže starší ročníky ji měli zafixovanou jako zemědělsky důležitou oblast plnou pastvin pro dobytek a zásobárnu střední Moravy nenáročnými plodinami, pro další generace se stala vyloučenou oblastí, ve které platila jiná pravidla a mohlo jim připadat, že ze svého původního obrazu byla „unesená“ a stal se z ní v podstatě cizorodý prvek obývaný cizími vojáky, jejichž pouto s touto zemí bylo minimální, ba vůbec žádné.

4.5 Soužití se sovětskou armádou

Úrovně vztahů mezi Sověty a Českoslováky definované StB (v těsné věcné návaznosti na kontrarozvědnou ochranu sovětských vojsk) byly čtyři. Do první spadaly

¹⁹⁰ ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1046/16 MV, č. j. 05-02223/83, *Ohlasy na rozmístění raket v obci Mrsklesy, které leží vedle VVP Libavá ze dne 30. listopadu 1983.*

vztahy oficiální mezi velením SSkSV a představiteli čs. státní moci, v druhé úrovni tzv. družební styky v hospodářské oblasti, ve třetí soukromé styky motivované osobním a materiálním prospěchem a do čtvrté spadaly náhodné společenské styky v restauracích a dalších podnicích navštěvovaných sovětskými vojáky.¹⁹¹ VVP Libavá se v podstatě týkaly všechny úrovně těchto vztahů.

I zdejší sovětská vojenská posádka podléhala kontrarozvědné ochraně StB. Hlavní pozornost byla soustředěna na místa, kde žil největší počet civilistů poblíž újezdu, tj. v obcích Velká Bystřice, Mrsklesy, Přáslavice, Kozlov, Velký Újezd, Daskabát, Mrsklesy, Posluchov, Hrubá Voda, Hlubočky, Jívová a Domašov nad Bystřicí. Agenturní a důvěrnickou síť zajišťovalo sedm tajných spolupracovníků a 17 důvěrníků. Největší výzvou kontrarozvědné ochrany bylo vždy zakrýt přesuny vojenských jednotek, které se, i když často prováděné v noci, nepovedlo utajit, jelikož k tomu byly používány veřejné silnice a železniční stanice, hlavně v Domašově nad Bystřicí a Velké Bystřici, které leží v zastavěných a hojně osídlených částech těchto obcí.¹⁹²

Po celých 20 let pobytu Sovětů se místní obyvatelé museli potýkat s kriminální trestnou činností sovětských vojáků. Celkově v republice narostly případy kriminální trestné činnosti spáchané sovětskými vojáky na konci osmdesátých let. Jenom v roce 1989 byly škody vyčísleny na 668 000 Kčs. Časté bylo rozkrádání stavebního materiálu a pracovního nářadí čs. stavebních organizací pracujících na území sovětských vojenských posádek. V roce 1989 docházelo k vloupání do restaurací a prodejen, odkud vojáci odcizovali především alkohol, cigarety a potraviny. Z majetku občanů se staly cílem vloupání především chaty a automobily.¹⁹³ Soudě podle zcizených věcí byly tyto loupeže motivované především hladem nebo touze po návykových látkách, které vojákům pomáhaly přežít složité období vojenské služby v pro ně cizí a vzdálené lokalitě.

Velkými nesnázemi si za dobu 20 let sovětské okupace procházeli např. obyvatelé Domašova nad Bystřicí a Velké Bystřice, odkud proudily z tamějších železničních stanic dodávky vojenské techniky do VVP. Jak psal předseda ONV Olomouc Vepřek ve svém dopise úřadu zmocněnce vlády ze dne 24. září 1975, nedočkal se žádných řešení situace

¹⁹¹ TOMEK, P.: *Život vedle sovětské armády 1968–1991*. HaV, 70, 2021, č. 2, s. 32.

¹⁹² ABS, sb. Objektové svazky, arch. č. OB-1046/12 MV, *Vojenský výcvikový prostor Libavá – zpráva z ledna 1980*.

¹⁹³ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 88, 90, 97.

ani po jednání se zástupci ústředních orgánů. Stěžoval si na stále rostoucí intenzitu přeprav po příjezdových silnicích do VVP, čímž se zhoršovalo životní prostředí a kvalita života místních obyvatel. Vojenská technika vyjížděla z VVP zablácená z nezpevněných cest a na místních komunikacích zanechávala nánosy bláta v takové míře, že to ohrožovalo bezpečnost silničního provozu. Jako alarmující zjištění označil předseda ONV fakt, že pod tíhou těchto událostí se občané Domašova nad Bystřicí sešli na veřejné schůzi, kde veřejně proklamovali, že se z tohoto důvodu nehodlají zúčastnit voleb. Zároveň se hovořilo o obavách před hromadným vysídlováním obce, spontánně vyvolávaném na protest místními občany.¹⁹⁴

Toto zjištění je poměrně významné a poukazuje na politický podtext nespokojenosti místních. Ačkoliv se státní propaganda snažila překrýt negativní zážitky z poměrně nedávné srpnové okupace, šok z tehdejších událostí byl stále živý a občané neměli pramalý důvod pociťovat k sovětským vojákům jakékoliv sympatie, spíše naopak. Vyjádření odporu účastnit se voleb uprostřed sedmdesátých let, tj. v době těch největších normalizačních represí, lze považovat za mimořádně statečný projev občanské nespokojenosti s rizikem nepříjemných důsledků. Soudě podle těchto údajů musela být tehdejší nespokojenost opravdu obrovská, jelikož nejen že ohrožovala důvěru místních k vojsku a k SA (pokud tehdy vůbec ještě nějakou měla), ale i ke státu jako takovému. Zajímavý je i postoj předsedy ONV, který si nehraje na slepého zastávce sovětské armády a oficiální politiky, ale dává nespokojeným občanům za pravdu a jejich stížnosti označuje jako oprávněné. Odpor k politickému režimu tedy nemusel být motivován jen obvykle uváděnými důvody jako nerespektování lidských práv, cenzura, socialistická ekonomika atd., ale každodenní zážitky se sovětskými vojáky také udělaly své.

Zablácené cesty vypovídaly o stavu infrastruktury uvnitř újezdu. Ani v osmdesátých letech se nepodařilo vybudovat infrastrukturu, která by odpovídala požadavkům moderního VVP. K tomuto řešení evidentně nepřispěli ani Sověti.

Ve Velké Bystřici se zase Sověti chovali neukázněně v prostoru železniční stanice, zanechávali po sobě odpadky, místo WC používali zdejší dětské hřiště a úklid po nich museli obstarávat pionýři.¹⁹⁵

¹⁹⁴ VÚA-VHA, f. Zmocněnec vlády, kart. 356, č. j. 04047/84, *Přístupové cesty tankové do VVP Libavá*.

¹⁹⁵ Tamtéž, *Dopis MNV Velká Bystřice Zmocněneci vlády ČSSR pro pobyt dočasně umístěných sovětských vojsk ze 13. dubna 1987*.

Život ve Velké Bystřici v tomto období ilustruje kolektivní paměť následovně: „*Není to tak dávno, co po nich [myšleno ulicích] hřměly ruské tanky, když je od železničního nádraží převážela sovětská armáda ve dne i v noci do vojenského prostoru Libavá. Duněla okna, trásly se domy, ve dne nebezpečí pro chodce, cyklisty i motoristy, v noci neklidný spánek dětí i dospělých. Navíc narušené zdi domů a opadávající omítka v Nádražní ulici.*“¹⁹⁶

Vzhledem k tomu, že nejvíce stížností pocházelo od obyvatel Velké Bystřice a Mrskles, prosadilo se nakonec rozhodnutí o vybudování obchvatné cesty do VVP. Cesta od překladiště na železniční trati mezi Velkou Bystřicí a Mariánským Údolím nakonec byla vybudována a funguje dodnes, avšak v pramenech není o průběhu jejího budování ani zmínka.

Pro ilustraci uvádím záznam obecní kroniky v Přáslavicích.¹⁹⁷ Místní kronikářka kulantně píše: „*Sovětské vojáky v obci moc vidět nebylo, pouze v době zrání ovoce v aleji za sídlišťem, popř. v hospodě.*“ Dále také si obyvatelé v místní části Kocourovce stěžovali, že sověští vojáci jim přes plot přelézali do zahrad, odkud kradli ovoce a zeleninu.¹⁹⁸ Tato příhoda podle mě jasně vystihuje zájem běžných sovětských vojáků na zdejší krajině a lidech – snahu krást jídlo a získat alkohol. Tato motivace pro ně zřejmě hrála roli i během vojenských cvičení, tj. obstarat si základní životní potřeby a k tomu návykové látky, které by jim pomohly zvládnout jejich složitou životní situaci.

Z většiny dokumentů je cítit opatrnost, s jakou velitelé přistupovali k řešení problémů. Úřad zmocněnce byl postupně zahlcován nejrůznějšími požadavky, se kterými se dotčení obyvatelé na něj obraceli. Je vidět strach, který obyvatelé okolních obcí vůči Sovětům projevovali a snažili se si je příliš nerozžněvat, dát jim, co chtějí a mít klid. Stížnosti na SA by totiž znamenaly nežádoucí pozornost a troufalost, která by byla v přímém rozporu s internacionálními zájmy a tehdejší politickou situací. Místní vedoucí orgány si tento rozpor dobře uvědomovali a snažili se různě neúspěšně kličkovat mezi nerespektováním pravidel na straně sovětské a množícími se stížnostmi na straně československých civilistů a úřadů.

¹⁹⁶ BUGNO, J.: *Velká Bystřice v posledním desetiletí uplynulého století*. In: Kol. aut.: *Velká Bystřice. Pohledy do dějin*. Velká Bystřice 2002, s. 177.

¹⁹⁷ V posádkové obci Přáslavice bylo v padesátých letech vybudováno sídliště pro vojáky z místní posádky. Od sedmdesátých let byly některé byty také dávány k dočasnému užívání sovětským vojákům.

¹⁹⁸ Archiv obce Přáslavice, *Kronika obce Přáslavice*, 2. svazek (1976–1997), s. 132.

Příchodem SA do VVP Libavá se zásadním způsobem změnil i život obyvatel v přilehlých obcích, a to především ve Velké Bystřici a Domašově nad Bystřicí, odkud se z tamějších železničních stanic převážela vojenská technika do VVP. Občané byli často svědky situace, kdy SA narušovala veřejný život, znečišťovala veřejná prostranství a znemožňovala místním obyvatelům se v nich pohybovat. U vojáků s touto mentalitou a přístupem se jen těžko dá předpokládat šetrné zacházení se zdejší krajinou.

4.6 Hospodaření VVP a ekologické problémy

Vzhledem k počínání SA vně VVP se nabízí otázka, jak se její příchod promítnul do zemědělského hospodaření VVP, tj. na posledním velkém zachovaném tradičním aspektu místní krajiny. Sověty místní živočišná a rostlinná výroba příliš nezajímala a rozhodně nestáli o její další rozvoj, pouze pokud by nijak nenarušil jejich vojenskou činnost.

Zpráva z roku 1979 hovoří o „*intenzivní zemědělské činnosti*“.¹⁹⁹ Lze tedy předpokládat, že po 10 letech sovětské okupace a pobytu ve VVP nedošlo k zastavení hospodářské činnosti a zemědělský potenciál krajiny zůstal zachován a využíván, i když za často krkolomných podmínek. Sověti tedy zřejmě se zdejším zemědělstvím nic zásadního neprovedli a VLS s touto oblastí zacházeli obdobně jako v předchozích letech, i když za často ztížených podmínek.

Pobyt SA se přirozeně podepsal i na hospodaření ve VVP. Zpráva hodnotí, zřejmě pod tlakem politických okolností, spolupráci se SA překvapivě jako dobrou. Sovětská armáda podniku pomáhala v pěstební činnosti a VLS za to poskytovaly sovětským vojákům stavební materiál. Jsou zde však i kritické body, např. ježdění s pásovými vozidly po cestách, které k tomu nejsou určené nebo problémy při rozstřelování lesních porostů.²⁰⁰ Je s podivem, do jaké míry chce zpráva spolupráci se sovětskou armádou vychvalovat, hlavně aktivitu místních obyvatel v oblasti utužování internacionálních vztahů, což jsou velmi obecné floskule, které mají sloužit jen k uspokojení ideologických cílů.

¹⁹⁹ VÚA-VHA, f. MNO 1970-1, kart. 306, sign. 32/1/2, *Problematika ochrany VVP Libavá – zpráva z 3. prosince 1979.*

²⁰⁰ VÚA-VHA, f. Zmocněnec vlády ČSSR, kart. 356, sign. 5/1, *Vyhodnocení součinnosti mezi vojsky SSSV národním podnikem VLS Lipník nad Bečvou při plnění vojenských i hospodářských úkolů ve VVP Libavá – dopis ředitelství Vojenských lesů a statků zástupci ZV ČSSR ze dne 13. března 1987.*

Jedním z hlavních problémů a zdrojem zátěže byly přesuny sovětské pozemní a letecké techniky. Úřad čs. vládního zmocněnce také evidoval žádosti jednotných zemědělských družstev s požadavky náhrady škod na zemědělských plodinách. Možnost jakéhokoliv postihu či náhrady však byla přirozeně nulová.²⁰¹ Sověti tedy zemědělské činnosti nijak nebránili, avšak významnou měrou znesnadňovali podmínky pro její další rozvoj a někdy devastovali její výsledky.

První velké problémy, které ohrožovaly život nejen uvnitř, ale i vně újezdů, jsou doložené již v roce 1971. Obec Potštát a okolní vesnice a osady byly napojeny na vodní zdroj, který pramenil v prostoru Heřmánky. SA zde již v roce 1969 vybudovala vodní cvičiště pro výcvik sovětských vojsk. Z tohoto cvičiště se do vodního řadu dostával olej a nafta. Jak se později ukázalo, byl to problém na několik let.²⁰²

Tato záležitost se řešila ještě v roce 1974. Československá strana opakovaně navrhovala, aby SA používala vodní cvičiště ČSLA Barnov, které bylo vybaveno čistící technikou, na což nedostala zpětnou vazbu a ani se nedočkala sovětské účasti na svolaných jednáních. V záležitosti se nejvíce angažoval ONV Přerov, který vyhlásil pro povodí celého potoka ochranná hygienická pásma. Tato pásma vyloučila další používání vodních nádrží v prostoru Heřmánky. ONV chtěl převést tuto oblast z vojenského do civilního sektoru, dokonce i za cenu možného nákladného vybudování náhradní nádrže, aby byla sovětská strana uspokojena a nedotkly se jí žádné nepříjemnosti této více než tří let trvající anabáze.²⁰³ Uvedené řešení se zřejmě zdálo jako jediné možné, protože dosažení dohody s SA nebo alespoň ukázání zájmu situaci řešit vůbec nepřípadalo v úvahu. Česká strana tak musela horko těžko hledat náhradní řešení bez zapojení sovětské strany.

K řešení nakonec nejvíce přispěla čs. strana, které se přeci jenom povedlo dojít k dohodě se Sověty. Velitel Západního vojenského okruhu vydal vojákům ČSLA zákaz provádět výcvik v této oblasti, stejně tak učinil velitel SSkSV směrem ke svým vojákům. Zároveň se obě strany dohodly na uskutečnění průzkumu s cílem najít nové místo

²⁰¹ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 98.

²⁰² VÚA-VHA, f. Zmocněnc vládě ČSSR, kart. 356, č. j. 03038, *Znečišťování Heřmanského potoka – dokument MNO ze dne 2. července 1971.*

²⁰³ Tamtéž, *Dopis zmocněnce vlády pro generálporučíka V. J. Jermakova ze dne 27. září 1974.*

ve VVP, kde by bylo možno zřídit podobnou nádrž.²⁰⁴ Prostor se nakonec našel v oblasti Čermná, kde bylo vybudováno nové vojenské cvičiště o dva roky později.²⁰⁵

Vedle kontaminace místních vod působil další problémy stav místních lesů. V roce 1980 byly odhadnuty zásoby suchého dříví poškozeného střelbou nebo kůrovcem, který kvůli častým uzávěrám získal dostatek času na rozmnožení, na 80 000 prm. Ve stejném roce byl v místních lesích z tohoto důvodu vyhlášen kalamitní stav. V roce 1982 vyvíjela armáda mimořádný tlak na vojenské lesy a statky, aby byly odlesňovány další plochy pro výcvik. Vojenské lesy měly už tehdy starosti s odbytem dříví, které bylo poškozováno střelbou, která na nich zanechávala střepiny. Kvůli střepinám z nemagnetických slitin nebylo možno tyto střepiny identifikovat předem hledači kovu. Toto pak působilo problémy na pilách.²⁰⁶ Častými byly i případy výskytu pytláctví.²⁰⁷

Především v roce 1983 pozorujeme velký sled po sobě jdoucích požárů způsobených neuváženými rozhodnutími provádět výcvik v horkých a suchých dnech. V roce 1983 vypukly ve VVP Libavá v poměrně rychlém sledu dva požáry, za škodu jim padlo zničení 2,24 ha lesa. Vedení VLS si v této souvislosti stěžovalo na nerespektování nařízení ze strany SA, jelikož nebylo možné provádět odbornou údržbu, sledovat situaci, a dokonce ani tyto požáry odborně likvidovat.²⁰⁸

Netečnost a odmítavý postoj Sovětů respektovat jakákoliv nařízení byly příčinami událostí, které měly smrtící dopad pro přírodu VVP i jeho obyvatelé a vojáky, ačkoliv zcela logicky na nich byla škodná i sama sovětská strana. Otázka požárů se často přetřásala i na straně ČSLA. Podle výpovědí pamětníků z Přáslavic bývaly některé požáry způsobovány neuváženými rozhodnutími vojenských velitelů ČSLA uskutečněnými pod vlivem alkoholu provádět střelby za horkého a suchého počasí.

Sovětská strana uskutečňovala uvnitř VVP také živelnou výstavbu objektů, která neodpovídala platným čs. zákonům a předpisům.²⁰⁹ Problémy s nedostatkem stavebního

²⁰⁴ VÚA-VHA, f. Zmocněnec vlády ČSSR, kart. 356, č. j. 03038, *Dopis náčelníku generálního štábu ČSLA generálplukovníku Ing. Karlu Rusovovi od náčelníka správy bojové přípravy Ing. Miloslava Ziky ze dne 22. prosince 1974.*

²⁰⁵ Tamtéž, *Zápis z kontrolního dne akce Vodní cvičiště Čermná ze dne 11. listopadu 1976.*

²⁰⁶ MACHALA, J.: c. d., s. 137.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 144.

²⁰⁸ VÚA-VHA, f. Zmocněnec vlády, kart. 444, č. j. 3038-83-Šp, *Informační zpráva pro 1. zástupce MNO genplk. Ing. Karla Rusova – informace o vzniku požárů ve VVP Mimoň a Libavá z 5. září 1983.*

²⁰⁹ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: c. d., s. 101.

materiálu řešili Sověti po svém. Rozebírali všechno, co se již nedalo použít k bydlení. Tak například zmizela budova správy lesů olomoucké kapituly ve Městě Libavá. Vznikající provizorní stavby, ať už určené k bydlení, vojenským či hospodářským účelům, vznikaly neodborně, nevzhledně, bez respektování soustavy inženýrské sítě či vodovodu, což způsobovalo havárie vodovodního řádu a výpadky elektrického proudu.²¹⁰

Československá strana se přetrvávající problémy snažila řešit vydáním novelizace pravidel pro společné využívání VVP oběma armádami na konci osmdesátých let. Sovětská armáda je ale vůbec nerespektovala. Konkrétně ve VVP Libavá byl největší problém se střelnicí Brána. Byla postavena bez povolení, nevyhovovala předpisům ČSLA, byla využívána bez domluvy s ní a Sověti často měnili dohodnutý směr střelb. V lesích se nacházely divoké skládky komunálního odpadu, opuštěná polní tábořiště s nezlikvidovanými latrínami a v lesích pořádali divoké „pikniky“. V roce 1989 se zástupci sovětské armády již přestali účastnit měsíčních koordinačních porad. Jen v roce 1989 vypuklo dalších pět požárů s celkovou škodou kolem 4 465 221 Kčs.²¹¹

Využívání stavebního materiálu z chátrajících budov, podobně jako tak činila ČSLA v padesátých a šedesátých letech, SA prováděla i v zastavěných sídlech. Nejenom že svojí neodbornou živelnou výstavbou měnila tvář místní krajiny, ale také ji činila neobyvatelnou pro další vojáky a zaměstnance ve VVP (výpadky el. proudu, problémy s vodou, inženýrskými sítěmi apod.). Tyto technické komplikace měly negativní vliv na kvalitu života v obydlích částech VVP, což platilo i pro sovětské rodiny. Pro ty však kvůli odlišnému sociokulturnímu původu znamenaly tyto škody menší oběť než pro čs. občany. Počinání SA urychlovalo proces přetváření této oblasti v periferii s nevalnou pověstí, která nemohla být jako místo výkonu vojenské služby atraktivní ani pro čs. vojenské velitele.

Kromě kontaminace místních vod docházelo k nevratným poškozením místních lesů prováděním střelb a znemožnění odborného ošetření. Sověti také z různých důvodů (ať už jako kratochvíle velitelů nebo z důvodu nedostatku potravy) stříleli místní zvěř.

Na druhou stranu jsou zde letmé důkazy o spolupráci se Sověty na provádění pěstební činnosti. V prostudovaných pramenech se jedná o jedinou zmínku, avšak z textu

²¹⁰ MACHALA, J.: *c. d.*, s. 125, 126.

²¹¹ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 102.

zprávy je patrné, že jeho text byl motivován spíše ideologickým uspokojením než podáním realistického obrazu situace.

4.7 Proměna krajiny

Sovětskou okupací vstoupil do VVP nový element. Jestliže jsme v padesátých letech mohli pozorovat těžkosti procesu vzniku VVP, v letech šedesátých vnitřní stabilizaci VVP, vzrůst prestiže a popularity vojska u veřejnosti a snad i snahu napravit některé chyby, v období normalizace se vše vrátilo na začátek padesátých let a k místní krajině a přírodě se přistupovalo s podobnou lhostejností. Působení SA se nakonec ukázalo jako naprosto dominantní element v tomto zkoumaném období, který překryl veškeré důsledky působení ČSLA.

Pokud bychom se snažili hledat u některých příslušníků ČSLA alespoň minimální známky respektu k místním památkám, v případě SA by tyto snahy jistě vyšly vniveč. Do VVP přišli lidé, kteří nejenom že neměli vztah k této krajině, nýbrž neměli ho ani i k této zemi a jejím historickým hodnotám. Ocitli se zde často proti své vůli a bylo by příliš očekávat, že by vykazovaly známky sebemenšího respektu vůči místním lidem a institucím v duchovní i materiální rovině. Problém bývalých vesnic byl vyřešen, VVP se ještě více uzavřel před okolním světem. Jakákoliv účinná řešení těchto škod vyšla naprázdno, jelikož ČSLA se v podstatě ve všech oblastech své činnosti plně podřizovala sovětským představám a požadavkům. Ačkoliv vznikla pravidla o společném využívání VVP, ČSLA se rozhodla příliš si nekomplikovat život a nezatěžovat sovětskou stranu upozorňováním na jí způsobované problémy.

Sověti nemuseli už příliš řešit problémy s bývalými sídly, která jim ve většině případů už nepřekážela. Nelámali si hlavu ani s ničením kostela ve Staré Vodě (likvidovali stavbu kostela, na jeho zdi psali nápisy v azbuce atd.) a brzy po svém příchodu zlikvidovali místní hřbitov. Zatímco předchozí období bylo poznamenáno devastací činností člověka a ztrátě kulturní identity krajiny, v tomto období trpěla v mnohem větší míře i příroda. Sovětská armáda zde zachovala velké ekologické a hospodářské škody, což v případě kontaminace půdy a podzemních vod mohlo přímo ohrožovat zdraví místních obyvatel i zaměstnanců.

Důvěra místních obyvatel v armádu a ve stát, pokud vůbec nějakou měli, byla vystavena těžkým zkouškám v podobě každodenních těžkostí při kontaktech s SA. Je

překvapivé, do jaké míry zašla nespokojenost místních, jelikož vyvolávala náznaky občanských protestů, a to dokonce i v době tvrdé normalizace uprostřed sedmdesátých let. Do řešení těchto stížností byly vtaženy i nejvyšší celostátní orgány, což svědčí o vážnosti těchto protestů, které sice nemohly zajít příliš daleko, přesto je při uvážení společenské situace v sedmdesátých letech pokládám za překvapivé a zajímavé zjištění.

Navzdory úzkostným snahám StB utajit dislokaci jaderných zařízení ve VVP se tyto skutečnosti dostaly mezi obyvatelstvo a StB působily četné potíže při jejich potírání. V osmdesátých letech jsou zaznamenány i případy, kdy se o dění ve VVP zajímali příslušníci západních států, což dokazuje, že povědomí o umístování zařízení pro jaderné rakety se zdaleka neomezovalo jen na bezprostřední okolí VVP. VVP se tak dostal do širšího povědomí s jasně negativní reputací.

5 Na prahu nové epochy

5.1 Stahování sovětských jednotek

S odkazem na Gorbačovův projev v OSN v roce 1988 rozhodl ÚV KSČ na svém zasedání z 27. ledna 1989 o redukci počtu vojáků a techniky SA společně s vybranými organizačními změnami.²¹² Tyto kroky znamenaly reálný odsun a redukci tanků u tankových divizí o 20 % a obrněných transportérů motostřeleckých divizí o 40 %. Z Olomouce odjel 13. května 1989 sovětský automobilní prapor se 184 vozidly, dále byl pěti vlaky odsunut pontonový prapor, tři vojenské útvary a 1500 osob včetně 192 tanků a 409 ks další techniky.²¹³ Celkem se v průběhu roku snížil stav vojáků o 1500, tanků o 192 a bojových letadel o 20.²¹⁴

Po sametové revoluci se přirozeně objevily snahy o odsun SA z Československa. První jednání mezi ČSSR a SSSR se rozeběhla již v lednu 1990. Díky značnému politickému úsilí a příznivé mezinárodní konstelaci byla Dohoda o odchodu sovětských vojsk podepsána ministry zahraničí ČSSR a SSSR 26. února 1990 v Moskvě. Od 1. března 1990 do 31. srpna 1991 byla rozkazem federálního ministerstva obrany zřízena Správa pro zabezpečení odchodu sovětských vojsk z území ČSSR, kam byl včleněn i institut čs. vládního zmocněnce. Činnost tohoto orgánu byla ukončena v červenci 1991, ale záhy vznikl Úřad pro řešení důsledku pobytu sovětských vojsk na našem území. Protokol o ukončení odchodu vojsk podepsali zmocněnci vlád obou států gen. Rudolf Ducháček a gen. Eduard Vorobjov 25. června 1991 v Praze. Poslední sovětský voják opustil ČSFR 27. června 1991 odletem z letiště Kbely.²¹⁵

Odsun se týkal 73 500 sovětských vojáků, 56 832 rodinných příslušníků a osob k vojsku příslušejících. Při kontrole přebírání majetku od SA se naplno ukázala pravda o jejím chování a škodách na majetku. V oblasti škod na životním prostředí konstatovala parlamentní komise v 9 % přebíraných lokalit znečištění podzemních vod ropnými látkami. V průběhu přejímání opuštěných prostor bylo zjištěno na 3080 svévolně vybudovaných černých staveb, které se postupně zbouraly.

²¹² TOMEK, P.: *Počátky i finále odchodu sovětských vojsk z Československa*. In: <https://www.vhu.cz/pocatky-i-finale-odchodu-sovetskych-vojsk-z-ceskoslovenska/> [cit. 3.5.2023].

²¹³ TOMEK, P.: *Československá armáda v čase sametové revoluce*. Cheb 2019, s. 20, 61.

²¹⁴ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 104.

²¹⁵ Tamtéž, s. 105–106.

Na Libavé sídlilo tankové vojsko spadající pod velitelství 31. tankové divize v Bruntále.²¹⁶ Tankové vojsko mělo být z Libavé odsunuto hned v první etapě trvající do konce května 1990.

Otázky vyvstaly ohledně majetkového vyrovnání. Toto vypořádání měla přinést dohoda uzavřenou mezi vládou ČSFR a Ruskou federací dne 1. dubna 1992 v Moskvě. Vzhledem k nemožnosti shrnout všechny pohledávky a dojít k alespoň částečnému vyrovnání a kompenzacím ze sovětské strany, což vzhledem k vnitropolitickému chaosu nově vzniklého ruského státu nebylo vůbec možné, prohlásily obě strany vzájemné nároky za vyrovnané.²¹⁷

5.2 Odsun SA z VVP Libavá a náprava škod

Nálady, které odsun vyvolával u civilního obyvatelstva, zajímavě ilustruje výzva místního sdružení Občanského fóra ve Velké Bystřici z 8. února 1990: „*Velká Bystřice je několikrát za den i noc těmito vojsky převálcována, zážitky srovnatelné s okupací prožíváme denně znovu a znovu.*“ Charakter krajiny VVP popisují jako kraj „*[...] kdysi štávnatých pastvin s nejzdravějším dobytím na celém moravskoslezském území [...]*“ V dalších řádcích vyjadřují autoři dopisu nespokojenost nad dalším vojenským využitím oblasti. Odkazují se na dlouhý zemědělský charakter krajiny, mj. i na naleziště břidlice v oblasti Velké Střelné, podle nich „*[...] nejvyšší naleziště této suroviny ve střední Evropě [...]*“.²¹⁸

Je zajímavé, do jaké míry vyvolala sametová revoluce reminiscence na dobu před rokem 1945. Obyvatelé Velké Bystřice měli za sebou dvacetiletou trpkou zkušenost se sovětskými vojáky, která v nich často zanechávala kromě rozhořčení i pocity nebezpečí a přirozeně cítili potřebu takový tlak vyventilovat. Volání po zrušení vojenského prostoru svědčí o vyvolání antimilitaristických nálad v této obci. Na vymezení se vůči armádě jako instituci, ať už SA nebo ČSLA, se jasně jednoznačně podepsala zkušenost se Sověty. Pobyt SA se tedy podílel i na budování celkového obrazu vojska v očích místních obyvatel, a tím pádem se musel odrazit na vnímání charakteru

²¹⁶ PEČKA, J. (ed.): *Odsun sovětských vojsk z Československa. 1989–1991*. Praha 1996, s. 15.

²¹⁷ TOMEK, P. – PEJČOCH, I.: *c. d.*, s. 105, 106, 112.

²¹⁸ *Občanské fórum Velké Bystřice obyvatelstvu obcí z okolí vojenského výcvikového prostoru Libavá a občanům Olomoucka. Výzva k podpoře požadavku na osvobození tohoto území od všech vojenských činností a zařízení*. In: PEČKA, J. (ed.): *c. d.*, s. 98.

místní krajiny a pohledu na její charakter. Na druhou stranu je potřeba víc v potaz, že daný dokument vznikl v euforické době těsně po sametové revoluci a možnost zrušení VVP byla samozřejmě nereálná.

Živelná výstavba se týkala i velkých staveb jako bylo uložště PHM, technické parky apod.²¹⁹ Citovaná zpráva se po dlouhé době se stavěla kriticky vůči SA a jejím postupům. Je zde patrná úplně jiná rétorika, kdy pisatelé cítili potřebu se vymezit proti dvacetiletému působení Sovětů a jejich neblahému vlivu na zdejší krajinu.

Revoluční události měly významný vliv na změnu chování sovětských vojáků. Činnost sovětských vojsk byla organizována tak, aby nedošlo k podezření, že by ze sovětské strany mohl být vývoj v porevolučním Československu nějakým způsobem ovlivňován. Také došlo k výraznému poklesu trestní činnosti státních příslušníků SSSR (nepřekvapivě).²²⁰ Sovětské velení se ocitlo ve složité situaci nových politických poměrů a tentokrát nebylo zase pro něj komfortní na sebe příliš upozorňovat, ačkoliv vojenská síla SA nebyla úplně zanedbatelná. Sověti tak činili zřejmě na základě pokynů ze SSSR, který se v té době již sám ocital v rozkladu, což se mohlo promítnout i do paralyzace armádních složek.

Ke 2. únoru 1990 se ve VVP Libavá nacházelo celkem 2 900 Sovětů, z toho 1970 vojáků, 70 občanských pracovníků a 860 rodinných příslušníků.²²¹

První odsuny vojsk byly zahájeny 26. února 1990. Po odsunutých rodinách zůstaly na Kozlově a v Městě Libavá volné byty (celkem 363) a 16 rodinných domků. Vojáci byli odsunuti 10. dubna 1990, nakonec zde zůstalo jen 25 rodin, které odešly v následujících měsících. Na zabezpečení velkého množství opuštěných objektů neměla čs. armáda dostatečnou kapacitu, proto docházelo k jejich vykrádání, a to dokonce organizovaně, což jistě nepřispívalo k celkovému obrazu oblasti.²²²

16. února 1990 proběhla první komisionální prohlídka sovětských objektů ve VVP Libavá. Většina staveb byla zbudována v rozporu se stavebními normami. Častým

²¹⁹ VÚA-VHA, f. Zmocněnec vlády, kart. 444, č. j. 01020-90-K, *Vyhodnocení plnění smluv o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR ve společně využívaných prostorech za rok 1989. Zpráva zástupce zmocněnce vlády z 10. ledna 1990.*

²²⁰ *Tamtéž, Zpráva ministerstva vnitra o plnění Smlouvy mezi vládou ČSSR a vládou SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na našem území z 1. února 1990.*

²²¹ MINAŘÍK, P.: c. d., s. 148.

²²² MACHALA, J.: c. d., s. 146.

problémem byla vadná elektroinstalace. Byly zjištěny černé skládky i množství vraků vozidel a 23 nádrží na pohonné hmoty.

12. března 1990 proběhla prohlídka sovětských skladů na Smilově. Objekty určené k demolici měli Sověti srovnat se zemí do konce března, což samozřejmě nestihli. Tyto demolice prováděly české firmy ještě dlouho poté. Největším problémem však bylo vyšetřování kontaminace místní půdy ropnými produkty. Podle závěrů prohlídky sovětská strana demontovala a odvezla veškeré zařízení nutné pro provoz střelnic. Obdobná situace byla i na dalších místech.

Cesty lemovaly kovové tabule s různými hesly a obrazy sovětských vojáků odhodlaných hájit světový mír. Kromě toho se po lesech válely vyjedené konzervy, černé uhlí, plechovky atd.²²³

Na rozdíl od jiných VVP došlo ve VVP Libavá v roce 1989 ke zhoršení stavu mezi orgány ČSLA a SSKSV v řídicí a organizační práci při využívání VVP. Ke znečištění prostředí docházelo např. mytím vojenské techniky přímo v řece Odře a únikem ropných produktů. Celkem zde vzniklo osm požárů v důsledku nezastavení střelb a zabránění zásahu k likvidaci požárů, což bylo způsobováno mj. také neexistujícím vybavením pozemní hlídkové služby mezi spojovými a dopravními prostředky. Vozy pásové techniky neustále ničily místní komunikace. Úniky ropných produktů po dešti byly časté a opakované. O problémech s komunikacemi svědčila také částka pro udržení průjezdnosti vybraných komunikací pro přesuny těžké bojové techniky vyčleněná Severomoravským krajem v roce 1989, která je v porovnání s ostatními kraji jednoznačně nejvyšší (28 281 690 Kčs).

Na druhou stranu bylo oceněno provedení plánu asanačních a rekultivačních opatření za dobré spolupráce obou armád, který byly v roce 1989 splněn na 101,2 %. Vzhledem ke změně politických poměrů a celkovému vývoji v roce 1989 se zdá, že i sovětská strana byla o něco nakloněnější k řešení ekologických problémů.

Toto se projevovalo také pokračováním ujednování stanovisek čs. a sovětské strany k řešení škod působených ohrožením životního prostředí, což se mj. odrazilo i v plánování zvýšeného podílu staveb přispívajících ke zlepšení životního prostředí

²²³ MACHALA: *c. d.*, s. 145–146.

a v řešení stížností a připomínek občanů k narušování ekologie přírody. Zejména byl kladen důraz na ochranu vod a půdy před únikem ropných a jiných škodlivých látek, ochranu před devastací zemědělského a lesního půdního fondu, ochranu ovzduší a omezení hluku způsobeného leteckou činností.²²⁴ Avšak vzhledem k odchodu SA už se tyto bohubilé cíle nepodařilo naplnit.

Náklady na odstranění těch největších škod zahrnovaly vybudování vodohospodářského díla a zařízení v hodnotě 86,5 mil. Kčs. V hospodaření VLS došlo vinou SA ke škodě 152,38 mil. Kčs, zejména na lesních porostech, komunikacích a zemědělských plochách. Toto číslo významně převyšuje škody v jiných VVP (např. ve VVP Mimoň to činilo 35,8 Kčs a ve VVP Mladá byla hospodářská škoda 15,5 mil. Kčs). Živelná nelegální výstavba se týkala 155 staveb.

Další záležitosti se týkaly devastace kulturních památek. Jak jsem několikrát zmínil, kostel ve Staré Vodě je dodnes mementem lhostejnosti armády vůči historickým památkám. Po odchodu Sovětů měl zachované pouze obvodové zdivo a střešní plášť. V objektu byly proráženy klenby, vylámany mříže a dveře, vytrhaná dlažba, výbušninou poškozen hlavní oltář, zničená krypta apod.²²⁵ Tyto defekty byly zřejmě způsobeny neuváženým a neodborným zacházením s vojenskou municí, které zde byla skladována již v době působení ČSLA či jen ničením „pro zábavu“.

Co začali čs. vojáci, dovedli do hrůzného konce Sověti. Vina za tento stav, jak píše zpráva, leží i na čs. straně, která si v dohodě o dočasném pobytu vojsk nevyhradila právo na kontrolu udržování kulturních památek. Státní památkový úřad měl tedy za posledních 20 let k památkám pouze letný přístup, pokud vůbec nějaký. I kdyby si však takové právo vynahradil, pravděpodobně by zůstalo jen u dohody na papíře a záleželo by jen na libovůli a aktuálním rozpoložení sovětských jednotek, zdali by památkáře do kostela vůbec pustili.

V roce 1990 došlo v posádce Přešlavičky ještě k ropné havárii a k úniku 10 m³ PHM. Stav devastace místní krajiny je zde označen jako setrvalý, kdy Sověti i nadále

²²⁴ VÚA-VHA, f. Zmocněnec vlády, kart. 444, č. j. 01020/1990, *Zpráva o plnění smlouvy o dočasném pobytu vojsk – datována 26. března 1990.*

²²⁵ Tamtéž.

poškozovali životní prostředí. Problém představovaly také možné nálezy nevybuchlé munice.

V závěru zprávy se plánuje s obnovením přírodního prostředí v letech 1991–1992. Otevírá se také možnost jak personálního, tak fyzického zmenšování VVP v souladu s připravovanou koncepcí rozvoje vojska v podmínkách nového režimu. Památkové úřady urychleně převzaly dotčené kulturní památky a zahájily práce na jejich postupné obnově.²²⁶

20. dubna 1990 Sověti předali čs. armádě 15 z celkem 16 vojenských areálů na území VVP Libavá.²²⁷

Přebírání bytů od uživatelů mělo údajně v Městě Libavá jeden z nejsložitějších průběhů. Zdejší bytový fond vykazoval nadměrné opotřebení, poškození i zcizení některých částí vybavení.²²⁸

Sovětská armáda nevratně změnila vnímání obrazu místní krajiny u místních obyvatel, a to především u těch, kteří zažili tuto krajinu ještě před rokem 1945 a po sametové revoluci se vyvolávala reminiscence na tuto období. Lidé byli převážně udiveni kontrastem mezi důležitým zemědělským regionem, který svými produkty zásoboval údajně celou střední Moravu a jeho proměnu během 45 let v opuštěnou zničenou periferii s vážně poškozenou přírodou.

Po sametové revoluci SA v podstatě ze dne na den částečně změnila své chování. Zatímco navenek se nažíla vystupovat nekonfliktně, uvnitř VVP na „jejím“ území nadále pokračovala v ekologické devastaci místní krajiny, i když cítila, že nové politické poměry jí nejsou nakloněné. V roce 1990 získaly čs. orgány po dlouhých více než 20 let přístup do míst, které v podstatě nebyly územím ČSSR a naplno se odhalily škody způsobené SA.

Stahování sovětských jednotek a politická atmosféra konce osmdesátých let se projevíly mj. i ve vůli Sovětů pracovat společně s ČSLA na asanačních a rekultivačních

²²⁶ Federální ministerstvo kontroly předsednictvu vlády ČSFR. *Zpráva o výsledku prověrky stavu ochrany přírodního prostředí ve vybraných prostorech československé a sovětské armády z 20. srpna 1990*. In: PECKA, J.(ed.): *c. d.*, s. 172–183.

²²⁷ Předseda krajské komise pro koordinaci odsunu sovětské armády 20. plenárnímu zasedání SmKNV. *Referát o plnění vládního usnesení k transferu sovětských vojsk z 2. října 1990*. In: Tamtéž, s. 192–193.

²²⁸ Federální ministerstvo kontroly předsednictvu a vládě ČSFR. *Zpráva o řešení důsledků odchodu sovětských vojsk z ČSFR z 30. července 1991*. In: Tamtéž, s. 262.

činnostech. To svědčí o uvědomění si problému rozsáhlých ekologických škod, a dokonce došlo i k provedení některých opatření, což ale narušily události roku 1990. Ačkoliv SA armáda de facto uznala zodpovědnost za provedené škody, vymáhání jakýchkoliv peněžitých odškodnění bylo nereálné a likvidace těchto škod zůstala na čs. straně.

Vzhledem ke svým kapacitním možnostem neodkázala čs. armáda zajistit ostrahu Sověty opuštěných vojenských zařízení a je smutnou skutečností, že se tyto stavby staly cílem rabování obyvatel okolních obcí (což nicméně nebylo v historii VVP poprvé – viz konec čtyřicátých let). Tato zajímavá paralela souvisí s vnímáním místní krajiny. Zatímco tehdy byla opuštěna původními obyvateli, které k ní pojilo silné citové pouto, nyní byla opuštěna lidmi, kteří se podíleli na její materiální i duchovní devastaci a na jejím dalším osudu jim vůbec nezáleželo. Čs. armáda musela nejdříve sečíst škody a rozhodnout se, jak s touto problematickou oblastí naloží v budoucnu.

5.3 Dnešní stav

Území dnešní České republiky bylo až do roku 1991, kdy byly zrušeny vojenské újezdy Dobrá Voda, Mladá a Ralsko, místem s patrně vůbec největším procentem území zabraného pro potřeby vojenských újezdů v Evropě.²²⁹ Zatímco 19 z původních 24 obcí kompletně zaniklo a na první pohled po nich nenajdeme žádné stopy, můžeme porovnat současný stav pěti obcí, jejíž tvář se sice významně a nevratně změnila, nicméně jakási kontinuita s předchozím vývojem v nich zůstala.

V obci Kozlov se zachovala poměrně velká část původní výstavby, i když zde docházelo k demolicím a nově výstavbě, především zbudováním bytových domů v horní části obce. Obec nezanikla, a dokonce byla po většinu času přístupná, jelikož ležela při důležité silnici směrem na Potštát a Ostravu. V obci Slavkov nezůstalo z původní zástavby nic kromě kostela sv. Františka Serafínského. Dnes se zde nachází několik bytových domů. V obci Luboměř pod Strážnou se z původní zástavby dochovalo jen několik přízemních domů. Pro zaměstnance zde bylo postaveno menší sídliště na místě, kde se nenacházela žádná zástavba. Na začátku šedesátých let byl zbořen i místní kostel Panny Marie Sněžné.

²²⁹ KUČA, K.: *c. d.*, s. 326.

Ve Městě Libavá pokračovaly demolice nepoužívané původní zástavby ještě v letech 2003–2012. V tomto období byly zbořeny poslední domy původní předválečné zástavby, což úplně rozvrátilo místní urbanistickou strukturu – např. úplně zaniklo místní náměstí. Ve stejné době hrozilo i zbourání místního kostela Povýšení sv. Kříže, který dříve fungoval jako skladiště. Kostel je tedy jedinou z mála původních staveb v sídle újezdu. Další původní zajímavou stavbou je i historický Siedlerův větrný mlýn, obestavený nepřírozně bytovými domy. Původní dřevěné domky v obci Heroltovice také zcela zanikly a nahradily je velké bytové domy a komplex zemědělských zařízení.²³⁰

O další osudy kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě se starají skauti z Velkého Týnce od roku 1994. Vysekali zde např. náletové dřeviny, vysadili kolem 120 stromů nové aleje česko-německého přátelství a vyčistili poničený hřbitov, přístupové cesty i nedalekou Královskou studánku.²³¹ Poutní tradice Staré Vody byla obnovena již v roce 1991, čímž se ustálila tradice připomínání bohaté duchovní historie zdejšího místa. V letech 1990–1994 proběhla rekonstrukce stavby, které sice nedokázala vrátit kostelu původní podobu a smýt důkazy o předchozím užívání (viz dodnes zachované nápisy v azbuce na kostelních zdech). Přes 45 let trvající kulturní devastace nedokázala přetnout spojení tohoto symbolického místa s původní historickou tradicí, což je jistě pozitivní zprávou.²³²

V roce 2016 založili místní nadšenci v čele s Jindřichem Machalou *Okrášlovací spolek Lubavia*, který má za cíl uchovávat historickou paměť této oblasti, popularizovat zdejší historii a krajinu pořádáním různých akcí (největší každoroční květnová cykloturistická akce Bílý kámen) a starat se o hrstku přeživších historických památek.²³³

Na Libavsko opakovaně jezdí i potomci odsunutých Němců, kteří stále chtějí zůstat v kontaktu s místním regionem a uchovat si část své identity spojené s tímto místem, na čemž má neoddiskutovatelnou zásluhu právě spolek Lubavia.²³⁴

²³⁰ KUČA, K.: *c. d.*, s. 326.

²³¹ Kol. autorů, *Vojenské újezdy AČR*, s. 210.

²³² Kol. autorů, *Vojenské újezdy AČR*, s. 211, 236.

²³³ *Okrášlovací spolek Lubavia*. In: <https://www.lubavia.cz/o-nas> [cit. 18.4.2023].

²³⁴ TAUBEROVÁ, D.: *Odsunutí Němci přijeli na Libavou zavzpomínat na domov*. In: https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/odsunuti-nemci-prijeli-na-libavou-zavzpominat-na-domov-20160726.html [cit. 18.4.2023].

Posledním významným mezníkem pro VÚ Libavá byl rok 2016, kdy se 1. ledna 2016 od něj oddělilo katastrální území tří nových obcí – Město Libavá (s místní částí Heroltovice), Luboměř pod Strážnou a Kozlov (s místní částí Slavkov), vojenská zařízení v obcích zůstala.²³⁵

Tyto obce už navždy změnilý svůj urbanistický vzhled. Původní zástavba až na čestné výjimky (především sakrální stavby, na kterých se ale také podepsal zub času) v podstatě zmizela a vojenská minulost se do nich otiskla v podobě uniformních bytových domů, které do zdejší krajiny plné lesů, pastvin a luk zdaleka nezapadají. Většina tamější zástavby slouží pro ubytování a služby zaměstnancům VÚ Libavá. Otisky jejich původní minulosti a stopy po dřívějších obyvatelích bychom zde hledali jen těžko. Jedná se spíše o taková „sídlíště uprostřed lesů a luk“.

Nejpalčivějším a hlavním problémem k řešení na začátku devadesátých let byla místní příroda, která prošla v devadesátých letech rekultivací. Chování k přírodě ve vojenských újezdech je legislativně ukotveno zákonem o ochraně přírody a krajiny z roku 2004,²³⁶ který mj. újezdním úřadům a ministerstvu obrany ukládá povinnost odstraňovat ekologickou zátěž působenou výcvikovou činností.²³⁷

Stav přírody v dnešních VVP je obecně hodnocen jako velice dobrý, jelikož do VÚ nemá přístup široká veřejnost, nedochází tedy k běžnému znečištění produkovaném klasickou konzumní společností. Na utváření této krajiny se podílí vzhledem k její rozloze poměrně malé množství osob, což se ukazuje jako výhoda, jelikož zmenšuje riziko negativního dopadu činnosti člověka na přírodu, zatímco v minulosti byla místní krajina pod kuratelou vojenských velitelů, pro které ochrana přírody a šetrné provádění vojenského výcviku s minimálními dopady na životní prostředí nehrály vůbec žádnou roli. V současné době se VÚ Libavá řadí k nejzachovalejším vojenským prostorům v republice. Přes všechny negativní zásahy si oblast dokázala uchovat status území s výskytem zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů. Oblast je dokonce součástí soustavy evropských chráněných území Natura 2000.²³⁸ Rozmanitost zdejší fauny a flóry tedy svědčí o nápravě zdejších ekologických vztahů a jejich uvedení

²³⁵ VEČEŘ, P.: *Existence a optimalizace vojenského újezdu Libavá*. Olomouc 2016 (nepublikovaná rigorózní práce), s. 48.

²³⁶ Zákon č. 218/2004 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

²³⁷ Kol. autorů, *Vojenské újezdy AČR*, s. 12.

²³⁸ KREJSOVÁ, M. (ed.): *c. d.*, s. 79.

do rovnováhy. Přírodní složka krajiny se tedy dočkala významné obnovy. K úspěšnému provedení místní rekultivace mohl malým dílem přispět i fakt, že zdejší podloží je tvořeno břidlicí, která snižuje riziko kontaminace podzemních vod.

Naproti tomu dřívější zaniklá sídla a původní německých charakter se povedlo z krajiny v materiální podobě dokonale odstranit. Ačkoliv na první pohled byly tyto změny nevratné, péče o jejich duchovní odkaz zůstala. Potomci původních německých obyvatel si díky zkrášlovacímu spolku Lubavia snaží uchovat kontakt s místní krajinou. Zdejší minulost je připomínána i prostřednictvím akcí pro širokou veřejnost. Tyto osvětové akce považují za potřebné, jelikož hlavně u nejmladší generace pozorují nízké povědomí o duchovních, jazykových, kulturních a hospodářských kořenech zdejšího regionu.

6 Závěr

V roce 1990 sundávali vojáci i místní obyvatelé cedule s budovatelskými hesly psanými v azbuce podél cest uvnitř i vně VVP Libavá. Před dvaceti lety tu byly česky psané tabule zakazující vstup na armádou násilně zabrané území a před dalšími dvaceti lety tu visely německé informační tabule a rozcestníky s názvy míst, která byla vymazána z mapy a o kterých většina vojáků i místních vyjma pamětníků v tu dobu nikdy neslyšela. Je málo míst v naší zemi, ba v celé Evropě, která by dokázala obsáhnout takové přímočaré vyjádření charakteristiky poválečného vývoje ve střední Evropě.

Jestliže sféra představ původních obyvatel dělala ze zdejší krajiny zemědělsky důležitou oblast plnou pastvin pro dobytek a zásobárnu střední Moravy nenáročnými plodinami, pro další generace se stala synonymem pro nehostinnou armádou užívanou uzavřenou periferii s pošramocenou pověstí, která nikterak nezapadala do středomoravské krajiny.

Výsledné vnímání krajiny mělo působit jako vztah mezi historickými procesy, které ji formovaly a které projevíly se na jejím fyzickém vzezření. Jak jsem nastínil v úvodu práce, výsledky mého výzkumu měly přinést výsledky ve dvou rovinách – duchovní a materiální. Duchovní rovina, která představuje historické procesy utvářející krajinu, v sobě zahrnuje několik charakteristik. Oblast byla tradičně osídlena lidmi německé národnosti, kteří se živili zemědělstvím a jejich životy byly pevně spojeny s půdou a pevnou vírou v Boha. Tito lidé museli během několika měsíců odejít, zanechat tu svůj majetek i vzdát se tradičního způsobu života. Příchozí osídlenci, kteří měli tuto mezeru zaplnit, nejdříve začali žít jejich způsobem života, nicméně nestihli si k místnímu regionu vytvořit vztah a oblast také záhy opustili. Se vznikem VVP přišli do oblasti vojáci, kteří tyto hodnoty nesdíleli a na místní krajinu se neřídili s pokorou jako na místo historické paměti a tradicemi, ale s lhostejností, která pramenila z jejich odlišného třídního původu a jiného hodnotového nastavení. Svě obyvatelé změnila krajina třikrát během pouhých dvou let. Po 20 let o osudech místní krajiny i jejího okolí rozhodovali příslušníci Sovětské armády, kteří nejenom že necítili pouto a respekt k místní krajině, ale ani k tomuto státu a jeho obyvatelům. Každá z těchto skupin se nějakým způsobem zapsala do koloritu Libavska.

Rovina materiální řešila způsob, jakým se tyto dějinné změny a proměny místních aktérů vepsaly do podoby místní krajiny. Tradiční způsob hospodaření původními německými obyvateli krajiny vtiskl její zemědělský ráz, který byl charakterizován zemědělskými stavbami, rozsáhlými pastvinami, zdravým dobyt看kem a pěstováním nenáročných plodin, kterými oblast zásobovala celou střední Moravu. Katolická víra se do krajiny otiskla ve významném množství náboženských staveb, především kostelů, kaplí a křížů. Opuštěná stavení po odsunutých Němcích na čas obsadili novousedlíci, kteří ale spíše žili dosavadním způsobem života. Velení nového vojenského újezdu činilo vše pro to, aby všechny důkazy o předchozích obyvatelích, způsobu jejich života a hodnotovém přemýšlení zadupalo do země. Opuštěné domy byly demolovány, stavební materiál rozkrádán nebo používán pro stavbu vojenských objektů. Nejtragičtější se tyto změny podepsaly na kondici místních sakrálních památek, hlavně kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě, jehož stavba se jako jedna z mála zachovala.

Odsun původního německého obyvatelstva umožnil vznik vojenského újezdu Libavá. Stát ani vojenská správa se nemusely zabírat vymyšlením složitých mechanismů pro kompenzaci zabaveného nemovitého majetku, jelikož jako konfiskáty propadly státu a majetkoprávní vztahy Němců v osvobozeném Československu byly složité. Oblast k tomu nevyčnívala významným průmyslem a ztráta původního dominantního zemědělského charakteru se zdála být přijatelnou obětí. Stát začal hned v roce 1945 přidělovat zkonfiskované majetky novousedlíkům, nicméně ti sem přišli ve velice malých počtech, a tak až do rozhodnutí o vytvoření vojenského prostoru zůstala většina zdejších pozemků v rukou státu, což bylo jednoduché pro jeho převedení pod vojenskou správu.

Oblastí nevedly žádné významné železniční ani silniční tahy a hustota zalidnění i po příchodu novousedlíků byla mnohem nižší než v ostatních zamýšlených oblastech. Zdejší příroda neměla svůj význam ani jako zásobárna surovin pro významné průmyslové oblasti, jako tomu bylo v případě zamýšleného VVT u Pradědu. Novousedlíci, kteří do oblasti přišli v roce 1945 a v první polovině roku 1946, hodlali v dosavadním stylu hospodaření pokračovat. Dochované protesty proti vysídlení byly marginálního rázu a na celkovém směřování nedokázaly nic změnit. Své nové domovy našly v severomoravských okresech, avšak vzhledem k charakteru těchto regionů je zřejmé, že si s tamější životní úrovní moc nepolepšili. Vysídlování probíhalo chaoticky během zimy 1946–1947. V roce 1947 přicházely první vojenské jednotky a zahájily budování

výcvikových zařízení. Během pouhých dvou let se tedy v oblasti vystřídaly tři různé proudy obyvatel s rozdílnou národnostní i hodnotovou identitou.

Odsunem Němců se z oblasti vytratil jejich kulturní element. Zanechaly po sobě prázdné vesnice s opuštěnými domy, stejně jako příchozí osídlenci o dva roky později. Jelikož byl zahájen složitý proces delimitace hranic, nebylo dlouho jasné, za jakých pravidel bude armáda prostor užívat. Toho se nebáli využít obyvatelé okolních vesnic, kteří svévolně na území VVT vstupovali, rabovali v místních domech, kradli dřevo z místních lesů či se v oblasti pohybovali za rekreačními účely, na což byli zvyklí z předchozích let. Významný zemědělský region s hustou sítí vesnic se tedy proměnil během pouhých dvou let v „krajinu duchů“, místní půdu nikdo neobdělával, region nesl známky velké vykořeněnosti a ocitl se na začátku hledání nové identity.

Na Libavsko následně přišli lidé úplně jiné hodnotové orientace, pro které místní tradiční religiozita, která krajině vtiskla svou tvář v podobě sakrálních památek, a vztah k zemědělství nehrály tak zásadní roli, naopak v podmínkách nového komunistického režimu byly považovány za škodlivé elementy. Vojáci základní služby bývali často odvedeni do míst, která byla co nejdál od jejich původních domovů, což do značné míry platilo i pro vojáky z povolání, kteří také na Libavsko přicházeli z různých dalších koutů republiky, proto bychom u nich úctu k místní krajině hledali jen velmi těžko. Ačkoliv se ozvaly osamocené protesty některých občanů poškozených zábořem pozemkového majetku, přirozeně na ně nebyl brán zřetel.

Jejich postoje měly podíl na jejich nakládání s místními sídly a památkami. Podle zákona o vojenských újezdech z roku 1949 získala armáda nad regionem absolutní kontrolu a se zdejší krajinou mohla nakládat čistě podle svého uvážení. Původní stavby využila pouze provizorně a na jejich rozvalinách či na úplně nových pozemních začala budovat výcviková zařízení. Původní obydlí využila maximálně jako zdroj stavebního materiálu pro budování výcvikových zařízení. Ačkoliv k sakrálním památkám projevovala větší shovívavost, nakonec se z těch nejvýznamnějších do dnešní doby zachoval pouze významný poutní kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě, kostel sv. Františka Serafinského v obci Slavkov, kostel sv. Josefa v obci Kozlov a kostel Povýšení sv. Kříže ve Městě Libavá. Citlivou záležitostí, o které zjevně věděli i bývalí obyvatelé regionu, bylo nepietní rušení místních hřbitovů a tím pádem odstraňování hlavních nositelů historické paměti oblasti.

Demolice a chátrání těchto památek probíhaly v podstatě za tichého souhlasu vojenských velitelů, kteří je tak ponechávali „svému osudu“ a spoléhali, že tuto špinavou práci za ně udělá čas a chování vojáků. Tato netečnost způsobila poměrně dlouhý časový proces likvidace těchto památek, protože podle zjištěných faktů ještě skoro 20 let od vzniku existovaly ve VVP místa s opuštěnými domy, která spontánně navštěvovali obyvatelé, a dokonce i děti z okolních obcí. Teprve v šedesátých letech po převzetí VVP do správy Středního vojenského okruhu a po všeobecném zklidnění a vyřešení prvních komplikací se objevilo koncepční řešení na optimální odstranění těchto staveb. Oproti původním předpokladům se tedy zánik původních sídel protáhl na dlouhých 20 let. Zatímco v šedesátých letech stoupalo renomé ČSLA, což se projevilo i na zdokonalování fungování vnitřních struktur VVP, a i když se objevily marginální snahy o zachování některých historických památek, nakonec se zachovala jen hrstka z nich.

Problémem bylo také zajištění ubytování rodinných příslušníků vojáků a dalších civilních zaměstnanců. Obraz zdejší krajiny proto začaly tvořit bytové domy, které nikterak nezapadají do místní urbanistické struktury a dodnes představují cizorodý architektonický prvek.

Vojenská správa zprvu zamýšlela podřídit veškeré dění ve vojenském prostoru pouze vojenskému výcviku, avšak potřeba zemědělského využití zdejší krajiny, které spravoval národní podnik Vojenské lesy a statky sídlící v Lipníku nad Bečvou, se nakonec také prosadila. Ve VVP fungovaly tři vojenské statky a čtyři pobočky lesní správy. Po dlouhé a složité anabázi v padesátých letech bylo dosaženo kompromisu a význam oblasti především pro živočišnou výrobu se nakonec v socialistickém plánování ukázal jako nepostradatelný. Tato tradiční složka místní krajiny zůstala zachována. Postupně se pozice VLS přeměnila z vedlejší trpěné složky místní činnosti v respektovanou integrální součást zdejších armádních struktur, což se projevilo narůstajícími úvahami o intenzifikaci místní zemědělské výroby v šedesátých letech. Jelikož samotné VLS nebyly schopny zajišťovat obhospodařování místní krajiny, musely počítat s výpomocí vojáků i okolních JZD, čímž se oblast otevírala civilnímu sektoru, navzdory původním předpokladům o co největší izolaci k zajištění dostatečného klidu pro vojenský výcvik.

Zemědělství bylo neodmyslitelnou složkou místního regionu a to, že ani vojenská správa nedokázala jeho význam zcela vymazat, považují za jedno z hlavních zjištění

a přínosů mé práce. Zemědělská činnost se tedy v prvních 20 letech existence VVP udržela a tuto kontinuitu nepřerušila ani Sovětská armáda ve druhé polovině zkoumaného období. Pro dobré podmínky zemědělské činnosti přispíval i fakt, že vznikem VVP se zjednodušil proces socializace venkova. Je otázkou, zda hospodaření pod vojenskou správou bylo efektivnější než v systému jednotných zemědělských družstev a státních statků.

Hlavním problémem po celé zkoumané období byla ostražina vojenského újezdu. Už od prvních let své existence do prostoru ilegálně vstupovali obyvatelé z okolních vesnic, kteří se dobrovolně vystavovali ohrožení na životech při probíhajícím vojenském výcviku. K tomu se přidával v podstatě po celá padesátá a šedesátá léta špatný stav silnic a chybějící vnitřní infrastruktura. Z důvodu budování výcvikových zařízení docházelo k odlesňování, což narušilo místní přirozené ekologické vztahy.

Byť se dlouhodobě pracovalo, ať už cíleně či jako vedlejší účinek vzniku VVP, na odstranění stop po původních německých obyvatelích, jejich odkaz oblastí prostupoval i hluboko do šedesátých let, čehož se neúspěšně pokusila využít Státní bezpečnost. Přirozeně měla obavy z vazeb místních občanů na jejich příbuzné a známé v NSR a pokusila se jich využít k plnění zpravodajských úkolů výměnou za legální vystěhování. Oslovené osoby toho využily spíše jako příležitost k emigraci a jejich přínos se ukázal jako lichý.

Pobyt Sovětské armády významným způsobem poškodil reputaci ČSLA v očích veřejnosti. Sověti si z VVP udělaly „stát ve státě“, ve kterém neplatila žádná československá pravidla, normy ani zákony. Příchod vojáků, které k místní krajině a zemi už tradičně nepoutalo vůbec nic, se nutně musel projevit na jejich chování k ní. Důvěra obyvatel okolních obcí ve stát, kteří se stávali svědky necitlivého zacházení a ničení prostředí svých vesnic a měst nebo se stali oběťmi četných krádeží ze strany sovětských vojáků, se negativně propsala na jejich postoji a zbytcích důvěry v armádu a státní instituce. Informace o činnosti SA ve VVP byly úzkostně hlídány StB. Zkušenosti s pobytem Sovětů také mohli ve spoustě lidech vyvolávat strach z jejich přítomnosti a páchání trestných činů, což jistě nepřispělo k budování pozitivního obrazu oblasti u veřejnosti.

VVP Libavá musel najednou pojmout mnohem více vojáků, civilních zaměstnanců i jejich rodinných příslušníků. Výstavba bytových panelových domů nadále

příspěvala k proměně obrazu zdejší kulturní krajiny. Ačkoliv formálně existovaly dohody a pravidla o společném využívání, v reálu si sovětská strana s místní krajinou nakládala čistě podle svých preferencí a potřeb. Svou neodbornou živelnou výstavbou (ať už objektů pro ubytování, vojenský výcvik nebo služby), kontaminací zdejších vod ropnými produkty a poškozováním místních lesů střelbou se podílela na materiální devastaci místní krajiny. Československá strana, byť si zřídila instrument v podobě úřadu zmocněnce vlády, mohla jen sbírat různé stížnosti od místních obyvatel nebo vojenských útvarů, avšak šance na jejich efektivní řešení byla mizivá, protože se snažila pod vlivem normalizační doktríny nepřestovat se sovětskou stranou konfrontační vztahy.

O vývoji zemědělské činnosti v sedmdesátých s osmdesátých letech existuje velmi málo pramenů, avšak z dostupných informací je evidentní, že ani v době užívání prostoru sovětskou armádou nebyla zemědělská činnost potlačena a mohla se rozvíjet dál, avšak za ztížených podmínek.

Přes veškeré snahy StB se nepodařilo u civilního obyvatelstva utajit fakt o umístění zařízení pro jaderné rakety ve VVP, která se nacházela někdy jen několik kilometrů od tisícových stálých sídel, což svědčilo o mezinárodně taktickém významu oblasti, o kterou jevíli zájem i pracovníci ambasad cizích západních států.

Do příchodu Sovětské armády v roce 1968 už stihla ČSLA rozložit a zdemolovat většinu stop po zaniklých sídlech. Ovšem zatímco se čs. armáda podílela převážně na destrukci lidské činnosti, Sověti přímo a vědomě bez jakýchkoliv zábran likvidovali místní přírodu a ohrožovali její ekologickou stabilitu. Ke zdejší krajině se tedy chovali se stejným despektem, jako k místním občanům a veřejným místům v dotčených obcích na hranicích VVP. Působení Sovětské armády nakonec z VVP Libavá udělalo podle výsledků šetření provedených po sametové revoluci ekologicky i materiálně jeden z nejzdevastovanějších vojenských výcvikových prostorů v republice, který byl skoro hermeticky uzavřený před okolním světem. Podle mého názoru se právě Sověti nejvíce podepsali na přetvoření zdejší kulturní zemědělské krajiny v nevhlednou periferii.

Odsun SA po sametové revoluce proběhl poměrně rychle a poklidně. Ačkoliv SA uznala svůj podíl viny na neutěšeném stavu místní krajiny, domáhat se jakýchkoliv kompenzací bylo v tehdejší době nemožné.

Porevoluční československá armáda následně zdělila ekologicky zdevastovaný prostor, který si za 45 let ze svých původních charakteristik zvládnul částečně uchovat pouze zemědělský ráz. Stejně jako celá společnost se vojsko ocitlo na křižovatce, jakým způsobem bude s VVP dále nakládat. Svými kapacitními možnostmi nemohla zajistit ostrahu opuštěných objektů, proto se podobně jako při vzniku VVP staly cílem rabování některých místních obyvatel.

Podle současného stavu přírody ve VÚ Libavá se povedlo odstranit hlavní ekologické problémy zanechané SA. Zdejší příroda podléhá ochranné legislativě a o její hodnotě svědčí bohatý výskyt vzácné fauny i flóry. Příroda VÚ v ČR dokonce patří k těm nejzachovalejším v naší zemi. Připočteme-li k tomu nepřerušenu kontinuitu zemědělské činnosti, je evidentní, že místní krajině se její tradiční fyzická podoba navrátila a má v této oblasti nadějně vyhlídky na další rozvoj.

Dnes také můžeme hovořit o pevně vytvořené vojenské tradici místní oblasti, která se propjala do mentality místních obyvatel. Armáda se dnes snaží pečovat a rozvíjet přírodní složku místní krajiny a vojenský výcvik provádět citlivě s ohledem na potřeby její i obyvatel okolních obcí. Chování ve vojenských újezdech může mít také vliv na poměrně vysokou důvěru v armádu u české společnosti, jak prokázalo šetření agentury STEM z roku 2022.²³⁹

Šrámy na kulturní složce místní krajiny se však ukázaly jako nevratné. 19 z 24 původních obcí zaniklo a jejich obnova není logicky možná. Dominantním znakem pěti přeživších vesnic se stala spíše nevzhledná sídliště sloužící pro ubytování a služby pro vojáky, civilní zaměstnance a jejich rodiny. Jediným spojovníkem s jejich minulostí před rokem 1945 jsou často jen jednotlivé stavby, především stavby sakrální. Ačkoliv tento odkaz už nikdy nebude na první pohled viditelný, díky čilé občanské aktivitě dochází ve VÚ Libavá k pořádání různých akcí, a to i pro potomky původních německých obyvatel. Tyto akce popularizují dějiny zdejší oblasti zosobněné dvěma hlavními tradičními prvky (půda a víra) pro širokou veřejnost. Nositelem významné symbolické hodnoty těchto snach je několikrát zmíněný poutní kostel ve Staré Vodě.

²³⁹ *Důvěra v instituce v červnu 2022*. In: <https://www.stem.cz/duvera-v-institute-v-cervnu-2022/> [cit. 9.5.2023].

Ačkoliv můj výzkum byl postavený na archivním pramenech, a nikoliv na orální historii, přesto jsem se, jak jsem uvedl v úvodu, rozhodl zapojit některé střípky z kolektivní paměti z prostředí, odkud pocházím. Ve srovnání s prostudovanými historickými prameny se do místní kolektivní paměti zapsaly především konzumace alkoholu jako součást vojenské mentality a jako příčina nehod uvnitř VVP, negativní zkušenosti a zážitky z každodenního styku se sovětskými vojáky jako znečišťování veřejných prostranství, krádeže jídla a alkoholu a strach z kriminálních činů páchaných Sověty či z jejich přítomnosti vůbec.

Přínos své práce bych viděl v dosud nezpracovaném pohledu na dějiny VVP, který nespočíval v psaní kroniky, ale ve výzkumu proměn místních obyvatel a krajiny. Dále v zjištění, že si místní oblast dokázala přes četné peripetie uchovat svůj zemědělský ráz a částečně navázat na tradiční způsoby hospodářské činnosti, a ve výzkumu dopadů blízkosti VVP na život v místních lokalitách.

Výsledky mé práce ovšem vyvolávají i několik otázek. Doposud nebyla úplně vyřešena otázka dislokace jaderných zbraní a hlubší vhled do působení Sovětské armády. Zatímco pramenná materie z českých archivů k této problematice byla z velké části prostudována, výzkum pramenů sovětské a ruské provenience by mohl přinést některé další odpovědi, pokud budou někdy zpřístupněny.

Jako případné další oblasti badatelského zájmu bych označil hlubší výzkum zemědělské činnosti ve vojenských újezdech obecně či přímo ve VVP Libavá, a to hlavně v kontextu procesu kolektivizace a socializace venkova. Pro bádání na poli paměťových studií se zde může nacházet několik nevytěžených témat zkoumaných metodou orální historie, které mohou přispět k bádání v oblasti vnímání úlohy armády v československé společnosti druhé poloviny 20. století či přímo vnímání existence vojenských újezdů. Překopání tradičních vztahů a vstup vojenské mentality do zemědělského a náboženský založeného regionu měl významný dopad na život v obcích ležících vně újezdu, proto se nabízí možnost provést mikrosundu či mikrosondy do některé z těchto obcí a zkoumat, jakým způsobem tato zkušenost poznamenala místní komunity. Zkoumání vojenské mentality může být také zajímavým výzkumným tématem s interdisciplinárním přesahem do sociologie.

7 Přehled pramenů a literatury

7.1 Prameny

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv

fondy Ministerstva národní obrany:

1945-1 – karton č. 21, 23

1946-1 – karton č. 2, 12, 14, 30, 50

1951-1 – karton č. 473

1952-1 – karton č. 463, 464, 586

1953-1 – karton č. 13, 40

1954-2 – karton č. 380

1956-2 – karton č. 645

1957-2 – karton č. 566

1958-2 – karton č. 604

1965-1 – karton č. 165

1966-1 – karton č. 266, 323

1967-1 – karton č. 324

1970-1 – karton č. 306

fond Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu Sovětských vojsk v ČSSR

– karton č. 356, 444

Archiv bezpečnostních složek

sbírka Objektové svazky:

arch. č. OB-1046/12 MV

arch. č. OB-1046/16 MV

arch. č. OB-1295 MV

arch. č. OB-1554 MV

fond Hlavní správa rozvědky SNB

reg. č. 11871 I. S

Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc

fond Krajský národní výbor Olomouc – karton č. 35, 36, 72, 83, 89, 967, 2710, 4569

Státní okresní archiv Olomouc

fond MNV Nepřívaz – karton č. 1

fond MNV Velká Střelná – karton č. 1

fond MNV Velká Bystřice – karton č. 21

fond MNV Tršice – karton č. 21

Státní okresní archiv Přerov

fond ONV Hranice – karton č. 79, 754

Státní okresní archiv Opava

fond ONV Opava – karton č. 1001

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově

fond MNV Norberčany – karton č. 6

Archiv obce Přáslavice

Kronika obce Přáslavice, 2. svazek (1976–1997)

7.2 Edice

PECKA, Jindřich (ed.): *Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991. Dokumenty*. Praha 1996.

7.3 Literatura

BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: *Oběti okupace. Československo 21.8. – 31.12.1968*. Praha 2008.

BARTOŠ, Josef: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III. Okresy Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Moravský Beroun*. Ostrava 1972.

BARTOŠ, Josef: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VI. Okresy Přerov, Hranice, Kroměříž*. Ostrava 1978.

BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – ŠACH, Jan: *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. Praha 2006.

BLAŽKOVÁ, Jana: *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, 5, 1997, s. 9–46.

BOMBERA, Jan a kol.: *Poutní místo Stará Voda*. Olomouc 1997.

GLONEK, Jiří: *Hic sunt Leontes aneb fragment ze zapomenuté historie zaniklých sídel Vojenského výcvikového prostoru Libavá*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica Historica, 33, 2007, s. 217–227.

GLONEK, Jiří: *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. Ostrava 2007.

HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka... aneb Malá sonda do života příslušníků Československé (lidové) armády po roce 1968*. In: VANĚK, Miroslav – KRÁTKÁ, Lenka (eds.): *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha 2014, s. 73–120.

HLAVÁČEK, Jiří: *Vzestup a pád ČSLA? Vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru (1960–1970)*. Praha 2019.

KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa: Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*. Brno 2011.

KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha 2008.

Kolektiv autorů: *Libavá. Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu*. Praha 2005.

Kolektiv autorů: *Obec Přáslavice*. Přáslavice 2006.

Kolektiv autorů: *Velká Bystřice. Pohledy do dějin*. Velká Bystřice 2002.

Kolektiv autorů: *Vojenské újezdy Armády České republiky*. Praha 2006.

KREJČOVÁ, Jana: *Libavsko v letech 1945–1960 s přihlédnutím k osudu církevního majetku*. Poodří. Časopis obyvatel horní Odry, 3, 2007, s. 1–54.

KREJČOVÁ, Jana: *Stará Voda. Poutní kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny*. Velehrad 2008.

- KREJSOVÁ, Milena (ed.): *Vojenský újezd Libavá*. Praha 2020.
- KUBEŠOVÁ, Irena Marie: *Inter arma silent musae – k historii koleje piaristů ve Staré Vodě*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 288, 2004, s. 38–48.
- KUČA, Karel: *Odtajněná reliktní kulturní krajina vojenských újezdů*. Zprávy památkové péče, 76, 2016, č. 3, s. 326–336.
- KUSOVSKÁ, Marie: *Vojenský újezd jako determinant populačního vývoje daného mikroregionu?* Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje, 55, 2013, č. 2, s. 164–179.
- MADRY, Jindřich: *Počátky normalizace a armáda*. Historie a vojenství, 42, 1993, č. 4, s. 3–49.
- MACHALA, Jindřich: *Kronika Libavska*. Město Libavá 2015.
- MINAŘÍK, Pavel: *Vznik a rozšiřování vojenských výcvikových prostorů na území Československa a s tím spojené vlivy na migrační procesy*. In: BEDNAŘÍK, Petr – MARŠÁLEK, Zdenko – NOSKOVÁ, Helena (eds.): *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Praha 2018, s. 135–149.
- PERNES, Jiří – POSPÍŠIL, Jaroslav – LUKÁŠ, Antonín: *Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu*. Praha 2008.
- SCHAMA, Simon: *Krajina a paměť*. Praha 2007.
- STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991.
- TOMEK, Prokop: *Bezpečnostní aspekty rozmístění jaderných raket v Československu na podzim 1983 a reakce veřejnosti*. Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu, 68, 2019, č. 2, s. 4–19.
- TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968–1991*. Cheb 2015.
- TOMEK, Prokop: *Československá armáda v čase sametové revoluce*. Cheb 2019.
- TOMEK, Prokop: *Dvě armády v Olomouci*. In: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1989*. Olomouc 2019, s. 109–135.
- TOMEK, Prokop: *Raketové nosiče jaderných zbraní na území Československa*. Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu, 61, 2012, č. 3, s. 73–91.

TOMEK, Prokop: *Státní bezpečnost a Střední skupina sovětských vojsk na území v ČSSR. Historie a vojenství*. Časopis Vojenského historického ústavu, 66, 2017, č. 1, s. 24–37.

TOMEK, Prokop: *Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968–1990. Historie a vojenství*. Časopis Vojenského historického ústavu, 67, 2018, č. 3, s. 4–31.

TOMEK, Prokop: *Život vedle sovětské armády 1968–1991. Historie a vojenství*. Časopis Vojenského historického ústavu, 70, 2021, č. 2, s. 30–49.

7.4 Kvalifikační práce

VEČEŘ, Petr: *Existence a optimalizace vojenského újezdu Libavá*. Olomouc 2016 (nepublikovaná rigorózní práce).

7.5 Legislativní dokumenty

Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech.

Zákon č. 65/1960 Sb., o národních výborech.

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

Zákon č. 218/2004 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

7.6 Internetové zdroje

Důvěra v instituce v červnu 2022. In: <https://www.stem.cz/duvera-v-institute-v-cervnu-2022/> [cit. 9.5.2023].

Okrášlovací spolek Lubavia. In: <https://www.lubavia.cz/o-nas> [cit. 18.4.2023].

TAUBEROVÁ, Daniela: *Odsunutí Němci přijeli na Libavou zavzpomínat na domov*. In: https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/odsunuti-nemci-prijeli-na-libavou-zavzpominat-na-domov-20160726.html [cit. 18.4.2023].

TOMEK, Prokop.: *Počátky i finále odchodu sovětských vojsk z Československa*. In: <https://www.vhu.cz/pocatky-i-finale-odchodu-sovetskych-vojsk-z-ceskoslovenska/> [cit. 3.5.2023].

8 Resumé

The results of my research consist of two layers of meaning – the spiritual and the material one. The spiritual one stands for historical processes which influenced the landscape. The region was originally inhabited by German people who did their living for agricultural activity and their lives were firmly connected with their religious belief and the land. They were made to give up their lifestyle in a very short period of time. New settlers were about to replace them. However, the founding of the Military Training Area severed this traditional way of life. The incoming soldiers did not share these values and ignored these traditions which was caused by their different origins and ideology convictions. After 1968 the Soviet Army treated this area with a complete disrespect to the local inhabitants and the country in general.

The material layer of meaning researched the landscape's appearance caused by different groups of people. The dominant agricultural sign of this region had been reflected by extensive forests, meadows and pastures since the farming had been the most practised way of living. The religious belief had left in this area a lot of religious historical sights. The army decided to completely remove all original buildings and to transform the landscape into a military training area with exclusive usage for military matters. However, the agricultural characteristic of the landscape turned out as necessary and that is why the farming survived together with military training activities. The destruction of former residences was not organised and lasted for 20 years. The Soviet Army caused several damages to the local environment and had the biggest influence on the turning this region into a periphery which was completely closed for its surroundings.

In conclusion, the Czech Army succeeded in restoration of the landscape, but the impression of the spiritual layer of meaning survived only in the mental sphere since original buildings and religious historical sights have been destroyed, apart from the pilgrimage church in Stará Voda which has symbolized all of these transformations.

9 Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozloha zamýšleného vojenského újezdu u Pradědu

Příloha č. 2: Vojenský výcvikový tábor Libavá v roce 1948

Příloha č. 3: Fotografie zničeného kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě z roku 1967

Příloha č. 4: Rozloha současného VÚ Libavá

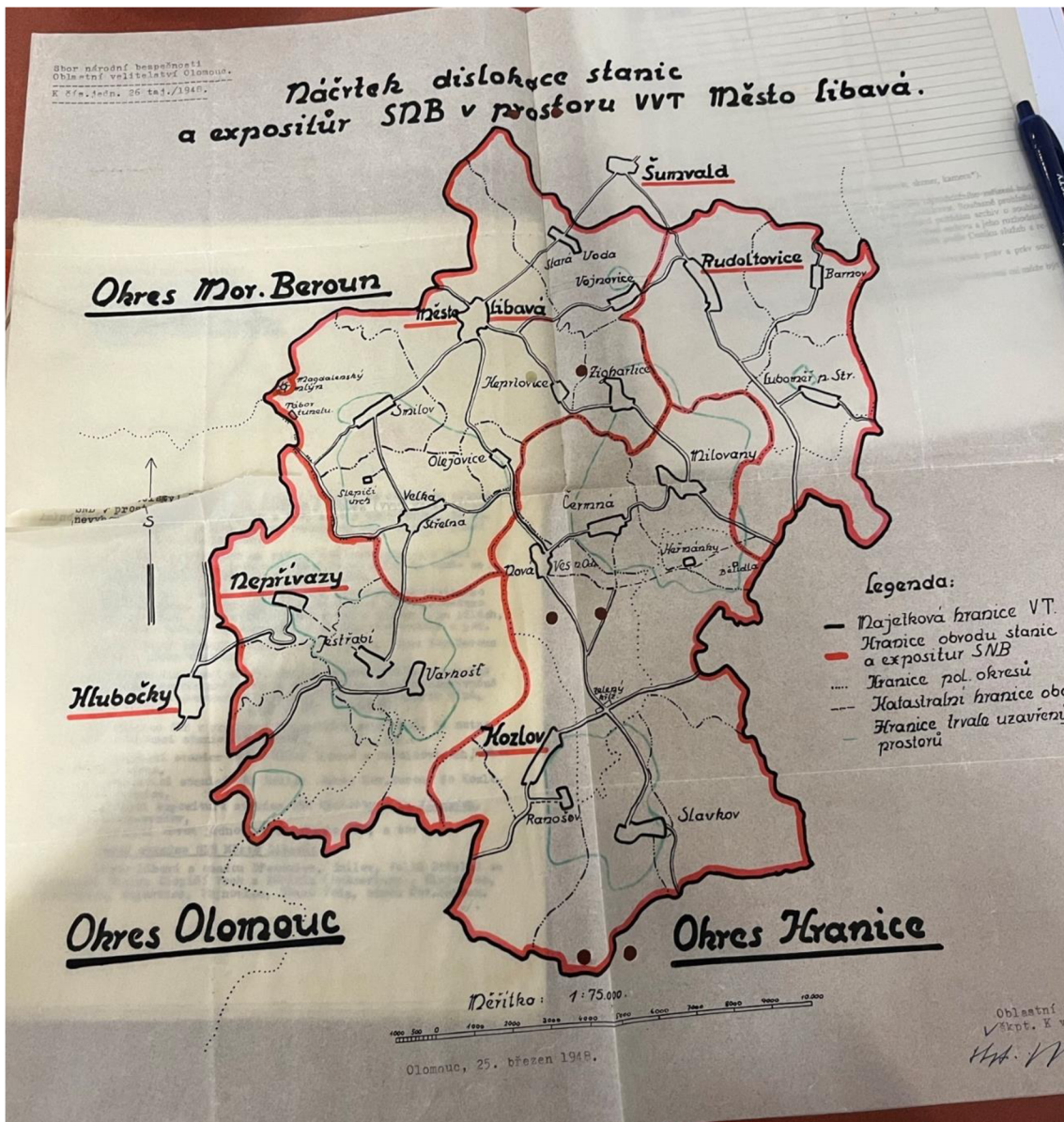
Příloha č. 1: Rozloha zamýšleného vojenského újezdu u Pradědu

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO 1945-1, kart. 21, inv. č. 1143



Příloha č. 2: Vojenský výcvikový tábor Libavá v roce 1948

Zdroj: ZAO-OI, fond KNV Olomouc, kart. 4569, inv. č. 4604



Příloha č. 3: Fotografie zničeného kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě z roku 1967

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO 1967-1, kart. 324, inv. č. 927







Příloha č. 4: Rozloha současného VÚ Libavá

In: <https://mapy.cz/zakladni?l=0&q=Libav%C3%A1&source=muni&id=25&ds=1&x=17.5352814&y=49.6786716&z=11> [cit. 16.4.2023].



Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Dušan Michalík
Fakulta:	Filozofická fakulta
Katedra:	Katedra historie
Vedoucí práce:	PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Proměny krajiny VVP Libavá ve druhé polovině 20. století
Název v angličtině:	Transformations of the landscape of the Military Training Area Libavá in the second half of the 20 th century
Anotace:	Práce se zabývá výzkumem historických procesů, které se podílely na formování obrazu krajiny vojenského výcvikového prostoru Libavá od jeho vzniku po roce 1945 do odchodu Sovětské armády v roce 1990 a způsobu, jak se tyto procesy podepsaly na kulturní i fyzické podobě místní krajiny.
Klíčová slova:	krajina, vojenský výcvikový prostor, Libavá, Československá lidová armáda, Sovětská armáda
Anotace v angličtině:	The aim of this thesis is to research the historical processes which influenced the landscape of the Military Training Area Libavá from its establishment after 1945 to the leaving of the Soviet Army in 1990 and the way how these processes

	influenced the landscape's cultural as well as physical appearance.
Klíčová slova v angličtině:	landscape, Military Training Area, Libavá, Czechoslovak People's Army, Soviet Army
Rozsah práce	122 s. (251 409 znaků)
Jazyk práce:	čeština